

FUNKCJONOWANIE WYBRANYCH INSTYTUCJI KULTURY I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM W EUROREGIONIE PRADZIAD W CZASIE PANDEMII COVID-19

Historycznie porównawcze niektóre analizy poszczególnych autorów zasługują na zainteresowanie, bowiem jak dotąd niewiele (w porównaniu np. z socjologią) opracowań takich osadzono w pedagogicznej literaturze przedmiotu.

W konkluzji stwierdzam, iż zamysł przygotowania do druku niniejszego tomu, uważam za trafny, słuszny, użyteczny, a nade wszystko interesujący.

Prof. dr hab. Andrzej Radzewicz-Winnicki

Odpowiednio dobrane grono autorów umiejętnie porusza się na pograniczu polsko-czeskim w euroregionie Pradziad, dzięki czemu czytelnik otrzymuje opis i analizę tego, co dzieje się w mającym swoiste cechy rejonie i to z obu stron tegoż pogranicza.

Książka powinna znaleźć odbiorców w trzech – także przenikających się – kręgach: (1) osób pracujących na rzecz instytucji kultury i organizacji pozarządowych oraz badaczy tych sfer aktywności, (2) osób funkcjonujących na pograniczu polsko-czeskim (zwłaszcza w euroregionie Pradziad) oraz badaczy problemów pogranicza, (3) tych, którzy podejmują badawczo różne aspekty ludzkiego funkcjonowania w czasie pandemii COVID-19.

*Dr hab. Marek Rembierz,
profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*

FUNKCJONOWANIE WYBRANYCH INSTYTUCJI KULTURY I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH
NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM W EUROREGIONIE PRADZIAD W CZASIE PANDEMII COVID-19

Zenon Jasiński, Sławomir Śliwa (red.)

Redakcja
Zenon Jasiński
Sławomir Śliwa

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014—2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

PROJEKT PT. KONSEKWENCJE PANDEMII KORONAWIRUSA COVID-19 DLA FUNKCJONOWANIA INSTYTUCJI KULTURY I ORGANIZACJI
SPOŁECZNO-KULTURALNYCH NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM JEST WSPÓŁFINANSOWANY ZE ŚRODKÓW EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU
ROZWOJU REGIONALNEGO ORAZ ZE ŚRODKÓW BUDŻETU PAŃSTWA „PRZEKRACZAMY GRANICE”

**FUNKCJONOWANIE WYBRANYCH INSTYTUCJI KULTURY
I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH NA POGRANICZU
POLSKO-CZESKIM W EUROREGIONIE PRADZIAD
W CZASIE PANDEMII COVID-19**

FUNKCJONOWANIE
WYBRANYCH INSTYTUCJI KULTURY
I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH
NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM
W EUROREGIONIE PRADZIAD
W CZASIE PANDEMII COVID-19

Redakcja
Zenon Jasiński, Sławomir Śliwa

Projekt p.t. *Konsekwencje pandemii koronawirusa COVID-19 dla funkcjonowania instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych na pograniczu polsko-czeskim* współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa „Przekraczamy granice”

Recenzenci:

Prof. Andrzej Radziewicz-Winnicki
Dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ

Tłumaczenie na język polski:

Martin Černek

Korekta:

Kornelia Jadzyn

Redakcja techniczna:

Mirosław Hanulewicz

Projekt okładki:

Mirosław Hanulewicz

Zdjęcia na okładce:

Freepik.com
Nakaridore – Freepik.com
Marcin Michalski

ISBN 978-83-964677-5-1

Opole 2022

Wydawnictwo Sindruk
45-594 Opole, ul. Firmowa 12
tel.: +48 77 442 09 69
e-mail: biuro@sindruk.pl
www.sindruk.pl

SPIS TREŚCI

- 7** Wstęp
- 19** **Dariusz Kubinowski**
O możliwościach wykorzystania podejścia jakościowego w badaniach nad funkcjonowaniem animatorów kultury w kontekście pandemii COVID-19
- 35** **Zenon Jasiński**
Funkcjonowanie instytucji kultury w czasie pandemii COVID-19 na pograniczu polsko-czeskim
- 59** **Natalie Uhrová, Boris Navrátil**
Wpływ pandemii COVID-19 na działalność organizacji kulturalnych w kraju morawsko-śląskim
- 83** **Irena Koszyk**
Pandemia COVID-19 a funkcjonowanie bibliotek publicznych w województwie opolskim na przykładzie Powiatu Głubczyckiego, Krapkowickiego, Nyskiego i Prudnickiego
- 109** **Martin Černek**
Działalność i problemy organizacji non-profit w czasie pandemii COVID-19 w kraju morawsko-śląskim
- 131** **Sławomir Śliwa**
Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w regionie opolskim przed i w czasie pandemii COVID-19
- 143** **Sylwia Gawłowska**
Ewolucja w pandemicznej rewolucji – dyrektorski debiut w czasach zarazy
- 155** **Agnieszka Hurnik**

Dom Kultury w Dobrodzieniu – zmagania z pandemią COVID-19

177 Paulina Szastaj

Analiza funkcjonowania klubów sportowych i wydarzeń sportowych w okresie przed, w trakcie i po pandemii COVID-19 w wybranych gminach na pograniczu polsko-czeskim

195 Zakończenie

201 Dodatek

WSTĘP

Publikacja ta powstała w ramach projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa, „Przekraczamy granice”. Projekt pt. „Konsekwencje pandemii koronawirusa COVID-19 dla funkcjonowania instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych na pograniczu polsko-czeskim” realizowany był ramach naboru Funduszu mikroprojektów Praděd, Numer osi priorytetowej: 11.4, nazwa osi priorytetowej: *Współpraca instytucji i społeczności*. Partnerem Akademii Nauk Stosowanych – Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu był Uniwersytet PRIGO w Hawirzowie.

W ramach realizowanego projektu przeprowadzono badania w Euroregionie Pradziad, w powiecie nyskim, prudnickim, krapkowickim po polskiej stronie oraz w Euroregionie Beskidy w kraju morawsko-śląskim po stronie czeskiej. Inicjatorem i kierownikiem projektu był Zenon Jasiński, który również opracował narzędzia do badań.

Jest to nasz kolejny projekt, jaki realizowaliśmy z Uniwersytetem PRIGO w Hawirzowie. Poprzedni nosił tytuł: *Styl i jakość życia oraz plany życiowe mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego po przyjęciu Polski i Czech do UE* i był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa z programu „Przekraczamy granice”, który realizowaliśmy w roku 2020. Celem tego projektu było poznanie tożsamości, jakości życia i planów z perspektywy mieszkańców (jednostek) pogranicza polsko-czeskiego i czesko-polskiego. Wyniki projektu zostały opublikowane w tomie: *Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej* (Jasiński, Nowak, 2020).

Mamy świadomość, że zarówno tożsamość, jakość życia, jak i plany życiowe zależne są od wielu czynników m.in. od wychowania rodzinnego, wpływu środowiska rówieśniczego, oddziaływania szkoły, instytucji kulturalno-oświatowych (domów kultury, świetlic, klubów, bibliotek, muzeów, instytucji kultury fizycznej i rekreacji) w najbliższym otoczeniu, środków masowego komunikowania się, potencjału ekonomicznego, organizacji pozarządowych, w tym związków wyznaniowych (Jasiński, Kozłowska, 1997). Instytucje te wraz z ich pracownikami, członkami, uczestnikami tworzą kapitał społeczno-kulturowy i świadczą o potencjale środowiska (Jasiński, Lewowicki, Nikitorowicz, 1998).

Zakładaliśmy, że konieczne jest poznanie tego, jak potencjał społeczno-kulturowy oddziałuje na tożsamość i plany życiowe młodego pokolenia, a także na styl życia mieszkańców pogranicza. Najpierw należało jednak poznać, jak oddziałują na mieszkańców instytucje kultury.

Pandemia COVID-19, która dotknęła Polskę, skłoniła nas do zmodyfikowania tematu projektu. Postanowiliśmy się zająć funkcjonowaniem instytucji kultury i organizacji pozarządowych w czasie pandemii, w kontekście możliwych strat dla potencjału społeczno-kulturowego środowisk, jego mieszkańców i instytucji.

Okazało się jednak później, że podobne tematy były podejmowane w innych ośrodkach, co zdarza się w nauce. Nie wiedzieliśmy o tym w momencie złożenia wniosku projektowego.

Celem teoretyczno-poznawczym projektu było zbadanie, jak w czasie pandemii funkcjonowały instytucje kulturalne i organizacje społeczno-kulturalne na pograniczu polsko-czeskim w Euroregionie Pradziad. W tym celu zespół badawczy dokonał porównania działań placówek wcześniej, a jak radziły sobie w czasie pandemii COVID-19.

Nasz projekt różni się od badań centralnych tym, że dotyczy funkcjonowania instytucji i organizacji na specyficznym obszarze pogranicza i był realizowany porównawczo, w oparciu o takie same założenia metodologiczne, na pograniczu czesko-polskim po stronie czeskiej przez pracowników Uniwersytetu PRIGO w Hawirzowie w Republice Czeskiej.

Celem praktyczno-wdrożeniowym projektu było wypracowanie zaleceń praktycznych, na podstawie odpowiedzi respondentów, i analiza dokumentacji placówek kultury, związanych z doborem form i metod działań hybrydowych oraz form realizowanych w sieci, które można wykorzystać już po okresie pandemicznym.

Badania zostały zrealizowane za pomocą metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety dla instytucji kulturalnych oraz wywiadu dla liderów organizacji

pozarządowych. Miały one charakter badań jakościowych, stąd zespół badawczy wykorzystał technikę badawczą, jaką jest analiza treści dokumentów, związaną z badaniami jakościowymi. Analizie poddano sprawozdania merytoryczne oraz finansowe gminnych ośrodków kultury, bibliotek, muzeów oraz organizacji pozarządowych, raportów o stanie gmin, sprawozdań z wykonania budżetu gmin, zamieszczonych na stronach internetowych gmin z terenów objętych badaniami.

Ponadto, aby zobiektywizować wyniki badań nad tym jak pandemia wpłynęła na funkcjonowanie centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury oraz organizacji non-profit, zespół badawczy przeprowadził badania dodatkowo w powiecie głubczyckim oraz w Dobrodzieńskim Ośrodku Kultury, Sportu i Biblioteki Publicznej, placówce w powiecie oleskim (poza projektem), w której przeprowadzono badania pilotażowe, a dyrektorka tego Ośrodka – Pani mgr Agnieszka Hurnik – była naszym konsultantem, za co dziękujemy, w tym miejscu. Taka analiza porównawcza wzbogaciła walor poznawczy badań i dała szerszy ogląd funkcjonowania placówek biorących udział w badaniach.

Działalność instytucji kultury na mocy Ustawy Sejmu RP z dnia 25 października 1991 roku *O organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* „polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury” (art. 1). Jest tu także mowa o tym, że „Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.” (Dz.U. 1991 nr 114 poz. 493).

W ustawie wymieniono typy placówek kulturalno-oświatowych i ich organizatorów. Mogą nimi być władze samorządowe wszystkich szczebli, władze państwowe, osoby prawne i fizyczne. Opiekę merytoryczną nad tymi instytucjami sprawuje Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Instytucje te funkcjonują w oparciu o statuty zatwierdzone przez Organizatora.

Analizowane tu placówki, głównie domy kultury, są finansowane przez samorządy gminne. Zajmujemy się instytucjami kultury, które mają swoją długą tradycję, wywodzącą się od ks. Pawła Ksawerego Brzostowskiego, który założył „dom społeczny” dla chłopów, w swoich dobrach, w Mereczu na Wileńszczyźnie (Budzyński, 1918). Nazwa ta ewaluowała poprzez „Czytelnie”, „Domy Ludowe”, „Domy Związkowe”, „Domy robotnicze” „Domy kultury”, „Młodzieżowy Dom Kultury”, „Kluby”, „Świetlice”.

W środowiskach polonijnych mamy najczęściej do czynienia z „Domem Polskim”. Obecnie instytucja, jaką jest dom kultury, występuje pod różnymi

nazwami. Tradycyjnie są to domy kultury z dodaną nazwą miejscowości, np. Nyski Dom Kultury, Krapkowicki Dom Kultury. Do 1975 roku funkcjonowały powiatowe domy kultury, a w niektórych miastach wojewódzkich po transformacji ustrojowej pozostały także wojewódzkie domy kultury, część zmieniła swoją nazwę. Po roku 1990 zaczęto odchodzić od nazwy dom kultury i zamieniać nazwy na ośrodki kultury, centra kultury. Ewa Bobrowska (2009) uważa, że wynikało to z chęci odciążenia się od modelu centralnie sterowanej kultury. Na pewno po części tak było. Wydaje się, że w wielu lokalnych środowiskach nie postrzegano domu kultury jako synonimu instytucji z poprzedniej epoki, a zmiana nazwy wynikała z tego, że placówki te stały się instytucjami wielofunkcyjnymi, gdyż łączono je, np. domy kultury z bibliotekami, domy kultury z kinami, domy kultury z ośrodkami sportu i turystyki, do domów kultury włączano też ogniska muzyczne, muzea, czy nawet biura informacji turystycznej. Pozwalało to na integrację oddziaływań, lepsze wykorzystanie bazy i kadry w odniesieniu do małych ośrodków.

Pierwsze lata po transformacji ustrojowej lat dziewięćdziesiątych XX wieku były dla kultury bardzo trudne ze względu na kryzys ekonomiczny. Uchwalenie wspomnianej ustawy i określenie w niej zadań samorządów w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa kulturalnego sprawiło, że sytuacja w miarę lat zaczęła się poprawiać, zwłaszcza po przyjęciu Polski do UE i możliwościach korzystania ze środków unijnych. Marek Krajewski przy okazji oceny I i II edycji programu *Domy kultury+* (prowadzonego przez MKiDN) powiedział, że w dwóch pierwszych dekadach po transformacji zlikwidowano w Polsce 1/3 liczbę domów kultury („O pogramie”).

Z czasem sytuacja ta ustabilizowała się i liczba domów kultury zaczęła rosnąć. W 2010 roku Spotkania – Stowarzyszenie dla Edukacji i Kultury opracowało raport *Regionalne domy i ośrodki kultury – analiza funkcjonowania*, w którym wskazuje na brak wsparcia merytorycznego dla gminnych domów i ośrodków kultury po przekazaniu ich pod opiekę samorządów gminnych w 1991 roku, przy braku szczebla pośredniego Powiatowych Domów Kultury po likwidacji powiatów w 1975 roku, przy których istniały Poradnie Pracy Kulturalno-Oświatowej. Natomiast wojewódzkie domy kultury zmieniły charakter swego działania.

Autorzy wspomnianego raportu uchwycili trzy typy jednostek działających na szczeblu wojewódzkim o charakterze WDK1.

- Typ organizatora wydarzeń nastawionych na organizację imprez masowych (festiwali, przeglądów). Nie zajmują się wsparciem merytorycznym innych podmiotów, nie prowadzą te zespołów, klubów, kursów itd.
- Typ organizatora wydarzeń kulturalnych i animatora kultury. Organizują

duże imprezy i prowadzą różnorodne formy pracy kulturalno-oświatowej (zespoły, sekcje, konkursy, wystawy itd.). Nie wspomagają merytorycznie innych podmiotów.

- Typ środkowy – „między eventem a wsparciem”. Prowadzą własną działalność, a także wspierają inne podmioty, podejmują wspólne zadania z innymi domami kultury.

Sytuacja domów kultury w gminach naszego województwa była szczególnie trudna gdyż na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku WDK w Opolu został zlikwidowany.

Według danych GUS centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic w 2011 roku było w Polsce 3708, w 2015 roku funkcjonowało 4070 instytucji tego typu, aby w 2019 roku osiągnąć liczbę 4255 (Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 rok). Może to świadczyć o wzroście potrzeb społeczeństwa w zakresie kultury, poprawie sytuacji ekonomicznej samorządów i rozumieniu roli kultury w życiu jednostek.

Równocześnie obserwujemy wysiłki teoretyków i praktyków na rzecz zmiany modelu działalności instytucji kultury, konieczności zamiany sumiennych i oddanych pracowników kulturalno-oświatowych, realizujących narzucone formy i treści, na animatorów posiadających nowe kompetencje i inne podejście do roli placówki kulturalno-oświatowej, w której uczestnicy są aktywni, a nie są tylko konsumentami.

Od 2011 roku Narodowe Centrum Kultury realizuje program Dom kultury+, którego celem „jest zwiększenie zaangażowania domów kultury, ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w życie społeczności lokalnych poprzez odkrywanie i wspieranie oddolnych inicjatyw kulturotwórczych, realizowanych przez mieszkańców gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich” („O pogramie”).

Zgodnie z założeniami programu modelowy dom kultury powinien:

- „posiadać umiejętność budowy strategii rozwoju i funkcjonowania w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społeczno-ekonomicznej,
- być aktywnym uczestnikiem życia społecznego w danej gminie,
- stwarzać możliwości wielostronnej edukacji kulturalnej,
- być otwartym na wszystkie grupy społeczne,
- kształcić postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze,
- angażować artystów w życie kulturalne społeczności lokalnych,
- integrować społeczności lokalne za pomocą działań kulturalnych,
- przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu i jego skutkom,

- przyczyniać się do rozwoju gminy,
- być moderatorem dialogu w społeczności lokalnej,
- budować postawy otwartości i tolerancji” („Dom Kultury+ 2010-2011”).

Efektem tego programu było przygotowanie szeregu diagnoz i raportów dotyczących działalności domów, w tym zaspakajania potrzeb kulturowych uczestników, form pracy, modelu uczestnictwa w kulturze swoich odbiorców, integrowanie środowiska poprzez kulturę, włączanie innych podmiotów w obszar działalności domów kultury itd. Raporty te zostały zamieszczone na stronach Narodowego Centrum Kultury, są to niejednokrotnie przykłady bardzo dobrych praktyk, do których mogą odwołać się inni. Szczególnie wartościowe są raporty z ostatnich lat przed pandemią (2017-2019), gdyż dostrzegalne są w nich nowatorskie próby budowania nowego modelu instytucji kultury i dyskusji nad ich modelem („Diagnoza domów kultury w Polsce”).

Pojawienie się pandemii COVID-19 postawiło przed instytucjami kultury, organizacjami non profit i oczywiście MKiDN trudne zadania opracowania strategii funkcjonowania kultury w pandemii, przy zachowaniu troski o zdrowie i bezpieczeństwo uczestników pracowników bibliotek, domów kultury, muzeów, z troską o zachowanie ciągłości oddziaływań, zachowanie dotychczasowych efektów, bazy materialnej, obaw o przerwanie kontaktów z odbiorcami i innymi podmiotami.

Tabela 1. Wybrane informacje dotyczące centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic w Polsce w latach 2019-2021 (w tys.)

Ośrodek	2019	2020	2021
Centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	4,3	4,0	3,9
Zorganizowane imprezy	243,8	120,9	156,6
Uczestnicy imprez	37495,8	13555,4	18256
Grupy artystyczne	16,2	14,2	13,8
Członkowie grup artystycznych	276	230,6	226,9
Pracownicy specjalistyczne	7,9	7,3	7,9

Źródło: *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r. Culture and national heritage in 2021, Analizy statystyczne Statistical analyse.* GUS Główny Urząd Statystyczny Statistics.

Dane zawarte w tabeli wskazują na konsekwencje pandemii COVID-19 dla funkcjonowania domów kultury w skali całej Polski. W 2020 roku liczba domów kultury, w stosunku do 2019 roku, zmniejszyła się o 255, liczba zorganizowanych imprez

zmniejszyła się o 122,9 tys. (52,9%), a liczba uczestników imprez o 23,9 mln (64%), zmniejszyła się też liczba grup artystycznych o 2 tys., a liczba członków grup artystycznych o 45,4 tys. W 2021 roku wzrosła liczba zorganizowanych imprez o 35,7 tys. w stosunku do roku 2020, stanowiło to 63,9% w stosunku do roku 2019. Liczba uczestników imprez w 2021 roku wzrosła o 4700,6 uczestników, ale w stosunku do okresu przed pandemią (2019) było to 48,7%. W 2021 roku spadła liczba grup artystycznych, liczba członków grup artystycznych, liczba domów kultury. Udało się odtworzyć, na poziomie z 2019 roku, liczbę pracowni specjalistycznych. To, że w 2021 roku nie udało się uzyskać stanu z roku 2019 może wynikać z tego, że w 2021 roku przestrzegane były jeszcze ograniczenia, ale także ze stanu psychicznego społeczeństwa (Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 roku).

Pierwsze badania nad konsekwencjami pandemii dla polskiego społeczeństwa dotyczyły problemów gospodarczych i społecznych. *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport z badań część I* (Kalinowski, Wyduba, 2020). Ich wyniki są interesujące, gdyż badania zostały przeprowadzone on-line w dniach 9-15 kwietnia 2020 roku na dużej grupie liczącej 3086 osób z terenu całej Polski. Dla naszych rozważań istotny jest wynik badań dotyczący ograniczenia potrzeb respondentów. Na postawione pytanie: „W których dziedzinach planujecie Państwo wprowadzić największe ograniczenia? (max 3 najważniejsze)” badani odpowiedzieli, że na pierwszym miejscu ograniczą wydatki na wypoczynek (64%), na drugim miejscu na zakupy odzieży i obuwia (45%), na trzecim miejscu wydatki na kulturę (38%), a na czwartym miejscu – wydatki na zajęcia dodatkowe (28%). Należy się w pełni zgodzić z autorami raportu, że „Kultura, która w koszyku dóbr nie stanowiła dla wielu Polaków istotnego udziału w wydatkach, w dalszym ciągu będzie ulegać osłabianiu.” (Kalinowski, Wyduba, 2020).

Badania nad funkcjonowaniem instytucji kultury w czasie pandemii zostały podjęte już na przełomie 2020 i 2021 roku) przez zespół z Fundacji Centrum Cyfrowego w Warszawie (Buchner, Urbańska, Wierzbicka, Cetera, Janus, 2021) w ramach programu „Kultura w sieci”. Badania były realizowane w dwóch etapach. „Pierwszy obejmował badanie ilościowe (ankieta) i miał miejsce między 29 września a 16 listopada 2020 roku. Wzięło w nim udział 197 przedstawicieli sektora kultury. Drugi został przeprowadzony pomiędzy 14 a 20 stycznia 2021 roku i polegał na badaniach fokusowych. „Wzięło w nim udział 13 przedstawicieli sektora kultury”. Pytania badawcze jakie postawił sobie zespół dotyczyły: zmian w funkcjonowaniu instytucji kultury w Polsce – zarówno w organizacji pracy, jak i ofercie dla publiczności – spowodowanych pandemią COVID-19, wyzwań związanych z działalnością

on-line i pracą zdalną, z którymi mierzyli się pracownicy instytucji kultury oraz możliwościach wykorzystania dobrych doświadczeń w pracy po pandemii (Kalinowski, Wyduba, 2020).

Publikacja, którą kierujemy do osób związanych z funkcjonowaniem instytucji kultury, kultury fizycznej, organizacji pozarządowych, zajmujących się aktywnością środowisk lokalnych i czasem wolnym, składa się z dziewięciu artykułów związanych z teoretycznymi podstawami badań jakościowych oraz prezentacją wyników badań po stronie polskiej i czeskiej.

Zbiór otwiera artykuł Dariusza Kubinowskiego, z którego czytelnik może dowiedzieć się jak można efektywnie wykorzystać podejście jakościowe w badaniach nad działalnością i funkcjonowaniem animatorów kultury w społeczności lokalnej, w szczególności uwzględniając ich funkcjonowanie hybrydowe w czasie pandemii COVID-19.

Zenon Jasiński w swoim artykule prezentuje wyniki badań nad funkcjonowaniem domów kultury i muzeów na podstawie ankiet przeprowadzonych z kierownikami jednostek oraz dokumentów wytworzonych przez badane instytucje oraz strony internetowe domów kultury i muzeów. Stara się poznać konsekwencje pandemii COVID-19 dla realizacji zadań statutowych z perspektywy środowiska, uczestników kultury, perspektywy instytucji kultury, poniesionych strat wizerunkowych, finansowych i niemożności realizacji swojej misji.

Z kolei Natalie Uhrová i Boris Navrátil opisują problemy funkcjonowania placówek kultury w kraju morawsko-śląskim na tle całej Republiki Czeskiej. Interesująco wypadła analiza z badań przeprowadzonych w instytucjach kultury, w oparciu o nasze narzędzie badawcze, co pozwala na porównanie wskaźników działalności badanych instytucji po polskiej i czeskiej stronie pogranicza. Dowiadujemy się o stratach poniesionych przez te placówki w kraju morawsko-śląskim i całej Republice Czeskiej. Okazuje się, że władze RC zastosowały podobne formy wspierania instytucji kultury, jak władze w Polsce

Artykuł Ireny Koszyk dotyczy działalności bibliotek na pograniczu polsko-czeskim. Autorka podjęła próbę określenia wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie bibliotek. Skupiła swoją analizę na porównaniu sytuacji wielkości księgozbiorów i liczby czytelników oraz formy działalności.

Martin Černek prezentuje swoje rozważania nad funkcjonowaniem i problemami organizacji pozarządowych i ich problemami w kraju morawsko-śląskim. Dopełniają w ten sposób zadania wynikające z realizacji wspólnego projektu. Poznajemy

klasyfikacje tych organizacji w Republice Czeskiej, ich status prawny, liczebność oraz ich miejsce w życiu społecznym partnerskiego regionu.

Kolejny artykuł, Sławomira Śliwy, dotyczy funkcjonowania organizacji pozarządowych, ale po polskiej stronie. Autor opisał jak organizacje non-profit radziły sobie przed pandemią, a jak w jej trakcie. Czytelnik może dowiedzieć się, z jakimi problemami borykały się badane organizacje i stowarzyszenia, ale także jakie nowe formy działalności rozwinęły w tym okresie.

Natomiast artykuł Sylwii Gawłowskiej stanowi próbę prezentacji i podsumowania najważniejszych aktywności Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku w czasie trwania pandemii COVID-19 w 2020 i 2021 roku. Działalność tego ośrodka kultury została przedstawiona z perspektywy osoby rozpoczynającej pracę na stanowisku dyrektora samorządowej instytucji kultury.

Dla porównania wzięto również pod uwagę funkcjonowanie domu kultury spoza Euroregionu Pradziad, tj. Gminnego Ośrodka Kultury, Sportu i Biblioteki Publicznej w Dobrodzieniu. Dyrektorka tego Ośrodka, Agnieszka Hurnik, opisuje jak zmieniały się formy działalności placówki w czasie pierwszego lockdownu i dalszych restrykcji spowodowanych pandemią COVID-19. Pomimo trwającej pandemii, udało się animować życie kulturalne wśród mieszkańców Dobrodzienia (Nycz, Hurnik, 2017).

Ostatni artykuł, Pauliny Szastaj, ukazuje w sposób porównawczy, jak pandemia COVID-19 wpłynęła nie tylko na kluby sportowe, ale także na życie i funkcjonowanie w kontekście aktywności fizycznej mieszkańców gmin przygranicznych. Autorka analizuje również działania samorządów, wdrażanie środków zaradczych oraz główne problemy, z jakimi borykało się zarówno społeczeństwo, jak i instytucje publiczne i pozarządowe.

Zamieszczone w tomie teksty dają obraz tego, co działo się w badanych placówkach. Zgromadzony materiał z wywiadów, informacje ze sprawozdań z okresu funkcjonowania jednostek i organizacji przed pandemią i czasie pandemii pozwoliły nam na poznanie wysiłku pracowników instytucji kultury, animatorów organizacji pozarządowych, pokonujących wiele trudności z nowymi sytuacjami w pracy, problemów dnia codziennego, pokonujących lęk i obawy o stan zdrowia własnego i najbliższych, a jednocześnie zabiegających o uczestników na imprezach. Chylimy czoło nad ich trudem, zaangażowaniem i pasją upowszechniania kultury, umiejętnością dzielenia się dobrem, integrowania swoich środowisk, podpowiadania uczestnikom, co jest piękne, wartościowe, dostarczania im okazji do radości i możliwości refleksji nad sensem życia.

Pandemia „odcisnęła znaczące piętno na bieżącym funkcjonowaniu instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych, które były także obiektem naszego zainteresowania, w czasie dla nas wszystkich trudnym” (Wiśniewski, 2021).

Zenon Jasiński, Sławomir Śliwa

Bibliografia

- Buchner, A., Urbańska, A., Wierzbicka, M., Janus, A., Cetera, N. (2021). *Kultura w pandemii. Doświadczenie polskich instytucji kultury. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Centrum Cyfrowe, Narodowe Centrum Kultury.
- Bobrowska, E. (2009). Dom kultury jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego. W: B. Jedlewska, B. Skrzypczak (red.), *Dom kultury XXI wieku. Wizje, niepokoje, rozwiązania* (s. 35-44). Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Budzyński, W. (1918) *Znaczenie domów ludowych*. Warszawa: Wydawnictwo Związku Kółek Rolniczych C.P.R. w Królestwie Polskim.
- Charycka, B., Gumowska M. (2021). *Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Diagnoza domów kultury w Polsce*. Pobrane z: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/dom-kultury/publikacje/diagnoza-domow-kultury-w-polsce>.
- Dom Kultury+ 2010-2011*. Pobrane z: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/dom-kultury/edycje-programu-dom-kultury-/dom-kultury-2010-2011>.
- Gambin, M., Zawadzki, B. (red.) (2022). *Pandemia COVID-19 Perspektywa psychologiczna*. Warszawa: Liberi Libri.
- Główny Urząd Statystyczny, (2022). *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r. Culture and national heritage in 2021*, Analizy statystyczne. Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego Pobrane z: <https://www.malopolska.pl/publikacje/kultura/kultura-i-dziedzictwo-narodowe-raport-za-rok-2021> (odczyt: 2.12.2022).
- Jak zmieniły się nasze nawyki? Trzecia edycja sondażu o kulturze w pandemii* (2022). Pobrane z: <https://www.nck.pl/badania/publikacje/rocznik-kultury-polskiej-2021>.
- Jasiński, Z., Kozłowska A. (red.) (1977). *Tożsamość młodzieży na pograniczach*. Opole: Wydawnictwo UO.

- Jasiński, Z., Lewowicki, T., Nikitorowicz, J. (red.) (1998). *Potencjał społeczno-kulturowy polskich pograniczy*. Opole: Wydawnictwo UO.
- Jasiński, Z., Nowak, Z.M. (red.) (2020). *Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*. Kraków: Wydawnictwo PETRUS.
- Kalinowski, S., Wyduba, W. (2020). *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport z badań, część I*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Krajewski, M. (2014). Uczestnictwo w kulturze. W: R. Koschany, A. Skórzańska (red.) we współpracy z M. Kosińska, M. Krajewski, K. Sikorska, F. Schmidt, J. Walczyk, *Edukacja kulturowa. Podręcznik* (s. 155-160). Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Nycz, E., Hurnik, A. (2017). *Diagnoza społeczna mieszkańców Gminy Dobrodzień. Potencjał kulturowy na tle życia codziennego – raport z badań terenowych*. Dobrodzień. *O programie*. Pobrane z: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/dom-kultury/o-projekcie>.
- Skutnik, J. (2014). Uczestnictwo kulturalne z perspektywy personalistycznej – analiza wybranych obszarów działalności instytucji kultury. W: R. Koschany, A. Skórzyńska (red.) we współpracy z M. Kosinska, M. Krajewski, K. Sikorska, F. Schmidt, J. Walczak, *Edukacja kulturowa. Podręcznik*, (s. 22-37). Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Spotkania Stowarzyszenie dla Edukacji i Kultury (2010). *Regionalne domy i ośrodki kultury – analiza funkcjonowania*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury. Pobrane z: https://issuu.com/narodowecentrumkultury/docs/regionalne_domy_i_ośrodki_kulturyanaliza_funkcjonowania (odczyt 15.11.2022).
- Ustawa Sejmu RP z dnia 25 października 1991 r. *O organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Dz.U. 1991 nr 114 poz. 493).
- Wiśniewski, R. (2021). O znaczeniu dostępności kultury. *Rocznik Kultury Polskiej 2021*, s. 21.

O MOŻLIWOŚCIACH WYKORZYSTANIA PODEJŚCIA JAKOŚCIOWEGO W BADANIACH NAD FUNKCJONOWANIEM ANIMATORÓW KULTURY W KONTEKŚCIE PANDEMII COVID-19

Abstract: The study aims to draw attention to the possibilities of effective use of qualitative approaches in research on cultural activity and the functioning of culture animators, with particular emphasis on the conditions of the VUCA world. The author introduces and defines the category of a hybrid culture animator. In addition, it characterizes the essence, features and methods of qualitative research, pointing to those used in research projects devoted to cultural activity. The main part of the text consists in a synthetic presentation of selected results of the research conducted by the author on the dynamic networking processes in the socio-cultural activation of the cross-border region as part of the “RegioActive” cultural project implemented in 2019-2022. The subject of these analyzes is the functioning of culture animators in the context of various phases of the COVID-19 pandemic and its destructive, constructive and ambivalent effects, in their opinions.

Keywords: VUCA world, hybrid culture animator, qualitative research, COVID-19 pandemic

¹ Akademia Pomorska w Słupsku, Krzysztofa Arciszewskiego 22A, 76-200 Słupsk. E-mail: dkubi@wp.pl.
ORCID: 0000-0001-8472-3457

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na wybrane problemy funkcjonowania animatorów kultury w kontekście pandemii COVID-19 w latach 2020-2022 ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki regionu transgranicznego. Przedstawione tu analizy i wnioski oparte są zasadniczo na rezultatach badań naukowych przeprowadzonych przez autora właśnie w tym okresie jako część polsko-niemieckiego projektu kulturalnego „RegioActive”, dofinansowanego w ramach Programu Współpracy Interreg V A.

Autor zatrudniony w tym projekcie w roli badacza terenowego posłużył się, w poznawczym rozpoznawaniu procesu dynamicznego sieciowania w społeczno-kulturalnej aktywizacji regionu transgranicznego, wybranymi metodami i technikami badań jakościowych nad funkcjonowaniem animatorów kultury realizujących zadania projektowe w kontekście pandemii COVID-19 w Polsce i Niemczech. W kolejnych fragmentach autor koncentruje się na ukazaniu dramatyizmu owego funkcjonowania animatorów z uwzględnieniem kategorii świata VUCA, formułując jednocześnie propozycję stosowania określenia „hybrydowy animator kultury”.

Następnie skupia się na scharakteryzowaniu istoty badań jakościowych oraz wskazaniu kluczowych potencjałów poznawczych wybranych jakościowych metod i technik badawczych w aspekcie rozpoznawania problemów działalności kulturalnej.

W dalszej części przedstawia wybrane rezultaty całokształtu przeprowadzonych badań nad funkcjonowaniem animatorów kultury zatrudnionych w projekcie „RegioActive” z uwzględnieniem trzech jego zasadniczych faz, umownie nazwanych: *przed, podczas i po pandemii*.

Wnioski z tych analiz i interpretacji mogą okazać się istotne poznawczo nie tylko w rozpatrywanym tu kontekście pandemii COVID-19, ale także na przyszłość w odniesieniu do stale rozrastającego się i pogłębiającego świata VUCA, w którym przychodzi działać hybrydowym animatorom kultury. Podejście jakościowe – zdaniem autora – w sposób szczególny odpowiada na potrzeby poznawcze w tym zakresie.

Hybrydowy animator kultury w świecie VUCA

Termin *świat VUCA* zastosowany został po raz pierwszy przez armię amerykańską, jednak z bezpośrednim nawiązaniem do teorii przywództwa Warrena Bennis i Burta Nanusa (1985). VUCA to akronim od angielskich słów: *volatility* (zmienność),

uncertainty (niepewność), *complexity* (złożoność) i *ambiguity* (niejednoznaczność). W odniesieniu do rzeczywistości społeczno-kulturalnej oznacza to, że świat nieustannie podlega regularnym, głębokim i nieprzewidywalnym zmianom. Wywołuje to poczucie pogłębiającej się niepewności i zrozumiałe zaniepokojenie o przyszłość. Sieci łączące wiele zjawisk i ogrom informacji stają się tak złożone, że trudne są do ogarnięcia, przetwarzania, przyswajania i rozumienia. W konsekwencji prowadzi to do wielorakiej niejednoznaczności, której nie da się wyjaśnić w kategoriach racjonalnych i przy użyciu logiki matematycznej, a to z kolei prowadzi do komplikowania się procesów planowania, czyniąc je wręcz niemożliwymi w aspektach bezwzględnej efektywności. Funkcjonowanie w świecie VUCA zasadniczo odbiega od ładu społecznego opartego na przewidywalnej przyszłości, co wymaga koncentrowania się na przygotowaniu ludzi do radzenia sobie, w miarę możliwości, w tym świecie już chyba na zawsze – jak się wydaje – zmiennym, niepewnym, złożonym i niejednoznacznym (Piątkowska, 2021).

Pandemia COVID-19 – jako zjawisko istic emergentne – zmieniła wszystko, albo prawie wszystko, w życiu społecznym i w globalnym świecie. Jednak nie jest czymś zupełnie nowym i przede wszystkim czymś zupełnie wyjątkowym w nasilaniu się tendencji zmierzania ludzkiej cywilizacji do rzeczywistości świata VUCA.

Przykładowo poprzedziły ją wielowymiarowe, destruktywne skutki epoki antropocenu z kryzysem klimatycznym czy kapitałocenu z nierównościami społecznymi na czele. Ten trend przemian stale stymulowany jest bardzo dynamicznymi, radykalnymi zmianami w sferze komunikacji międzyludzkiej zapośredniczonej technologicznie, z nowymi mediami i rzeczywistością wirtualną na czele.

Świat od dawna funkcjonuje w realiach „wojny kulturowej” czy „wojen kulturowych”, w sporze o wartości, modele ustrojowe, style życia i światopoglądy w warunkach niekończącego się wręcz intensyfikującego na początku XXI wieku dyskursu ideologicznego w relacjach międzypaństwowych, międzykulturowych, międzyosobowych itd. Rok 2022 to nie tylko czas kolejnej fazy pandemii COVID-19, ale także wybuchu i drastycznej radykalizacji wojny militarnej w Ukrainie oraz jej bliższych i dalszych skutków czasowych i przestrzennych. Można wymienić jeszcze wiele innych dawnych i aktualnych procesów i zjawisk dotyczących ludzi i ich świata, które składają się na kolejne odsłony świata VUCA. Jest to jednocześnie świat, w którym przychodzi funkcjonować efektywnie wszystkim zaangażowanym animatorom kultury. Tym samym animator kultury staje się wręcz bohaterem naszych i przyszłych czasów.

Mając to na uwadze, za zasadne uznaję posługiwanie się kategorią *hybrydowy animator kultury*. Proponuję stosować to określenie w odniesieniu do animatorów/animatorek kultury, którzy łączą swoją pracę animatorską z równoległym wykonywaniem zadań menedżerskich, artystycznych, twórczych, społecznych, edukacyjnych, administracyjnych, promocyjnych itd., posiadających, w wyniku kształcenia bądź wieloletnich doświadczeń, rozbudowany zasób kompetencji kluczowych animatorów kultury, między innymi takich jak: kreatywność, międzykulturowość, emancypacyjność, alternatywność, dialogiczność, metodyczność, aksjologiczną ideowość, krytyczną apolityczność, empatię, inkluzywność, multikomunikatywność, wrażliwość estetyczną, ekologiczność, performatywność, transgresyjność, transsynergiczność i uważność (Kubinowski, Lewartowicz, 2020). Animacja kultury jest nie tylko sferą ich działalności zawodowej, ale także wielką życiową pasją, często mocno zawłaszczającą sferę życia prywatnego, osobistego, rodzinnego. Hybrydowy animator kultury i hybrydowa animatorka kultury to osoby efektywnie funkcjonujące w świecie VUCA, potrafiące i chcące działać, a nie tylko uprawiać wąsko wyspecjalizowany zawód. Towarzyszy im przesłanie ideowe i są w stanie sprostać trudnym warunkom ich pracy. Są często przemęczeni, ale przeważnie spełnieni zawodowo. Pracują z ludźmi i dla ludzi, ze społecznościami, w społecznościach i dla społeczności. Niosą nadzieję na lepszy świat oparty na wartościach demokratycznych i humanistycznych. A medium, którym najczęściej się posługują w upowszechnianiu tych wartości, jest sztuka.

Są też przedsiębiorczy, krytyczni, asertywni, zaradni, konsekwentni, elastyczni, pracowici i jednocześnie szczerzy, uśmiechnięci, wspierający, empatyczni, otwarci na ludzi i świat.

Potencjały poznawcze wybranych metod i technik jakościowych badań nad działalnością animatorów kultury

Wśród cech konstytutywnych badań jakościowych możemy wymienić przede wszystkim: idiomatyczność, kontekstualność, adekwatność, refleksyjność, personalistyczność, interakcyjność, emergencję, dyskursywność i holizm.

Cecha *idiomatyczności* odnosi się do przedmiotu badań i podkreśla potrzebę nieustannego zgłębiania istoty oraz jakości danego fenomenu.

Kontekstualność oznacza natomiast uwikłanie przedmiotu badań, badacza/badaczki, a także wszystkich sytuacji badawczych jednocześnie w różnorodne

konteksty: kulturowe, społeczne, osobowe, historyczne, geograficzne, poznawcze itd.

Reguła *adekwatności* nakłada na badaczkę/badacza wymóg doboru takich metod poznania, które będą ściśle odpowiadały zarówno istocie przedmiotu badań jak i uwarunkowaniom kontekstualnym. Zaznaczyć jednak należy, że relacje te mają charakter dynamiczny, to znaczy, że pogłębianie rozumienia badanych zjawisk dokonuje się w trakcie procesu poznawczego, stąd poszczególne konteksty również ulegają zmianom. Dobierane sukcesywnie sposoby badania zjawisk i ich kontekstów są adekwatnie dopasowywane do nowych sytuacji i kolejnych rozpoznań.

Refleksyjność oznacza przede wszystkim krytyczną autorefleksyjność badacza/badaczki na wszystkich etapach realizacji projektu badawczego.

Personalistyczność – postrzeganie osoby badaczki/badacza jako pierwszoplanowego instrumentu poznawania badanej rzeczywistości wraz z wszelkimi ograniczeniami wynikającymi z tego faktu.

Interakcyjność dotyczy w głównej mierze relacji między badaczem/badaczką a wszystkimi uczestnikami badań, bowiem pogłębione rozumienie odbieranych jakości poznawanego świata możliwe jest w rezultacie nawiązania bezpośredniego kontaktu osobowego w trakcie intensywnych, wielorakich interakcji zachodzących w naturalnym środowisku społecznym.

Emergencja to stopniowe, etapowe, wynikowe przechodzenie do kolejnych, uszczegółowionych, odpowiednio ukierunkowanych koncepcji i czynności badawczych, programowo zakładających elastyczność i kreatywność w doborze adekwatnych rozwiązań na kolejnych etapach postępowania poznawczego.

Dyskursywność to uwzględnienie różnych perspektyw interpretacyjnych, różnych punktów widzenia, dialogów wewnętrznych, kategorii ambiwalencji i różnorodności.

Holizm, wreszcie, jest próbą całościowego postrzegania badanego fenomenu, uwzględniania różnorodnych kontekstów poznawczych jego jakości oraz dynamicznej natury otaczającego nas świata (Kubinowski, 2010).

Założeniom tym odpowiada szerokie spektrum tradycji, metod czy technik badań jakościowych, które stale są wzbogacane o nowe, charakterystyczne podejścia autorskie. Do kluczowych sposobów prowadzenia badań jakościowych należą przede wszystkim: badania (auto)biograficzne i narracyjne, etnografia, studium przypadku/przypadków, analiza dyskursu, badanie w działaniu, fenomenografia, badania fokusowe, badania wizualne, interpretacja dokumentarna, teoria ugruntowana, obiektywna hermeneutyka, analiza konwersacyjna, analiza ramowa, badania

performatywne, badania przez sztukę, badania internetowe, autoetnografia (Denzin, Lincoln, 2018; Kubinowski, 2013).

W badaniach jakościowych nad działalnością kulturalną i funkcjonowaniem animatorów kultury z powodzeniem wykorzystywane są przede wszystkim: badania terenowe (etnograficzne), przeważnie o charakterze monograficznym bądź studium przypadków oraz uczestniczące badania w działaniu. Synergicznie w takich projektach stosowane są triangulacyjnie następujące techniki badawcze: obserwacja uczestnicząca, wywiad etnograficzny, badanie dokumentów oraz badanie wytworów aktywności twórczej, fotografowanie i filmowanie, należące do kanonu podejść jakościowych o takim charakterze. Wyjątkowo stosowane są także kwestionariusze otwarte, jako odmiana ankiety, jednak zawierają one wyłącznie pytania otwarte z intencją pozyskania, od uczestników badań, poszerzonych wypowiedzi o charakterze narracyjnym.

Takie podejście zasadniczo różni się pod względem procedury gromadzenia i analizowania materiału empirycznego od ankiet stosowanych w standardowych badaniach ilościowych oraz jakości uzyskiwanych korzyści poznawczych. Na przełomie XX i XXI wieku coraz większe znaczenie mają także społeczne badania internetowe, to znaczy: badanie zasobów Internetu w kontekście działalności kulturalnej, analizowanie Internetu i nowych mediów jako medium komunikacji w procesach kulturotwórczych oraz wykorzystywanie elektronicznych odmian tradycyjnych technik badawczych w poznawaniu funkcjonowania animatorów kultury (e-wywiad, telekonferencja, e-fokusy).

Warto w tym miejscu także podkreślić potencjały poznawcze mało znanej, i jeszcze nie w pełni docenianej, metody badań jakościowych określanej mianem autoetnografii. W jej odmianach: analitycznej i ewokatywnej, indywidualnej i kolektywnej. W tym wypadku to sam animator kultury podejmuje, z perspektywy czasu, autorefleksję nad własną praktyką działaniową i jej uwarunkowaniami w ramach jego funkcjonowania w określonych społecznościach, wspólnotach, grupach społecznych.

Funkcjonowanie animatorów kultury przed, podczas i po pandemii COVID-19 w ramach projektu „RegioActive”

Projekt „RegioActive. Aktywizacja społeczno-kulturalna regionu” – był to projekt dofinansowany w obrębie Programu Współpracy Interreg VA – Meklemburgia-Pomorze

Przednie / Brandenburgia / Polska, w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna” Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, i ostatecznie zrealizowany latach 2019-2022. Podstawę prawną tego programu stanowi dokument o tytule identycznym jak nazwa projektu, który został zatwierdzony przez Komisję Europejską 25 września 2015 roku i aktualizowany 14 stycznia 2020 roku (Programme_2014TC16RFCB019_2_0_pl.pdf, 2015).

Projekt „RegioActive” powstał z myślą o przestrzeni współpracy polskich i niemieckich twórców, animatorów i menedżerów kultury, ukierunkowanych na społeczno-kulturalną aktywizację regionu transgranicznego oraz wzmocnienie tendencji prorozwojowych. Partnerem wiodącym w projekcie był Goleniowski Dom Kultury, a współpartnerem po stronie niemieckiej – Stowarzyszenie „Schloss Bröllin”, natomiast partnerem stowarzyszonym – Stowarzyszenie „Teatr Brama” w Goleniowie.

Autor niniejszego opracowania towarzyszył, jako „przyjazny obserwator”, kolejnym etapom realizacji projektu od początku aż do końca. Praca badawcza zrealizowana została w oparciu o szczegółową koncepcję uczestniczących badań w działaniu, która – podobnie jak i cały projekt „RegioActive” – była emergentnie dostosowywana do nowych, niespodziewanych okoliczności wynikających z sytuacji pandemicznej oraz podporządkowana decyzjom projektowym zespołu zarządzającego.

Metoda ta ma na celu zmianę społeczną w konkretnym miejscu i czasie, dokonywaną poprzez działania praktyczne oraz badawcze udokumentowanie owej zmiany. Uczestniczące badania w działaniu synergicznie łączone są z bieżącą dokumentacją oraz prowadzeniem badań terenowych i prac analityczno-interpretacyjnych. Jak wskazuje nazwa, polegają na zrealizowaniu projektu działaniowo-badawczego we współpracy badacza akademickiego / badaczy akademickich oraz praktyków koordynujących zaplanowane i realizowane działania (Cervinkova, Gołębiak, 2010).

W pracach empirycznych wykorzystano następujące techniki badawcze: dziennik terenowy prowadzony przez badacza, badanie zastanych i wytworzonych dokumentów projektowych, obserwację uczestniczącą prowadzoną przez badacza w trakcie kluczowych wydarzeń projektowych połączoną z filmowaniem i fotografowaniem, wywiady pogłębione z menedżerką projektu, obojgiem koordynatorów merytorycznych po stronie polskiej i niemieckiej oraz głównymi wykonawcami merytorycznymi (twórcami, animatorami, menedżerami kultury) z wykorzystaniem komunikacji online; wywiady swobodne z wykonawcami i uczestnikami (podczas wydarzeń projektowych); badanie wytworów aktywności twórczej wykonawców i uczestników projektu.

W zakresie analizowania materiału empirycznego zastosowane zostały przez badacza elementy metodologii teorii ugruntowanej (Glaser, Strauss, 2009), która skupiona jest na generowaniu teorii średniego zasięgu, w tym wypadku skoncentrowanej wokół analityczno-interpretacyjnej rekonstrukcji, i opisanie modelu sieciowania dynamicznego w międzykulturowej animacji regionalnej na podstawie całości zebranego materiału.

Wyniki przeprowadzonych badań terenowych zostały szczegółowo przedstawione w raporcie poprojektowym zatytułowanym *Dynamiczne sieciowanie w społeczno-kulturalnej aktywizacji regionu transgranicznego*, który obecnie oczekuje na publikację. W tym miejscu skupimy się syntetycznie wyłącznie na tej części rezultatów poznawczych projektu, który odnosi się do funkcjonowania animatorów kultury w kontekście pandemii COVID-19.

Projekt „RegioActive” był planowany na 32 miesiące aktywnej, paralelnej realizacji części materialno-infrastrukturalnej (remonty studiów artystycznych w ośrodku bröllńskim i wyposażenie w sprzęt techniczny do działań artystycznych w ośrodku goleniowskim) oraz działaniowo-animacyjnej (spotkania, szkolenia, warsztaty grupowe, wymiany transgraniczne, mikrofestiwale i makrofestiwale), ale także dokumentacyjno-podsumowującej (końcowe sprawozdania, opracowanie naukowe, film, dokumentacja zdjęciowa, katalog, płyta CD, konferencja) w okresie od 1 listopada 2019 roku do 30 czerwca 2022 roku.

Na początku marca 2020 roku, to znaczy po czterech miesiącach inicjalnej współpracy, wprowadzono, zarówno w Polsce jak i w Niemczech, obostrzenia prawne w zakresie życia społecznego, komunikacji międzyludzkiej i funkcjonowania instytucji publicznych wywołane stanem pandemii COVID-19. Obostrzenia te, mniej bądź bardziej drastyczne w późniejszych miesiącach, a także wynikające z nich nowe, nieprzewidywane wcześniej warunki, reguły czy możliwości kontynuowania założonych wstępnie działań projektowych, skłoniły zespół zarządzający do złożenia wniosku do instytucji donacyjnej o przedłużenie jego realizacji na czas do końca 2022 roku oraz przesunięcie większości elementów części działaniowej z roku 2021 na rok 2022. Miało to związek z dramatycznością i niepewnością sytuacji pandemicznej w obu krajach. Wniosek ten został rozpatrzony pozytywnie, co wiązało się także z przyznaniem dotacji uzupełniającej. To ostatecznie zdecydowało o powodzeniu całego projektu i jego zakończeniu z sukcesem.

Decydenci Programu Współpracy Interreg VA wykazali się wyrozumiałością, przyjmując argumenty przedstawione przez zespół zarządzający projektu „RegioActive”

oraz trafnie oceniając uwarunkowania funkcjonowania wszystkich podmiotów działalności społeczno-kulturalnej w trudnych, niebezpiecznych, wręcz nieprzewidywalnych czasach pandemii COVID-19. Stała się ona głównym czynnikiem determinującym wykonanie założonych zadań i dążenie do wytyczonych wcześniej celów. Ostatecznie realizacja części działaniowej projektu – niespodziewanie acz emergentnie – została wyznaczona i ujęta w ramy trzech zasadniczych faz, które umownie można określić następująco: *faza przed pandemią*, *faza podczas pandemii* i *faza po pandemii*.

Trudno jednoznacznie podać dokładne daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych faz, zwłaszcza że rok 2022 to również czas wysokiego poziomu zakażeń koronawirusem, a fazy wewnątrznie nie były jednolite ze względu na obowiązujące obostrzenia w poszczególnych miesiącach. Ta umowna propozycja periodyzacji jest z jednej strony wynikiem sugestii kilku spośród wykonawców, które formułowali podczas wywiadów, a z drugiej jest rezultatem obserwacji dynamiki realizacji projektu w ciągu trzech lat.

Faza przed pandemią realizacji projektu „RegioActive” rozpoczęła się już na początku 2019 roku, czyli jeszcze przed formalną decyzją o przyznaniu dofinansowania w ramach Programu Współpracy Interreg VA. Wtedy nad przygotowaniem wniosku projektowego pracowały zespoły reprezentujące: Goleniowski Dom Kultury, Stowarzyszenie „Teatr Brama” oraz Stowarzyszenie „Schloss Bröllin”. Faza *przed pandemią*, która została gwałtownie przerwana, na początku marca 2020 roku, wprowadzeniem pierwszego lockdownu, była pełna radości z otrzymanego dofinansowania, optymizmu i entuzjastycznego wręcz zapału do wspólnej pracy, wstępnego kompletowania zespołu wykonawców administracyjnych i merytorycznych po obu stronach granicy, rodzenia się pierwszych idei działań i wydarzeń wpisujących się w otwartą formułę koncepcyjną intencjonalnie wyartykułowaną we wniosku projektowym, organizacji pierwszych roboczych spotkań, inicjalnego planowania harmonogramu i rozpoczęcia kampanii promocyjnej. Ważnym wydarzeniem było bezpośrednie spotkanie robocze w dniu 8 stycznia 2020 roku w siedzibie Goleniowskiego Domu Kultury z udziałem ówczesnego, prawie pełnego, składu zespołu zarządzającego-administracyjnego projektu „RegioActive” z ośrodków: bröllńskiego i goleniowskiego. *De facto* było to jedyne spotkanie bezpośrednie tak licznego grona wykonawców w tej fazie, gdyż obostrzenia pandemiczne, wprowadzone na początku marca 2020 roku w obu krajach, uniemożliwiły ich organizację w kolejnych terminach. Oczywiście odbywało się wiele spotkań i działań organizacyjnych

w mniejszej skali, czego wymagały standardowe procedury inicjowania współpracy w tak dużym zespole transgranicznym i rozpoczynania realizacji części materialnej, infrastrukturalnej.

Faza podczas pandemii – najdłuższa spośród wszystkich faz realizacji projektu i zarazem najtrudniejsza w realizacji zarówno w aspekcie instytucjonalnym jak i osobowym – to przede wszystkim czas wykonywania części materialnej projektu, czyli remontów studiów artystycznych w ośrodku bröllińskim oraz zakupu sprzętu i wyposażenia niezbędnego do realizacji działań i wydarzeń artystycznych na wysokim poziomie, a następnie ich montażu w oddanym do użytku obiekcie Rampa Kultura jako części Goleniowskiego Domu Kultury i nowej siedziby Stowarzyszenia „Teatr Brama”. W pewnym sensie to zaangażowanie zespołów obu ośrodków w znaczące poprawienie stanu dotychczasowej infrastruktury, niezbędnej do prowadzenia działalności statutowej, rekompensowało zastój albo niesatysfakcjonujące tempo aktywności w części działaniowej projektu. O ile remonty, zakupy i prace montażowe mogły być realizowane z niewielkimi zakłóceniami, o tyle zaplanowane spotkania robocze, wymiany transgraniczne, warsztaty, szkolenia, wymiany, wydarzenia czy festiwale mogły odbywać się albo w formule online, albo w warunkach niespodziewanych, niestabilnych „okienek czasowych”, mniej bądź bardziej ograniczających swobodę obostrzeń pandemicznych.

Dodać tu należy, że przeważnie, w poszczególnych okresach pandemii, obostrzenia w Niemczech były bardziej stanowcze w regulacjach prawnych i bardziej rygorystycznie egzekwowane w praktyce aniżeli w Polsce, co być może uwarunkowane było też różnicami społeczno-kulturowymi.

Przełom fazy *przed pandemią* i *podczas pandemii* był to również czas uruchomienia dwujęzycznej strony internetowej projektu² jak również profilu projektu na Facebooku³ oraz kompletowania składu wykonawców części działaniowej całego projektu, co miało charakter procesualny i dynamiczny oraz wiązało się dodatkowo z niewielkimi zmianami personalnymi w początkowym okresie. Pandemia była tu z pewnością jednym z czynników warunkujących te nieplanowane, emergentne zmiany kadrowe.

Ważnym komponentem realizacji całego projektu „RegioActive” były także szkolenia adresowane do wykonawców projektu o charakterze zamkniętym bądź otwartym, w formule bezpośredniej lub on-line (w zależności od aktualnych możliwości wynikających z sytuacji epidemiologicznej). Miały one na celu przede

wszystkim wspomaganie rozwoju kompetencji kluczowych twórców, animatorów, menedżerów, które były pomocne w wykonywaniu poszczególnych zadań projektowych. Przyczyniały się także do nawiązywania i budowania relacji oraz integracji wewnątrz zespołu wykonawców projektu, co okazało się szczególnie ważne w okresach nasilania się obostrzeń pandemicznych. W ciągu trzech lat trwania projektu odbyły się między innymi szkolenia dotyczące: fotografii i filmu w pracy twórczej, praw autorskich, mediów społecznościowych, polsko-niemieckiej wymiany młodzieżowej, kultury i historii Pomorza, świadomości ruchowej, twórczości muzycznej, sztuki słuchania, metodyki *Social Community Theater*, aplikacji i programów komputerowych.

W tej fazie kluczowym wydarzeniem było jednak bezpośrednie, dwudniowe spotkanie prawie wszystkich wykonawców części działaniowej, wyłonionych wcześniej w drodze obowiązujących procedur oraz przyjętej przez obojga koordynatorów filozofii i metodyki doboru instruktorów i liderów pod kątem założeń merytorycznych projektu. Spotkanie to odbyło się w siedzibie Stowarzyszenia „Schloss Bröllin”, z zachowaniem obowiązujących wówczas obostrzeń sanitarnych w Niemczech, w dniach 10-11 sierpnia 2020 roku. Wtedy po raz pierwszy większość z zaangażowanych do współpracy twórców polskich i niemieckich miało możliwość bliższego poznania swoich potencjalnych partnerów w części działaniowej projektu „RegioActive” w trakcie plenarnych, grupowych i indywidualnych rozmów oficjalnych oraz integracyjnych spotkań towarzyskich, wspólnego spożywania posiłków i oglądania występów cyrkowych. Spotkanie to tchnęło nowego ducha w cały zespół wykonawców, bo po okresie kilku miesięcy pandemii i komunikacji online można było zacząć wreszcie myśleć konkretnie o emergentnym wiązaniu się tandemów polsko-niemieckich i uruchomić myślenie o przyszłych działaniach w społecznościach i wyborze docelowych grup uczestników, z którymi poszczególne duety miały intensywnie pracować w swoich miejscowościach.

Niestety kolejna fala nasilenia się pandemii jesienią 2020 roku znów wyraźnie zahamowała, a czasami wręcz wstrzymała, tę działalność. Warto zaznaczyć, iż podejmowane były nieustanne próby podtrzymywania komunikacji i kontynuacji procesów twórczych za pośrednictwem mediów. Wiązało się to też z bardzo zróżnicowanymi indywidualnie reakcjami emocjonalno-psychicznymi na tak zaskakującą i niekomfortowo warunkowaną sytuację osobistą, zawodową i projektową. Nikt z wykonawców nie przewidywał, że będzie zmuszony zasadniczo przeformułować dotychczasowe swoje funkcjonowanie w pracy twórczej, animacyjnej, menedżerskiej i życiu społecznym, nieustannie mając poczucie zagrożenia zdrowotnego,

² <https://regioactive.eu>

³ <https://www.facebook.com/projektregioactive>

braku stabilizacji, niepewności jutra, lęku o przyszłość swoją i swoich najbliższych. Niemniej jednak sytuacja pandemiczna stała się realnym wyzwaniem dla każdego wykonawcy projektu, niosąc ze sobą nie tylko skutki destruktywne, jak się potem okazało. Te indywidualne reakcje osobiste i zawodowe stanowią dziś źródło cennej wiedzy o specyfice pracy twórcy, animatora i menedżera kultury w świecie VUCA – zmienności, niepewności, złożoności i niejednoznaczności.

Decyzja o przedłużeniu realizacji projektu zasadniczo zmieniła całą atmosferę działalności projektowej z pesymistycznie wycofanej i denerwująco wyczekującej, a zarazem permanentnie przeformułowywanej i wymyślanej kilkakrotnie, jakby od nowa, na optymistycznie prospektywną oraz dającą niezbędną oddech i dystans wobec napiętego, a niezrealizowanego pierwotnego harmonogramu (z przyczyn niezależnych od wykonawców). Wyzwolona wtedy nadzieja ostatecznie okazała się owocna w dokończeniu realizacji projektu z sukcesem w nowej i znacznie łagodniejszej sytuacji pandemicznej.

Faza po pandemii w projekcie „RegioActive” umownie rozpoczęła się na początku 2022 roku. Stopniowo i powoli przywracane były warunki realizacji działań społeczno-kulturalnych sprzed pandemii, choć zagrożenie zarażeniem koronawirusem wcale nie zniknęło, stając się względnie stałym czynnikiem warunkującym. W lutym 2022 roku nagle wybuchła wojna na terenie Ukrainy, co spowodowało, że wielomilionowa fala uchodźców wojennych napłynęła do Polski (choć nie tylko), zmieniając zasadniczo funkcjonowanie całego państwa i organizację życia społecznego, w tym także działalność organizacji i instytucji kultury oraz twórców, animatorów i menedżerów kultury. Partnerzy zaangażowani w realizację projektu „RegioActive” również włączyli się instytucjonalnie i indywidualnie w różnego rodzaju akcje pomocowe i wydarzenia solidarnościowe. Można zatem stwierdzić, że z jednej strony w końcowej fazie projekt „RegioActive” był realizowany w atmosferze „postpandemicznej”, ale z drugiej – w warunkach jeszcze bardziej pogłębionego świata VUCA, bo w cieniu toczących się obok intensywne działań wojennych, wywołanych nimi kryzysów humanitarnych, ekonomicznych, społecznych, ale także w atmosferze eksplozji spontanicznego dobra adresowanego do potrzebujących, którzy znaleźli się w sytuacji skrajnej egzystencjalnie.

W takich warunkach projekt „RegioActive” został dokończony z pełnym sukcesem, przez jego wykonawców reagujących odpowiednio na bieżące zdarzenia i integrujących się duchowo wokół ważnych spraw, uniwersalnych ogólnoludzkich wartości i myślenia o idealnym świecie opartym na poszanowaniu praw człowieka, pokoju, wolności, demokracji, dialogu i współpracy, wspólnoty transgranicznej i międzykulturowej, uprawiania

sztuki angażującej społeczności i wzmocnienia sieci animatorów na rzecz aktywizacji społeczno-kulturalnej wspólnotowego regionu bez granic.

W ciągu sześciu miesięcy, od marca do września 2022 roku, zrealizowano z powodzeniem 10 mikrofestiwali i dwa makrofestiwale RegioActive, które były prezentacją wyników trzyletniej intensywnej pracy grupowej w różnych środowiskach. Odbywało się to w atmosferze spełnienia mimo trudności, w aurze radości ze wspólnego sukcesu, samorealizacji i uznania, świadomości wykonania powierzonych zadań, których owocne zwieńczenie przyczyniło się do osiągnięcia założonych celów projektu „RegioActive”.

Fakt ten potwierdza obserwacje ogólne dotyczące całej sfery działalności kulturalnej. W 2022 roku mieliśmy bowiem do czynienia z tak zwanym „zwrotem postpandemicznym”, czyli odreagowaniem po okresie zastoju lub spowolnienia niespotykanym wcześniej natężeniem zrealizowanych działań w jednym roku przez tych samych wykonawców.

Podsumowanie

Z perspektywy doświadczeń wykonawców projektu „RegioActive” można spojrzeć na pandemię COVID-19 jako na czynnik zakłócający jego zaplanowaną w koncepcji realizację, ale prowadzący w efekcie do różnych jakościowo skutków długofalowych i wniosków na przyszłość. Najbardziej dotkliwy był destruktywny wpływ pandemii na wykonawców projektu, jego uczestników i cały projekt. Wyrażało się to przede wszystkim w osobistych konsekwencjach zdrowotnych – fizycznych i psychicznych, które dotknęły w różnych fazach realizacji projektu prawie wszystkich jego wykonawców. Mam tu na myśli zakażenia (czasami wielokrotne) koronawirusem, przechorowania (czasami wielokrotne i z różnym natężeniem) COVID-19, poczucie stałego zagrożenia epidemiologicznego, psychiczne skutki czasowej przymusowej izolacji, załamania nerwowe u niektórych, szczególnie w skrajnie trudnych sytuacjach. Jak się wydaje, zagrożenie epidemiologiczne tym i innymi wirusami stało się od tej pory stałym, znaczącym komponentem myślenia o bezpieczeństwie podczas organizowanych wydarzeń kulturalnych, a zawód twórcy, animatora i menedżera kultury znalazł się w grupie zawodów uprawianych w szczególnych warunkach stałego zagrożenia kolejnymi zakażeniami i zachorowaniami. Świat po pandemii COVID-19 już nigdy nie będzie tym samym światem co przed tą zarazą, właśnie z tych i innych względów. Destruktywność pandemii w działalności kulturalnej objawiła się także w intensyfikacji słabnięcia i w konsekwencji rezygnacji z dotychczasowego

zaangażowania miłośników sztuki w jej ochotnicze uprawianie, co szczególnie dotknęło zespoły amatorskie uprawiające sztuki performatywne. Rotacja uczestników zawsze była problemem takiej działalności, ale w wyniku pandemii wielu grup twórczych nie udało się już ponownie odbudować.

Jednak wykonawcy projektu „RegioActive” podczas wywiadów wskazywali też na konstruktywne efekty pandemii dla ich aktywności twórczej, na pierwszym miejscu wymieniając, w większości wypadków, skokowy rozwój kompetencji w zakresie posługiwania się nowymi mediami i technologiami komunikacyjno-informacyjnymi w życiu osobistym i pracy zawodowej. Jak się wydaje, wszyscy zostali przekonani do bazowania w przyszłości na modelach hybrydowych pracy w tego typu projektach, to znaczy wykorzystywania technologii do komunikacji, niektórych szkoleń, promocji, przeprowadzania zebrań organizacyjnych, czerpania inspiracji, wykorzystywania ich jako koła ratunkowego w sytuacji lockdownu. Ponadto bardziej niż dotychczas docenione zostały wydarzenia kulturalne na wolnym powietrzu adresowane do mniejszych grup publiczności, co w szczególności przyczyniło się do rozwoju niektórych gatunków sztuk performatywnych, a na nich w zdecydowanej większości oparte były działania twórcze i animacyjne w projekcie.

W interpretacjach wykonawców projektu pojawił się też jeden ważny wątek dotyczący ambiwalentnego postrzegania skutków pandemii. Dotyczył on kwestii uprawiania sztuk performatywnych i stosowania zabiegów animacyjnych w formule on-line. Z jednej strony wielu wykonawców podjęło – mniej lub bardziej udane – próby wykorzystywania technologii komunikacyjno-informacyjnych i nowych mediów w eksperymentalnej formule aktywności twórczej poprzez przygotowywanie spektakli i koncertów on-line, prowadzenie e-warsztatów, włączanie technik multimedialnych do swojego myślenia i działania kreatywnego, co czasami okazywało się odkrywcze dla nich samych i z pewnością wzbogacające ich dotychczasowe doświadczenia. Jednak ostatecznie reakcje i opinie ich samych, ich współpracowników oraz uczestników zajęć dobitnie przekonywały o tym, że sztuki performatywne wymagają bezpośredniego kontaktu z ludźmi zarówno w procesie twórczym, działaniu artystycznym jak i komunikacji między wykonawcami, animatorami a publicznością. Jak się wydaje, jest to znacząca lekcja z przeżytej przez twórców, animatorów i menedżerów sztuk performatywnych pandemii, ugruntowująca ich w dotychczasowym przekonaniu, że wartość i jakość oraz oddziaływanie ich pracy są zasadniczo odmienne, gdy zostają zapośredniczone technologicznie, ze względu na pozbawienie wielu kluczowych elementów konstytuujących istotę ich aktywności i działalności.

Bibliografia

- Bennis, W., Nanus, B. (1985). *Leaders. Strategies for Taking Charge*. New York: Harper&Row.
- Cervinkova, H., Gołębiak, B.D. (red.) (2010). *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (red.) (2018). *The Sage Handbook of Qualitative Research – fifth edition*. Los Angeles; London; New Delhi; Singapore; Washington; Melbourne: Sage Publications.
- Glaser, B.G., Strauss, A.L. (2009). *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badań jakościowych*. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Kubinowski, D. (2010). *Jakościowe badania pedagogiczne – filozofia, metodyka, ewaluacja*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kubinowski, D. (2013). *Idiomatyczność – synergia – emergencja. Rozwój badań jakościowych w pedagogice polskiej na przełomie XX i XXI wieku*. Lublin: Wydawnictwo Makmed.
- Kubinowski, D., Lewartowicz, U. (red.) (2020). *Kompetencje kluczowe animatorów kultury i ich kształcenie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Piątkowska, A. (2021). *Przywództwo w świecie VUCA. Jak być skutecznym liderem w niepewnym środowisku*. Gliwice: OnePress.

FUNKCJONOWANIE INSTYTUCJI KULTURY W CZASIE PANDEMII COVID-19 NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Abstract: The purpose of the study is to learn about the conditions in which cultural institutions operated on the Polish-Czech border during the Covid-19 pandemic and the consequences for the dissemination of culture. The conducted research is qualitative in nature, it is about getting to know the views of directors of cultural institutions operating on the Polish-Czech border and the consequences of the Covid-19 pandemic for the activities of cultural and educational institutions. The research used the survey technique and the analysis of documents. Restrictions resulting from the sanitary regime forced cultural workers to adapt their activities to the regulations of the Minister of Health, by limiting activities until its suspension or limiting the number of participants in the rooms, with relaxed rigors. Lack of direct contact with recipients meant that employees, adapting to the regulations of the Minister of Health, moved many forms of activity to the Internet. They worked out many online forms that were very attractive. Thanks to the great organizational effort and commitment of employees, cultural institutions managed to complete the planned tasks to a high degree.

Keywords: Dissemination of culture, cultural institutions, cultural and educational institutions, Polish-Czech borderland, pandemic, Covid-19, sanitary regime.

¹ Akademia Nauk Stosowanych – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Niedziałkowskiego 18, 45-085, Poland. E-mail: z.jasinkis@g.wszia.opole.pl. ORCID: 0000-0002-9304-3434

Wstęp

W przestrzeń lokalną wielu miejscowości wpisały się instytucje kulturalno-oświatowe, które na ziemiach polskich mają swoją wieloletnią tradycję. Najstarsze z nich mają ponad 150 lat. Pierwszym założycielem instytucji, która była poprzednikiem domów kultury był ks. Paweł Ksawery Brzostowski, który założył dom społeczny dla chłopów, w swoich dobrach, w Mereczu na Wileńszczyźnie. Podobną placówkę powołał Stanisław Staszic w ramach fundacji spółdzielczej Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego (*Historia polskich domów kultury*). Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku domy społeczne (na wsi nazywały się one domami ludowymi) stały się popularne (Twarecki, 1919, Jedlewska, Skrzypczak 2009). W 1939 roku było ich w Polsce ponad pięć tysięcy (Bobrowska, 2001). Jeśli do placówek tego typu obecnie wlicza się także świetlice i kluby, a nie tylko domy, ośrodki czy centra kultury), to w okresie międzywojennym, należy dodać do tej liczby 18,7 tysięcy świetlic. Po 1945 roku stały się miejscem kontaktu z kulturą, zwłaszcza w małych środowiskach, a równocześnie miejscem propagandy ideologii socjalistycznej.

Ich liczba wzrosła po okresie stalinizmu (w roku 1960 było 12 tysięcy domów kultury, świetlic i klubów, natomiast w 1973 – 25 tysięcy). Były one prowadzone przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, związki zawodowe, Centralny Związek Spółdzielczości Pracy i inne związki spółdzielcze, organizacje młodzieżowe itd. (Mauersberg, 1977).

To sprawiło zapotrzebowanie na pracowników kulturalno-oświatowych. W konsekwencji powstało Studium Kulturalno-Oświatowe, a na kierunku pedagogika – najpierw na uniwersytetach, a potem na WSP – specjalność pedagogika kulturalno-oświatowa, na której miano przygotowywać pracowników kulturalno-oświatowych dla instytucji kultury. To oni mieli uszczęśliwiać odbiorców formami i treściami wskazanymi przez Ministerstwo Kultury i Sztuki

Rozwój takiej polityki kulturalnej został zatrzymany w konsekwencji stanu wojennego w 1981 roku, a następnie przemianami ustrojowymi z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, ale i także sytuacji ekonomicznej. Rząd bowiem postanowił przekazać w większości domy kultury i inne instytucje kultury pod opiekę samorządów. W ten sposób większość domów kultury, kin, muzeów, bibliotek, świetlic miała być finansowana przez samorządy gminne, a niektóre placówki przez samorządy powiatowe, np. biblioteki powiatowe, muzea powiatowe, natomiast teatry, filharmonie, muzea o zasięgu wojewódzkim – przez urzędy marszałkowskie (od 1999 r.). Kryzys i inflacja początku lat dziewięćdziesiątych sprawiły, że wiele gmin miało duże trudności z utrzymaniem domów kultury,

świetlic czy klubów, zniknęły z przestrzeni wiejskiej „Kluby Ruchu” i „Kluby Rolnika” prowadzone przez Gminne Spółdzielnie.

W tym kontekście należy pozytywnie ocenić uchwalenie przez Sejm RP Ustawy z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

W świetle art. 1 ustawy działalność ta polega na „tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. 2. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną, polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.” (Dz.U. 1991 nr 114 poz. 493).

Na podstawie tej ustawy samorządy mogły powoływać placówki kulturalne jako jednostki samorządowe. Organizatorem ich była gmina. Placówki te uzyskały osobowość prawną, były i nadal są finansowane z budżetu gminy. Ustawa pozwala tym instytucjom na prowadzenie działalności gospodarczej, a więc organizowanie kursów, w tym językowych, odpłatnych zajęć pozalekcyjnych dla młodzieży, nauki gry na instrumentach, udostępniania sprzętu i pomieszczeń dla innych podmiotów itd. (Gralczyk, 2009).

Ewa Bobrowska, analizując ten okres w działalności domów kultury, zwraca uwagę na odcinanie się od dawnego modelu działalności i ideologii, co wyrażało się w zmianach „nazw sztyldów z domu kultury na centra kultury, centra kultury i promocji, centra kultury i edukacji, centra kultury i sportu, ośrodki kultury oraz centra lub ośrodki animacji kultury” (Bobrowska, 2009). Sądzę też, że względy ekonomiczne sprawiły, że zaczęto łączyć samodzielne jednostki w większe organizmy, co upoważniało do zmiany nazwy na ośrodek kultury czy centrum kultury. Można było w ten sposób lepiej wykorzystać obiekty i ich wyposażenie.

Przekazanie samorządom domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic okazało się korzystne dla kultury polskiej. Jan Czaja zwraca uwagę, że już w 1996 roku „po raz pierwszy od momentu rozpoczęcia procesu decentralizacji, wydatki gmin na kulturę były wyższe od wydatków budżetu państwa” (Czaja, 2004). Tu zajmuję się domami kultury (ich zakres ograniczam wyłącznie do tradycyjnych działań statutowych wyznaczanych domom kultury, centrum kultury, ośrodkom kultury i środowiskowym muzeom).

Na podstawie wspomnianej ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej rady gmin i miast (a później powiatów i województw) zatwierdziły statuty dla instytucji kultury, dla których były organizatorem. Statut reguluje cele, zadania, organizację, zasady finansowania, codzienne funkcjonowanie placówek.

Uszczegóławia ustawę oraz inne ustawy regulujące działalność instytucji publicznych. Przykładem może być statut Prudnickiego Ośrodka Kultury uchwalony przez Radę Miejską w Prudniku 30 kwietnia 1992 roku, którą uchwalono utworzenie Prudnickiego Ośrodka Kultury. Statut stanowi załącznik do uchwały Rady Miejskiej w Prudniku Nr. XXII/159/92 z dnia 30 kwietnia 1992 roku.

Statut składa się z 5 rozdziałów i 20 paragrafów. Tu pozwolę sobie zacytować jedynie paragrafy 3, 4, 5 z roz. II (*Statut Prudnickiego Ośrodka Kultury*, 2010).

Rozdział II Cel i przedmiot działania.

§ 3.

1. Ośrodek Kultury prowadzi swoją działalność jako jednostka samodzielna pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym.
2. Ośrodek Kultury prowadzi wielokierunkową działalność w oparciu o program Rady Programowej dla zaspakajania potrzeb kulturalnych mieszkańców Miasta i Gminy.

§ 4.

Celem działalności Ośrodka Kultury jest wszechstronna edukacja kulturalna społeczeństwa i upowszechnianie kultury, wzbogacanie osobowości człowieka, kształtowanie estetyczno-moralnych i patriotycznych postaw mieszkańców. Kształtowanie zasad współżycia społecznego oraz rozwijanie kultury pracy, wypoczynku i życia codziennego, zmniejszanie dysproporcji między środowiskami i regionami w dostępie do dóbr kultury.

Statut ustanawia, że organami Ośrodka jest Dyrektor Ośrodka i Społeczna Rada Programowa, która jest organem doradczym dyrektora. Statut daje dużą samodzielność w zakresie form działalności, współpracy z innymi instytucjami i stowarzyszeniami w kraju i za granicą oraz możliwości prowadzenia działalności gospodarczo-usługowej. Jednakże jak zauważają autorzy raportu *Regionalne domy i ośrodki kultury – analiza funkcjonowania* (2010), gminne domy kultury i ośrodki zostały pozbawione wsparcia merytorycznego wojewódzkich domów kultury (powiatowe zostały zlikwidowane po reformie administracyjnej z 1975 roku).

Placówkom tym potrzebni są menadżerzy i animatorzy. Nowe podejście w polityce kulturalnej polega na przekształceniu odbiorcy w aktywnego uczestnika, który ma wpływ na plan działalności placówki, aktywnie uczestniczy w jego realizacji, czuje się odpowiedzialny za jego realizację. Jest to jakby nawrót do idei „domów społecznych” z okresu międzywojennego (Bobrowska, 2009, 2011). Barbara Jedlewska i Bohdan Skrzypczak w swoim wstępie do *Dom kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania* (2010) zwracają uwagę na możliwości korzystania z środków unijnych na działalność kulturalną, ale wymagało to od pracowników instytucji kulturalnych opanowania umiejętności przygotowania, realizacji i rozliczania projektów, co nie

było sprawą łatwą (Jedlewska, Skrzypczak, 2009). Tu z pomocą przyszło MKiDN i Narodowe Centrum Kultury, które inicjuje badania we współpracy ze środowiskami naukowymi, publikuje raporty z badań, wydawnictwa tematyczne i *Rocznik Kultury Polskiej* – wartościowe wydawnictwo, które pozwala na poznanie nie tylko planów i założeń resortu, ale także orientację w funkcjonowaniu placówek kultury, stowarzyszeń i ich problemów.

Cenne jest także wspieranie domów kultury poprzez szkolenia i programy. Mam tu szczególnie na myśli projekty Domu kultury+ (realizowany od 2011), „Kultura w sieci” i „Kultura bez barier”. Ten ostatni miał zapewnić uczestnikom niepełnosprawnym równe szanse w dostępie do kultury. Istotne jest zwrócenie uwagi na to, co daje uczestnikom udział w działalności kulturalnej. Zdaniem Rafała Wiśniewskiego „Uczestnicy działań kulturalnych rozwijają swoją osobowość i wyobraźnię poprzez doświadczenie różnorodnej materii sztuki, która odsyła ich poza czas i przestrzeń; pozwala zobaczyć świat w różnych wymiarach (Wiśniewski, 2010, Makówka, 2007).

Barbara Jedlewska (2009) podejmuje wątek zmian form uczestnictwa w kulturze, m.in. poprzez Internet, i za Kazimierzem Krzysztofkiem przywołuje klasyfikację: uczestnictwa biernego i uczestnictwa aktywnego. Domy kultury w środowiskach lokalnych zaczęły się rozwijać i zyskiwać tożsamość ośrodków kultury, w 2020 roku było ich 4040 (Roczniki statystyczne GUS 2011, 2015, 2019, 2020, 2021).

W 2020 roku ze względu na ograniczenia związane z pandemią COVID-19 aż 69% podmiotów w skali kraju była zmuszona do ograniczenia swojej działalności kulturalnej a w 2021 roku – 16,1% podmiotów (*Kultura i dziedzictwo narodowe*, 2021).

Założenia metodologiczne badań własnych

Celem opracowania jest poznanie warunków funkcjonowania szeroko pojętych instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych na pograniczu polsko-czeskim, głównie w Euroregionie Pradziad w okresie panowania pandemii COVID-19 i konsekwencji tej sytuacji dla instytucji i uczestników.

W tym opracowaniu ograniczam się do instytucji samorządowych, które działały w gminach na pograniczu polsko-czeskim, dotyczy to domów kultury, ośrodków kultury, centrów kultury a także muzeów. Inne instytucje, jak biblioteki czy instytucje kultury fizycznej, zostały uwzględnione w innych opracowaniach, które zostały zamieszczone w tym tomie. Można powiedzieć, że dotyczy ono działalności tradycyjnie rozumianej jako kulturalno-oświatowa.

Obecnie mamy sytuację taką, że dom kultury skupia często w sobie kilka funkcjonujących samodzielnie instytucji (basen, stadion, kino, muzeum, biblioteka itd.), co jest wyrazem racjonalnego myślenia w odniesieniu do małych środowisk i ekonomicznej konieczności.

Ze względu na specyfikę tematu przyjęto koncepcję badań jakościowych, a nie badań ilościowych. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z elementami metody monografii pedagogicznej. Wykorzystano tu technikę ankiety skierowanej do wybranych dyrektorów instytucji w powiatach przygranicznych: nyskim, prudnickim, krapkowickim (Euroregion Pradziad) oraz dla porównania w powiecie głubczyckim (Euroregion Silesia) oraz spożytkowano materiały zastane, tj. sprawozdania z działalności tych instytucji z lat 2015, 2019, 2020.

Udział w badaniach był dobrowolny. Wykorzystano ponadto *Raporty o stanie gmin* z lat 2018, 2019, 2020, 2021, zamieszczone na stronach internetowych gmin, na temat działalności kulturalno-oświatowej na terenie gmin w badanym okresie i ponoszonych wydatkach. Brak jednolitego schematu tych raportów sprawia, że nie wszystkie dane, które nas interesują są w nich zamieszczane lub są one w odniesieniu do dziedzictwa kulturalnego i ochrony dziedzictwa narodowego bardzo lakoniczne.

Częściowo wykorzystano *Sprawozdania z wykonania budżetu gmin* za wymienione lata, które zostały zamieszczone na stronach internetowych. Tych ostatnich w Internecie jest niewiele, gdyż nie ma formalnego obowiązku ich zamieszczania. Spożytkowano także informacje i prace wytworzone w placówkach kultury, a zamieszczone na stronach internetowych tych placówek.

W rezultacie zgromadzono obszerny materiał, który pozwolił na stworzenie obrazu funkcjonowania instytucji kultury i ich problemów w czasie pandemii (COVID-19)².

Wybrane problemy funkcjonowania instytucji kultury w czasie pandemii

Okres pandemii sprawił, że część placówek musiała przerwać swoją działalność. Połowa zbadanych placówek miała przerwy w działalności w 2020 roku. Ich

² Badania przeprowadzono w następujących ośrodkach: Gminny Ośrodek Kultury w Walcach; Krapkowicki Dom Kultury; Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach; Miejsko-Gminny Dom Kultury w Otmuchowie; Gminny Ośrodek Kultury w Lubrzy; Prudnicki Ośrodek Kultury; Muzeum Ziemi Prudnickiej; Centrum Kultury w Głogówku; Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach; Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach

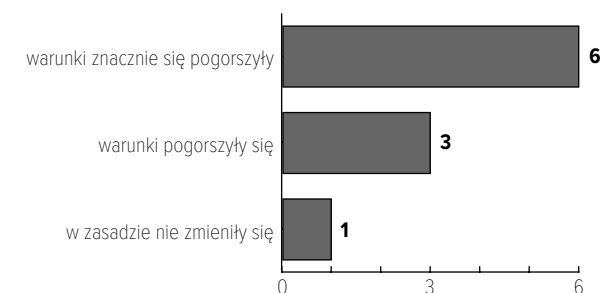
przyczyny były różne, np. choroba pracowników tych instytucji lub członków ich rodzin lub pozostawanie na kwarantannie. Najczęściej była to decyzja organów centralnych (Ministra Zdrowia). Przerwy te wynosiły od 10 do 24 tygodni.

Połowa badanych placówek informowała, że praca w nich w czasie pandemii została przerwana. Co może nas zaskakiwać, to fakt, że tylko w jednej placówce była przerwana działalność z powodu choroby pracownika. Powodem zawieszenia działalności w pozostałych placówkach były wytyczne władz centralnych dotyczące funkcjonowania instytucji publicznych i niejednoznaczność przepisów dotyczących funkcjonowania instytucji w czasie pandemii wydawanych przez Ministerstwo Zdrowia. Natomiast dyrektor Muzeum Ziemi Prudnickiej zwrócił uwagę na zmieniające się obostrzenia zawarte w tych rozporządzeniach, co bardzo utrudniało planowanie wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych, oraz niepewność związaną z rozprzestrzenianiem się pandemii. 9/10 badanych stwierdziło, że największa trudność wynikała z ograniczeń spowodowanych pandemią; 8/10 uznało za dużą trudność niemożliwość organizowania imprez masowych 7/10 badanych dyrektorów placówek stwierdziło, że ważną przyczyną trudności było ograniczenie kontaktów z odbiorcami. Trzy osoby zasygnalizowały spadek zainteresowania działalnością placówki.

Wszystkie te utrudnienia sprawiły, że warunki działalności instytucji kultury pogorszyły się. Dla jednych pogorszyły się w znacznym stopniu (7 osób), dla innych pogorszyły się (3 osoby), natomiast dyrektor Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Otmuchowie uznał, że warunki działalności w zasadzie się nie zmieniły.

Pogorszenie warunków pracy musiało w konsekwencji wpłynąć na realizację planowanych zadań w ciągu roku.

Wykres 1. Ocena warunków pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pyt. 4 ankiety

Konsekwencją pogorszenia się warunków pracy może być obniżenie efektów w jakości lub w ilości wykonanych zadań. Na postawione respondentom pytanie o to, jak warunki pracy w okresie pandemii wpłynęły na realizację zaplanowanych zadań w stosunku rocznym, za wyjątkiem 2 osób, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi, pozostali wskazali na znaczne zmniejszenie wykonanych zadań. Od zaledwie 10-20% planowanych zadań, poprzez 30-40% do 50-60% wykonanych zadań (Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach i Miejsko-Gminnym Domu Kultury w Otmuchowie). Złożyło się na to wiele przyczyn: przerwy wynikające z decyzji resortu zdrowia zmierzające do ograniczenia rozprzestrzeniania się koronawirusa, stanu zdrowia pracowników i ich rodzin, ograniczenie kontaktów społecznych, traumy wywoływanej śmiercią bliskich i znajomych z otoczenia i obawami przed zarażeniem koronawirusem.

To ograniczanie kontaktów międzyludzkich nastroczało pracownikom instytucji kultury oraz organizacji społeczno-kulturalnych wiele problemów. Kontakt bezpośredni był ograniczony, stąd ważne były formy kontaktów z mieszkańcami i formy informowania ich o zamierzeniach instytucji kultury. Interesujące jest więc pytanie dotyczące tego, jak pracownicy instytucji kultury informowali mieszkańców, potencjalnych odbiorców swoich działań o zamierzeniach.

Tabela 1. Formy kontaktowania się z odbiorcami

Formy kontaktowania się pracowników	Liczba wyborów
Poprzez plakaty w siedzibie instytucji	6
Poprzez plakaty w innych instytucjach (sklepach, świetlicach)	4
Poprzez osobiste zaproszenia (listowne)	2
Poprzez osobiste zaproszenia e-mailem	5
Poprzez newsletter	1
Poprzez stronę www instytucji	9
Poprzez stronę www Urzędu Gminy, Miasta	6
Poprzez Facebook instytucji	9
Poprzez Facebook Urzędu Gminy, Miasta	8
Lokalna prasa, radio, telewizja	4
Kontakt telefoniczny	2
Gabloty, słupy ogłoszeniowe	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pyt. 8 ankiety

Według respondentów najbardziej sprawdziły się formy kontaktu poprzez Internet (FB, poczta elektroniczna, strony www, lokalne komunikatory «prasa, radio, telewizja internetowa»), telefony komórkowe. Ich zdaniem powinno się korzystać z tych form także po zakończeniu pandemii. Wykorzystanie ich wymaga jednak posiadania sprzętu komputerowego i odpowiedniego oprogramowania.

Okazało się jednak, że w momencie rozpoczęcia pandemii pięć placówek nie dysponowało sprzętem komputerowym, który mógł być wykorzystany do komunikowania się z odbiorcami. W czterech placówkach wykorzystywano sprzęt prywatny – sytuacja ta była podobna do wielu domów kultury, w których przeprowadzono badania, w których to 60% pracowników korzystało ze sprzętu prywatnego (Buchner i in., 2021).

Najbogatszym wyposażeniem dysponowało Centrum Kultury w Głogówku: urządzeniami nagłaśniającymi oraz sprzętem oświetleniowym w sali widowiskowej, odtwarzaczem CD, dwoma laptopami, rzutnikiem pisma, ekranem projekcyjnym, czterema mikrofonami stacjonarnymi, dwoma komputerami stacjonarnymi, dwoma komputerami stacjonarnymi z roku 2012, dwoma laptopami (2012, 2016), rzutnikiem z ekranem projekcyjnym z 2018 roku, pięcioma komputerami stacjonarnymi i trzema laptopami z 2020 roku (z oprogramowaniem). Pięcioma zestawami z ogólnodostępnym oprogramowaniem dysponował Krapkowicki Dom Kultury. Natomiast Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach dysponowało trzema takimi zestawami.

W 2022 roku Gminny Ośrodek Kultury w Lubrzy otrzymał dofinansowanie na zakup sprzętu z programu „Konwersja Cyfrowa Domów Kultury”. Obecnie wszystkie placówki dysponują minimalnym wyposażeniem przeznaczonym do działalności merytorycznej.

Posiadanie sprzętu to dopiero pierwszy warunek działalności, a nie sama działalność. Potrzebne są również umiejętności obsługi tego sprzętu i wykorzystanie jego oprogramowania.

Według opinii kierowników jednostek pracownicy posiadali podstawowe kompetencje informatyczne. W dwóch przypadkach tłumaczono to tym, że instruktorzy byli najczęściej nauczycielami i kompetencje te zmuszeni byli posiłkować wcześniej ze względu na zdalne nauczanie.

W pozostałych przypadkach, jak pisze Dyrektor Prudnickiego Ośrodka Kultury, było inaczej: „Pracownicy nie posiadali tych kompetencji. Pracownicy musieli podnieść swoje kompetencje w tym zakresie w trakcie trwania pandemii”. Potwierdza to Dyrektor Centrum Kultury w Głogówku, stwierdzając „Pracownicy posiadali

kompetencje cyfrowe na poziomie podstawowym. Z biegiem czasu nabyli szersze kompetencje w obsłudze sprzętu IT. Dzięki otrzymaniu grantu, z programu „Konwersja Cyfrowa Domów Kultury”, w wysokości 71 600 zł dokonano zakupu nowego sprzętu, a pracownicy w dalszym ciągu uczestniczą w szkoleniach związanych z wykorzystaniem sprzętu w działaniach Centrum Kultury”. Pracownicy aktywnie uczestniczyli w przyspieszonych kursach on-line z wykorzystania technologii IT. Co niektórzy postrzegają to jako rzecz pozytywną.

Dla przyszłych pokoleń może być ważne pytanie o to, jakie formy działalności i jakie imprezy organizowały placówki kulturalno-oświatowe w czasie pandemii. Była to sytuacja, w której mieszkańcy nie mogli przyjść na imprezy do placówki, ze względu na niebezpieczeństwo możliwości zarażenia się wirusem. Zasady ochrony społeczeństwa wykluczały możliwość spotkania się większych grup osób. W różnych momentach pandemii zasady ochrony społeczeństwa określały jak liczne mogą być grupy osób. W praktyce, mogła się spotykać rodzina w domu. Gdy wskaźnik zachorowań malał pozwalano na spotkanie się większych grup osób, oczywiście w maskach (np. w kościele, sklepie). Były momenty, w których działalność placówek całkowicie zawieszano. Nie można było tego zrobić na stałe. Ktoś musiał być w obiekcie, pilnować, aby nie uległ on degradacji. Nie można też było pozbawić pracy całych grup przez dłuższy okres, co oznaczałoby pozbawienie środków do życia. Władze rozumiały też, że stan psychiczny społeczeństwa zamkniętego w domu pogarsza się (Gambin, Zawadzki, 2022).

Tabela 2. Formy działalności i główne imprezy prowadzone w okresie pandemii

Placówka	Główne imprezy i ich forma, organizowane w czasie pandemii
Gminny Ośrodek Kultury w Walcach	Konkursy on-line np. fotograficzne, działalność edukacyjne on-line.
Krapkowicki Dom Kultury	Zajęcia on-line, imprezy z ograniczoną liczbą uczestników, koncerty on-line.
Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach	Koncerty w plenerze (z zachowaniem reżimu sanitarnego), zajęcia zdalne lub w bardzo małych grupach, zajęcia transmitowane na FB, YT.
Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach	Wystawy on-line, wzmożona aktywność na portalu społecznościowym FB (informacje, ciekawostki, krzyżówki itd.) i prywatnej telewizji lokalnej „Pogranicze”.
Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach	Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy – zbiórka pieniędzy odbywała się na ulicach oraz przez aukcje w Internecie, a część artystyczna w sieci. Konkurs recytatorski przez Internet. Imprezy plenerowe: Festyn „Święto Gór Opawskich”, festiwal „Dni Kultury Kresowej”, Festyn „Jarmark Wawrzyńcowy”, Dożynki Gminne. Prowadzone były zajęcia ceramiczne dla dorosłych i dla dzieci, zajęcia malarskie dla dorosłych, zajęcia recytatorskie (on-line) zajęcia muzyczne Studia Piosenki (on-line).
Miejsko-Gminny Dom Kultury w Otmuchowie	Realizacja projektu „Kulinaria i Folklor Wsi Otmuchowskiej” działalność biblioteczna.

Placówka	Główne imprezy i ich forma, organizowane w czasie pandemii
Gminny Ośrodek Kultury w Lubrzy	Działalność on-line, cykl tutoriali „Doktor GOK – Superbohater na nudę”, zajęcia w okresie wakacji.
Prudnicki Ośrodek Kultury	Pod koniec 2020 roku zrealizowano pierwszy koncert on-line (z okazji Narodowego Święta Niepodległości – 11 listopada) oraz zrealizowano nagranie teledysku zespołu anYkara, z wykorzystaniem wystawy fotograficznej „Na ślubnym kobiercu”, której nie mogli zobaczyć odbiorcy w czasie pandemii. W grudniu 2020 roku zrealizowano pierwsze nagranie „Minirecitalu kolęd i pastorałek” w wykonaniu Dziecięcego Studia Piosenki.
Muzeum Ziemi Prudnickiej	Promocja publikacji z transmisją on-line, działalność popularyzatorska on-line (przede wszystkim nagrania wideo publikowane w Internecie).
Centrum Kultury w Głogówku	Koncerty i spotkania autorskie rejestrowane oraz streamowane, koncerty, imprezy rekreacyjne, plenerowe.

Uznano, że instytucje kultury powinny funkcjonować, próbować podobnie jak szkoły podejmować formy on-line, prowadzić prace wewnętrzne, podnosić kompetencje, prowadzić remonty.

Można tu dostrzec kilka faz – od całkowitego zawieszenia działalności do jej wznawiania w nowej formule dostosowanej do łagodzonych obostrzeń. Podejmowane formy działań zależały od możliwości technicznych, sprzętu, którym dysponowano i kompetencjami pracowników, ich stanem zdrowia oraz stanem zdrowia ich rodzin. Początkowo były to zajęcia prowadzone on-line, później – w małych grupach w obiektach instytucji, następnie organizowano już imprezy plenerowe z zachowaniem reżimu sanitarnego. W miarę możliwości starano się podtrzymywać te formy, które były najbardziej popularne i sprawiały, że były traktowane jako przynoszące prestiż w środowisku.

Ograniczenia w możliwościach realizacji w czasie pandemii wszystkich dotychczasowych form i imprez zmusiły poszczególne instytucje kultury do ich zmiany wielu planów – musiano zrezygnować z wielu form dotychczasowej działalności.

Badane instytucje kultury nie organizowały imprez masowych, takich jak dni miejscowości, dożynki gminne, koncert z okazji dni miasta, muzea nie mogły organizować wernisaży czy nocy muzeów. W większości imprez tych nie organizowano ze względu na decyzje władz lokalnych, ale po części władze samorządowe postanowiły nie organizować ich ze względu na brak środków. Jedynie Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach poinformowało, że główne imprezy przeprowadzono.

Tabela 3. Główne imprezy, z których zrezygnowały poszczególne placówki

Placówka	Główne imprezy, których nie organizowano w czasie pandemii
Gminny Ośrodek Kultury w Walcach	Zajęcia edukacji artystycznej (szczególnie te grupowe), duże imprezy – koncerty, plenery, imprezy masowe.
Krapkowicki Dom Kultury	Zajęcia z dziećmi – głównie zajęcia taneczno-ruchowe.
Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach	W większości koncerty na sali widowiskowej, w klubach, zajęcia w dużych grupach, Klub Dobrego Smaku (gotowanie), zajęcia taneczne.
Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach	Lekcje muzealne, oprowadzania autorskie, przewodnik.
Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach	Wydarzenia w sali widowiskowej np. koncerty, spekle teatralne, seanse filmowe, występy kabaretowe. W bibliotece zrezygnowano z lekcji bibliotecznych w siedzibie biblioteki, spotkań DKK, spotkań autorskich.
Miejsko-Gminny Dom Kultury w Otmuchowie	Zajęcia muzyczne, taneczne, plastyczne.
Gminny Ośrodek Kultury w Lubrzy	Wszelkie duże imprezy masowe (dożynki, festyny rodzinne, koncerty), a także zajęcia stacjonarne.
Prudnicki Ośrodek Kultury	Prudnicki Ośrodek Kultury w 2020 roku musiał zrezygnować z następujących form działań: zajęcia wokalne, plastyczne, taneczne, akrobatyczne, działalność chóru, działalność orkiestry, działalność Dziecięcego Studia Piosenki oraz działalność Młodzieżowego Studia Piosenki. Odwołano: 15 spotkań autorskich, 14 spektakli w ramach „Tygodnia Teatralnego”, 8 spotkań podróźniczych, 10 cyklicznych spotkań seniorów, 4 wernisaże wystaw, 8 spotkań „Klubu ludzi piszących”, konkursy artystyczne dla dzieci i młodzieży, wydarzenia okolicznościowe, takie jak: Święto Konstytucji 3 maja, czy Święto Niepodległości.
Muzeum Ziemi Prudnickiej	Obsługa grup zorganizowanych, przeprowadzanie zajęć praktycznych i lekcji muzealnych, organizacja otwartych wydarzeń (wernisaże, prelekcji itp.).
Centrum Kultury w Głogówku	Imprezy masowe, projekcje filmowe, zajęcia grupowe.
Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik	Odwołano 63 wydarzenia sceniczne. W 2020 roku sprzedano na takie wydarzenia 1086 biletów, a w roku 2019 – 7 957. Odwołano ponad 150 wycieczek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pyt. 12 ankiety wśród kierowników instytucji

Wobec niemożliwości prowadzenia niektórych form działalności, instytucje podejmowały wiele inicjatyw, aby nie zapomniano o istnieniu placówki. W badaniach zapytano kierowników jednostek o nowe formy i imprezy jakie organizowano w placówce. Pracownicy badanych jednostek skoncentrowali się przede wszystkim na stworzeniu możliwości kontaktu pośredniego z odbiorcami, za pośrednictwem Internetu czy telefonu komórkowego. Organizowano takie imprezy, które mogły być przekazywane na żywo lub udostępniano nagrania do pobrania.

Gminny Ośrodek Kultury w Walcach zorganizował Festiwal Piosenki Dziecięcej, na który rodzice przysłali nagrania. Krapkowicki Dom Kultury transmitował koncerty w Internecie oraz prowadził zajęcia on-line. Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach odtwarzał w mediach społecznościowych zasoby archiwum, zdalnie nagrywano występy chóru, prowadzono transmisje z różnych zajęć, w tym gotowania, organizowano zajęcia w małych grupach lub prowadzono je indywidualnie.

Bogatą ofertą działalności w czasie pandemii szczyliło się Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach. Były to prezentacje umiejętności i osiągnięć wokalnych i instrumentalnych w sieci np.: występy podczas finału WOŚP, warsztaty gry na gitarze poprzez platformy YouTube, spotkania z lokalnym i autorami, warsztaty pisania kreatywnego pt. „Ugotuj z nami bajkę”, lekcje biblioteczne z klasami 1-3 na temat „Tolerancja”, Joga dla dzieci – live na FB, udział w konkursach recytatorskich i muzycznych poprzez przesyłanie nagrań.

Równie interesujące były nowe formy działalności w czasie pandemii realizowane przez Prudnicki Ośrodek Kultury, a były to: realizacje audio-wideo koncertów, realizacje teledysków, konkurs „COVIDEO – twórcze wideo z czasów zarazy”, nagrania oprowadzania kuratorskiego on-line, recenzencki cykl w social mediach „Lekturnik”, cykl wykładów historycznych on-line „Historyczne eksploracje”, realizacje spotkań autorskich on-line dofinansowanych z programu Instytutu Literatury w Warszawie, promocja publikacji z transmisją on-line. W związku z obowiązującymi w tym czasie obostrzeniami epidemicznymi w spotkaniu z autorem mogło uczestniczyć maksymalnie 6 osób, dlatego zrealizowano transmisję na żywo na kanałach FB i YT. Inną formą aktywności były publikacje na tych portalach serii nagrań wideo w ramach cyklu „Muzeum podręczne” (Muzeum Ziemi Prudnickiej).

Wśród nowych form działalności w Centrum Kultury w Głogówku można wymienić podcasty, webinary z propozycjami spędzenia czasu wolnego dla najmłodszych, zajęcia manualne, wirtualne spacerki po mieście, czytanie bajek i opowiadań w Internecie, festiwal „Spotkanie Znajomych Podróżników” organizowany od kilkunastu lat w CK, po raz pierwszy, w roku 2021, odbył się w wersji hybrydowej,

tj. transmitowany był na żywo, przy jednoczesnym udziale ograniczonej liczbie uczestników obecnych na sali.

Nyski Dom kultury, obok innych form realizowanych w sieci, przeniósł do Internetu realizowane konkursy: „Festiwal Pieśni Niepodległej”, „Małe Proscenium” i Proscenium”. Na organizację i przeprowadzenie dwóch ostatnich konkursów NDK otrzymał dofinansowanie z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kwocie 50 tys. zł.

Na postawione pytanie: „Dlaczego nie przeniesiono niektórych form działalności do sieci?” uzyskaliśmy różne odpowiedzi. Akcentowano w nich ważne kwestie, takie jak: wiek odbiorców oraz brak sprzętu i biegłości w obsłudze programów (Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach), brak środków finansowych, brak kadry i sprzętu do kręcenia własnych filmów edukacyjnych oraz dostępu do materiałów. Ze względu na ograniczenie dostępu wielu instytucji (Centrum Kultury w Głuchołazach), brak odpowiedniego sprzętu i umiejętności pracowników (Krapkowicki Dom Kultury, Prudnicki Ośrodek Kultury), niemożliwość przeniesienia otwarcia wystawy fotograficznej oraz wystawy sztuki w Galerii „Na poddaszu” z uwagi na konieczność bezpośredniego uczestnictwa oraz zajęć tanecznych, wokalnych, plastycznych, które muszą być realizowane w bezpośredniej obecności uczestników (Muzeum Ziemi Prudnickiej). Niemożliwość przeniesienia do Internetu działalności wystawienniczej, ponieważ z założenia ekspozycje służą do bezpośredniego kontaktu widza z obiektem – zabytkiem lub dziełem sztuki (Muzeum Ziemi Prudnickiej).

Zwracano uwagę na to, że niektórych zajęć nie można było przenieść do Internetu ze względu na ich charakter. Wymagają one bowiem kontaktu indywidualnego. Istotną kwestią było też posiadanie odpowiedniego sprzętu przez odbiorców zajęć, a także posiadanie umiejętności jego wykorzystania i posiadania programów do odbioru programów (seniorzy).

Wymuszona przez pandemię rezygnacja z szeregu imprez organizowanych przez ośrodki kultury, takich jak: koncerty, festiwale, spektakle teatralne, seanse filmowe, nauka gry na instrumentach, odpłatne zajęcia pozaszkolne, odpłatne użyczenie pomieszczeń na organizację imprez, sprawiły, że spadły dochody własne części tych ośrodków. Było tak jak w innych placówkach w Polsce (*Kultura w czasach pandemii*, 2020).

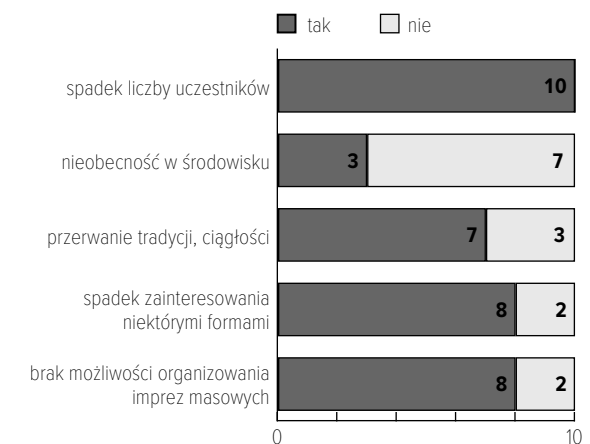
Spadek przychodów, np. za 2020 rok, odnotowało 6 badanych placówek. Jeśli w jednym spadł ten wynosił 0,5%, to w innych przychody spadły nawet o 70-80%. Miało to miejsce w tych placówkach, w których planowano wiele imprez odpłatnych.

Nie musiało to oznaczać deficytów w budżecie rocznym, gdyż niepodjęcie określonych działań – organizacja imprez, zajęć zespołów, sekcji – nie generowała kosztów za energię elektryczną, częściowo za ogrzewanie, kosztów osobowych w stosunku do zleceniobiorców. W związku z tym w 6 placówkach powstały oszczędności z tytułu: zwrotu składek ZUS, braku finansowania koncertów, przebywania pracownika na świadczeniu opiekuńczym, zawieszenia zajęć osób zatrudnionych na umowie zleceniu czy nieorganizowania dożynek gminnych lub dni miejscowości.

Gminny Ośrodek Kultury w Walcach oszczędności te przeznaczył na remont pomieszczeń, Powiatowe Muzeum Ziemi Prudnickiej z oszczędności pokryło należności za nagrane filmy dla muzeum zrealizowane w telewizji lokalnej, Miejsko-Gminny Dom Kultury w Prudniku spożytkował te oszczędności jako wkład własny do projektu „Fabryka Sztuki”. Natomiast Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach i Centrum Kultury w Głogówku zwróciły do gmin środki zaplanowane na organizację dożynek gminny (Pyt.16).

Podjęcie projektu byliśmy zainteresowani nie tylko problemami codziennego funkcjonowania placówek, ale także tego, jakie straty w sensie merytorycznym i wizerunkowym poniosły instytucje kultury w czasie pandemii.

Wykres 2. Straty wizerunkowe i merytoryczne poniesione przez placówki (w liczbach).

Źródło: Opracowanie własne

Byliśmy ciekawi, czy wśród pracowników instytucji kultury pojawia się refleksja związana z faktem niezaspokojenia określonych potrzeb, oczekiwań odbiorców ich działalności. Większość respondentów zwróciła uwagę na niezaspokojenie potrzeby

kontaktów międzyludzkich, niektórzy z wyraźnym akcentem na określenie „bezpośrednich”, co wydaje się w pełni zrozumiałe przy obowiązujących ograniczeniach w tym zakresie w czasie pandemii.

Inni wymieniali okoliczności, w czasie których stwarzano możliwości spotykania się uczestników w mniejszych lub większych grupach np.: z okazji dnia matki, dnia kobiet, andrzejek, drzewka majowego, wigilii dla samotnych, spotkań okolicznościowych, akademii szkolnych, wręczania nagród uczniom, sportowcom czy strażakom przez burmistrza (Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach, Krapkowicki Dom Kultury).

Niektórzy akcentowali uczestnictwo odbiorców jako warunek organizowania imprez i działalności, traktując potrzebę uczestnictwa jako istotną dla mieszkańców. Jest to bowiem element, który zaspokaja potrzebę przynależności do grupy (Prudnicki Ośrodek Kultury).

Dostrzegano, że brak bezpośredniego kontaktu z kulturą i brak ciągłości oferty kulturalnej powoduje spadek zainteresowania niektórymi formami zajęć. Dyrektor Muzeum Ziemi Prudnickiej stwierdził, że „Nie zaspokojono potrzeby kontaktów międzyludzkich (Muzeum jako miejsce spotkań), potrzeby rozwoju osobistego poprzez korzystanie z oferty kulturalnej i popularyzatorskiej (wystaw czasowych o różnorodnej tematyce; wykładów i prelekcji, na których jest możliwość wymiany zdań pomiędzy prelegentem a widzami)”. Przy czym miano na myśli kulturę wysoką, odwołującą się do określonego systemu wartości.

Warto zaznaczyć, że na najwyższym stopniu piramidy potrzeb Abraham Maslowa, amerykańskiego psychologa, znajdują się potrzeby fizjologiczne, potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba przynależności, uznania i potrzeba samorealizacji. A część z odbiorców działań instytucji kultury, poprzez aktywność w różnego rodzaju sekcjach, zespołach, grupach, realizowała swoje marzenia, aspiracje, rozwijała swoje zainteresowania, uczyła się wrażliwości na piękno i wartości, co motywowało ich do aktywności i stymulowało ich zachowania. Dlatego tak ważny jest kontakt z zachowanym dziedzictwem materialnym.

Na zaspokojenie potrzeb odbiorców można spojrzeć z perspektywy funkcji spełnianych przez instytucje kultury (poznawcza, wychowawcza, rekreacyjna, kulturalna, estetyczna, ludyczna, organizatora czasu wolnego). Realizacja określonych funkcji może odpowiadać poziomowi zaspokojenia potrzeb.

Postawione przedstawicielom placówek pytanie: „Jak pandemia wpłynęła na funkcjonowanie instytucji?” było kluczowe w kontekście celów postawionych w projekcie. Uzyskane odpowiedzi były zróżnicowane. Pojawiły się odpowiedzi

wyrażające negatywny wpływ pandemii na działalność instytucji, w konsekwencji której aktywność wielu uczestników zmalała w stosunku do okresu sprzed pandemii (placówka w powiecie krapkowickim), a pracownicy długo wracali do normalnego tempa pracy. Dostrzeżono jednak moment pozytywny, jakim „był czas: na zrobienie gruntownych porządków” (placówka w powiecie głuchołazskim). W podobnym duchu wyraził się przedstawiciel placówki w powiecie nyskim, który napisał o wyremontowaniu pomieszczeń przeznaczonych na pracownie: plastyczną, muzyczną, studio nagrań, salę taneczną i zaangażowaniu pracowników w działania na rzecz poprawy warunków pracy. Z drugiej jednak strony ubolewał nad ograniczonym wykorzystaniem sali widowiskowej na imprezy i ograniczonym korzystaniem z biblioteki (placówka w pow. nyskim).

Przedstawiciele innych placówek zwracali uwagę na problemy dotyczące pracowników instytucji, takie jak „niedostateczna wiedza i umiejętności i – przede wszystkim – niedostatek narzędzi do działań on-line. Ta sytuacja zainspirowała do działania – pozyskano środki na cyfryzację GOK, wzięto udział w szkoleniach itp. (placówka w powiecie prudnickim). Dyrektor innej placówki k-o w powiecie prudnickim stwierdził, że „Pandemia stała się wyzwaniem dla pracowników. Pracownicy musieli wykazać się elastycznością, kreatywnością. Konieczne stało się podniesienie kompetencji cyfrowych pracowników”. Krytyczna refleksja związana jest z komunikowaniem się z odbiorcami on-line. Jedna z osób badanych stwierdziła, że „Działalność on-line, jako środek zastępczy, nie zrekompensowała braku możliwości organizacji aktywności z udziałem publiczności/zwiedzających” (placówka w powiecie prudnickim). Inny respondent dodał: „Nie chodzi tu tylko o odwołane koncerty czy przedstawienia, ale także o brak odpowiedniego sprzętu chociażby do streamingu, nagrań, czy rejestracji” (placówka w powiecie prudnickim). Jedna z placówek w powiecie krapkowickim nie dostrzegła większego wpływu pandemii na funkcjonowanie ich instytucji.

Jedna z placówek w powiecie nyskim zasygnalizowała wzrost zainteresowania zajęciami organizowanymi w ich instytucji. Trzy placówki podkreśliły kwestię spadku dochodów własnych ze względu na brak przychodów ze sprzedaży biletów na różne imprezy odpłatne, wynajmowania pomieszczeń czy odpłatnych zajęć.

Jeden z pracowników, zatrudniony na etacie, w badanych placówkach stracił pracę. W żadnej z placówek, które zatrudniały osoby na umowę-zlecenie, z nikim nie rozwiązano umowy.

Okresy zawieszenia zajęć w niektórych badanych placówkach kultury, ze względu na zaostrzone rygory sanitarne, wykorzystano na przeprowadzenie remontów

i modernizacji. Ich zakres był różny i zależało to od możliwości Urzędu Gminy czy Urzędu Miasta oraz potrzeb placówki.

Krapkowicki Dom Kultury w ramach remontu ocieplił budynek. W Powiatowym Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach pomalowano magazyny, zakupiono do nich dodatkowe wyposażenie i przygotowano nową stałą ekspozycję. Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach wykorzystało ten czas na adaptowanie wynajmowanych dotychczas pomieszczeń na: pracownię plastyczną, salę taneczną, studio nagrań i pracownię muzyczną, salę konferencyjną. Wymieniono okna w części budynku i zagospodarowano teren wokół Centrum Kultury. Miejsko-Gminny Dom Kultury w Otmuchowie skoncentrował się na remoncie sali widowiskowej. Centrum Kultury w Głogówku zmodernizowało szereg pomieszczeń, a zmiany obejmowały przede wszystkim malowanie, prace remontowe, odnowienie, czyszczenie, prace porządkowe. Nyski Dom Kultury wymienił urządzenia wentylacyjne w sali widowiskowej, na które otrzymał dotację z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z programu „Infrastruktura domów kultury”, w kwocie 225 tys. zł oraz przeprowadził remont pomieszczeń w Forcie Wodnym, które uległy zniszczeniu w czasie pożaru.

Placówki w okresie pandemii wzbogaciły się o dodatkowy sprzęt lub sprzęt, którego brakowało do możliwości komunikowania się z odbiorcami. W innych placówkach, które modernizowały sale widowiskowe, wymieniano lub uzupełniano sprzęt nagłośnieniowy i oświetleniowy.

Z wyjątkiem Centrum Kultury w Głogówku, gdzie jeden z pracowników zatrudnionych na etacie stracił pracę, w innych placówkach pracownicy etatowi zachowali swoje stanowiska. W żadnej z placówek, które zatrudniały osoby na umowę-zlecenie nie rozwiązano umowy.

Okresu pandemii nie zmarnowały placówki realizujące projekty i granty. Były wśród nich projekty realizowane wspólnie z partnerami ze strony czeskiej. I były one w większości finansowane ze środków na współpracę transgraniczną, jaką uzyskują Euroregiony. W naszym przypadku chodziło o Euroregion Pradziad i Euroregion Silesia (Głubczyce). Tu warto wspomnieć, że Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego uruchomiło szereg programów wspierających instytucje kultury w czasie pandemii.

Badacze zajmujący się funkcjonowaniem placówek kultury podkreślają, że ich pracownicy zdobyli nowe kompetencje. W naszych badaniach również postawiliśmy pytanie: „Czy pracownicy nabyli nowe kompetencje, jeśli tak, to czego one dotyczyły?”. Na 11 badanych placówek, 4 odpowiedziały, że pracownicy nie nabyli nowych kompetencji. Natomiast w pozostałych placówkach potwierdzono ich

nabyć. Głównie były one związane z umiejętnością obsługi poczty internetowej, platform społecznościowych, opanowaniem umiejętności transmitowania imprez on-line (programy Timet, Google Meet, ZOOM), obsługą programów graficznych (Canva, Adobe Illustrator), obsługą komputerów, kamer, social mediów, obsługą sprzętu oraz oprogramowania do nagrywania i odtwarzania dźwięku i obrazu.

Godny podkreślenia jest fakt, że mimo pandemii, placówki realizowały projekty ogłaszane przez Euroregion Pradziad, Lokalną Grupę Działania w Prudniku, Narodowe Centrum Kultury. Były to m.in. takie projekty jak:

- Projekt transgraniczny z EFRR „Przywracamy granice” – Gminny Ośrodek Kultury w Walcach.
- Polsko-Czeski Klub Dobrego Smaku, Śląskie Portamento (PL-CZ) ze środków Euroregionu Silesia – częściowo (realizację założono na lata 2019-2020, ale trwał do 2022) – Miejski Ośrodek Kultury w Głubczycach.
- Projekt „Literatura w sieci” – m.in. cykl spotkań z lokalnymi autorami, które zostały zarejestrowane i udostępnione w sieci; warsztaty pieczenia chleba i tworzenia koron dożynekowych w ramach przygotowań do dożynek gminnych realizowane w ramach Lokalnej Grupy Działania – Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach.
- „Sztuka na Pograniczu” – projekt polsko-czeski ze środków Euroregionu Pradziad oraz dwa projekty zrealizowane ze środków Instytutu Literatury w Warszawie – Prudnicki Ośrodek Kultury, udział w projektach realizowanych przez partnerów czeskich.
- Projekt PN „Światło na zabytki. Odkrywanie dziedzictwa polsko-czeskiego pogranicza”. Finansowany z przez Euroregion Pradziad – Muzeum Ziemi Prudnickiej i Muzeum w Bruntalu.
- Wspólne przedsięwzięcie polsko-czeskie obejmowało „Kolory pogranicza” – projekt dofinansowany ze środków EFRR oraz budżetu państwa. Projekt składał się z remontu i modernizacji sali plastycznej oraz spotkań integracyjnych z mieszkańcami Vrbna pod Pradziadem – Centrum Kultury w Głogówku.
- Program „Teatr i Taniec” finansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (kwota 50 tys. zł) z przeznaczeniem na „Przegląd teatrów amatorskich dużych i małych Proscenium” – Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik.
- Program „Kultura w sieci” finansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego z przeznaczeniem na organizację „Warsztatów na trudne czasy” (67 tys. zł) – Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik.

Podsumowanie

Okres pandemii COVID-19 był czasem trudnym dla instytucji kultury ze względu na ograniczenia natury organizacyjnej, psychologicznej i społecznej. Zadania, jakie mają do spełnienia te instytucje, nie przestają być ważne. Nawet w sytuacjach trudnych odczuwamy potrzeby wyższego rzędu – do wartości, które mówią o sensie życia, wartości życia, szacunku do ludzi i ludzkiej solidarności.

Osoby zatrudnione w ośrodkach kultury, w czasie pandemii, zmagają się z codziennymi trudnościami np. brakiem bezpośredniego kontaktu z odbiorcą, z działaniami przygotowanymi dla niego i jego reakcji na te działania. Także z brakami sprzętowymi, brakiem kompetencji, koniecznością poznania szeregu spraw nie związanych bezpośrednio z kulturą, nieprzewidywalnością najbliższych dni, koniecznością radzenia sobie w nowej sytuacji, koniecznością dopasowania form, środków i treści do potrzeb i oczekiwań odbiorców oraz możliwością ich przekazu, koniecznością nauczania się bycia i obcowania w sieci, sprostaniem oczekiwaniom i wymaganiom społeczności lokalnej – w różnym wieku i na różnym poziomie wykształcenia, wykazaniem się pomysłowością, aby oferta placówki była atrakcyjna i aktywizująca, podtrzymująca więzi z placówką.

Analiza działalności instytucji kultury na pograniczu polsko-czeskim nie różni się zbyt wiele od funkcjonowania tego typu instytucji w innych częściach Polski. Pracownicy badanych instytucji wykazali się pomysłowością w przenoszeniu form stacjonarnych do Internetu czy lokalnych telewizji, umiejętnie wykorzystali różne komunikatory do informowania o swojej działalności, którą dokumentowali na platformach społecznościowych. Czas pandemii wykorzystano na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych i cyfrowych, na tworzenie lepszej bazy i klimatu do spełniania swojej misji, utrzymania ciągłości oddziaływań w środowisku.

Dyrektorzy badanych placówek uważają, że zdobyte doświadczenia w funkcjonowaniu placówek kultury mogą być spożytkowane w przyszłości, a będą to z pewnością formy i środki takie jak: reklamowanie imprez w sieci, nagrywanie imprez i odtwarzanie ich na platformach, urządzanie imprez hybrydowych, tworzenie bazy nagrań z imprez organizowanych przez placówki. Mimo tych optymistycznych refleksji pozwolę sobie przytoczyć zdanie jednego z respondentów: „Chcielibyśmy już nigdy nie korzystać z doświadczeń, które ograniczają dostęp do kultury”.

Bibliografia

- Bednarek, S., Omelaniuk, A., J. (1997). *Raport o stanie kultury wiejskiej w Polsce*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego.
- Bobrowska, E. (2009). Dom kultury jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego. W: B. Jedlewska, B. Skrzypczak (red), *Dom kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania* (s. 35-44). Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Jedlewska, B., Skrzypczak, B. (2009). Z tradycją w przyszłość droga polskich domów kultury w XXI wiek. W: B. Jedlewska, B. Skrzypczak (red), *Dom kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania* (s. 9-15). Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Buchner, A., Janus, A., Kawęcka, D., Zaniewska, K. (2015). *Otwartość w instytucjach kultury. Raport z badań*. Warszawa: Centrum Cyfrowe. Pobrane z: www.ngoteka.pl/bitstream/handle/item/287/open%20oglam%20raport%20onet.pdf?sequence=3.
- Buchner, A., Urbańska, M., Wierzbicka, A., Janus, A., Cetera N. (2021). *Kultura w pandemii. Doświadczenie polskich instytucji kultury. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Centrum Cyfrowe. Pobrane z: https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2021/04/Raport_Kultura_w_pandemii.pdf.
- Budzyński, W. (1918). *Znaczenie domów ludowych*. Warszawa: Wydawnictwo Związku Kółek Rolniczych C.P.R. w Królestwie Polskim.
- Czaja, J. (2004). *Bezpieczeństwo kulturowe. Zarys problematyki*. Kraków: Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Diagnoza domów kultury w Polsce*. Pobrane z: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/dom-kultury/publikacje/diagnoza-domow-kultury-w-polsce>.
- Gambin, M., Zawadzki, B. (red.) (2022). *Pandemia COVID-19 Perspektywa psychologiczna*. Warszawa: Liberi Libri.
- Gralczyk, J. (2009). Kultura lokalna po 1989 roku. W: B. Jedlewska, B. Skrzypczak, *Dom kultury XXI wieku. Wizje, niepokoje, rozwiązania* (s. 23-27). Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Helpa-Liszkowska, K. (2013). Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 6(255), s. 5-18.
- Historia polskich domów kultury*. Pobrane z: <http://www.zoomnadomykultury.pl/historia>
- Jak zmieniły się nasze nawyki? Trzecia edycja sondażu o kulturze w pandemii* (2022). Pobrane z: <https://www.nck.pl/badania/aktualnosci/trzecia-edycja-sondazu-o-kulturze-w-pandemii>

- Jedlewska, B., Skrzypczak, B. (2009). Z tradycją w przyszłość droga polskich domów kultury w XXI wiek. W: B. Jedlewska, B. Skrzypczak (red.), *Dom kultury XXI wieku. Wizje, niepokoje, rozwiązania* (s. 9-15). Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Jedlewska, B., Skrzypczak, B. (red) (2009). *Dom kultury XXI wieku. Wizje, niepokoje, rozwiązania*. Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Jurkiewicz, J. (2022). Wpływ ograniczeń sanitarnych COVID-19 na funkcjonowanie instytucji kultury w Polsce. *Acta Politica Polonica 1/2022*, s. 89-100.
- Karkowska, M. (2022). Między literą prawa a praktyką. Reakcje na odgórne regulacje związane z rozprzestrzenianiem się COVID-19 w latach 2020 i 2021. W: M. Gwiazdowicz, K. Marchewka-Bartkowiak (red.) *Skutki pandemii COVID-19 dla społeczeństwa, gospodarki i rynku*, (s. 9-27). Studia Biuro Analiz Sejmowych 1(69) 2022. Wydawnictwo Sejmowe.
- Kultura w czasach pandemii. Duże straty miejskich ośrodków. Kiedy zostaną otwarte kina?* (2020). Pobrane z: <https://gazetakrakowska.pl/kultura-w-czasach-pandemii-duze-straty-miejskich-osrodkow-kiedy-zostana-otwarte-kina/ar/c1-14940890>.
- Koschany, R., Skórzyńska, A. (red.) (2014). *Edukacja kulturowa. Poręcznik*. Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Krajewski M. (2014). Uczestnictwo w kulturze. W: Koschany, R., Skórzyńska, A. (red.). *Edukacja kulturowa. Poręcznik*. (s. 154-160). Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Kukłowicz, T., Modzelewska, M., Pasznik, A. (2016). Domy kultury. *Rocznik Kultury Polskiej 2016*.
- Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.* (2022). Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pobrane z: <https://www.malopolska.pl/publikacje/kultura/kultura-i-dziedzictwo-narodowe-raport-za-rok-2021>.
- Marcinkiewicz, K., Nowak, P., Popielec, D., Wilk, M. (2022). *Koronawirus wyzwaniem współczesnego społeczeństwa. Media i komunikacja społeczna*. Wrocław: Towarzystwo Komunikacji Społecznej. Pobrane z: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/246735>.
- Mierzecka, A., Zybert, E. B. (red.) (2017). *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego*, Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Nycz, E., Hurnik, A. (2017). *Diagnoza społeczna mieszkańców Gminy Dobrodzień. Potencjał kulturowy na tle życia codziennego – raport z badań terenowych*. Dobrodzień.
- Nycz, E., Nowacka, L., Wiendlocha, M. (2014). *Doskonalenie pracy instytucji kultury w Euroregionie Silesia*. Racibórz: Wydawnictwo Instytut Śląski Sp. z o.o.
- Regionalne domy i ośrodki kultury – analiza funkcjonowania* (2010). Pobrane z: <https://nck.pl/badania/raporty/regionalne-domy-i-osrodki-kultury-analiza-funkcjonowania>

- Skutnik, J. (2014). Uczestnictwo kulturalne z perspektywy personalistycznej – analiza wybranych obszarów działalności instytucji kultury. W: Koschany, R., Skórzyńska, A. (red.). *Edukacja kulturowa. Poręcznik*. (s. 22-37). Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Skórzyńska, A., (2014). Animacja kulturowa. W: Koschany, R., Skórzyńska, A. (red.). *Edukacja kulturowa. Poręcznik*. (s. 162-170). Poznań: Centrum Kultury ZAMEK.
- Statut Prudnickiego Ośrodka Kultury* (2010). Pobrane z: <https://bip.prudnik.pl/1646/statut-prudnickiego-osrodka-kultury.html>.
- Uczestnictwo w kulturze online* (2022). Pobrane z: <https://www.nck.pl/badania/raporty/uczestnictwo-w-kulturze-online>.
- Wilkowski, M. (2022). *Nowoczesna instytucja kultury w Internecie*. Pobrane z: https://instytucje.wilkowski.org/dane/Nowoczesne_instytucje_kultury_w_Internecie.pdf.
- Wiśniewski, R., Pol, G., Plasek, R., Bąk, A. (red.) (2021). *Oswajając zmienność. Kultura lokalna z perspektywy domów kultury*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. 2020, poz. 491).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. 2020, poz. 522).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz.U. 2020, poz. 1917).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 marca 2021 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz.U. 2020, poz. 566).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 2021 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz.U. 2021, poz. 861).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego. Dz. U.2020.poz. 433,441,461,478.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2020, poz. 374)

WPŁYW PANDEMII COVID-19
NA DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI KULTURALNYCH
W KRAJU MORAWSKO-ŚLĄSKIM

Abstract: The article examines the effects of the COVID-19 pandemic on the cultural life of society in general, but also with a focus on its effects in the Moravian-Silesian Region. The research carried out was based on a survey conducted among cultural institutions in the contribution sphere. The data was obtained by surveying directly at cultural institutions. It is obvious, especially in the case of such a complex area as culture, that the available data can never be considered completely satisfactory for analytical purposes.

Keywords: Moravian-Silesian Region, Impact of COVID-19 Pandemic, Cultural Institution, Contribution Organizations in Cultural Sector

¹ The PRIGO University, Dep. of Social Sciences, Vítězslava Nezvala 801/1, 73601 Havířov, Czech Republic. E-mail: natalie.uhrova@prigo.cz, ORCID: 0000-0001-7816-496X.

² The PRIGO University, Dep. of Economics and Public Policy, Vítězslava Nezvala 801/1, 73601 Havířov, Czech Republic. E-mail: boris.navratil@prigo.cz, ORCID: 0000-0001-6958-6204.

Wstęp

Epidemia koronawirusa, która w latach 2020 i 2021 dotknęła cały świat, w tym kraje rozwinięte gospodarczo, pokazała kruchość naszego stylu życia. Podobnie jak inne nieoczekiwane katastrofy minionych wieków, ta miała miejsce w zupełnie innych warunkach ekonomicznych. Reprezentuje je rozwinięty międzynarodowy podział pracy, kooperacja i światowa wymiana handlowa, co wyraża się w globalizacji procesów gospodarczych. Był to kryzys zdrowotno-ekonomiczny, którego przewyższenie nie zależy tylko od zastosowania prawidłowych procedur ekonomicznych, a aspekt zdrowotny okazał się najważniejszy. Aby nie przeciążyć systemu ochrony zdrowia, konieczne było stopniowe przechodzenie przez epidemię, co doprowadziło do ograniczenia kontaktów społecznych między ludźmi i pogłębienia skutków ekonomicznych pandemii dla całego społeczeństwa. Epidemia koronawirusa zwróciła tym samym uwagę na możliwości, jakie obecnie daje świat wirtualny w przypadku bezpośredniego zagrożenia w świecie realnym. Część czynności była w większym stopniu prowadzona zdalnie w środowisku on-line. Jest to znacząca zmiana w stosunku do poprzednich stuleci, kiedy to w przypadku znacznie poważniejszych epidemii ta alternatywa nie była dostępna społeczeństwu

pozytywnie należy ocenić starania Unii Europejskiej o koordynację postępowania w krajach członkowskich znajdujących się w sytuacji kryzysowej. Przez większą część ostatniej dekady Unia Europejska była w trybie walki z różnymi kryzysami – w latach poprzedzających światową pandemię miała do czynienia ze światowym kryzysem finansowym, kryzysem euro, kryzysem uchodźczym, kryzysem energetycznym spowodowanym wsparciem rosyjskich separatystów na terytorium Ukrainy i późniejszej agresji Rosji na ten kraj. Państwa członkowskie i instytucje UE były w stanie na nie odpowiedzieć w mniej lub bardziej skoordynowany sposób, podobnie jak bezprecedensowy poziom współpracy i wspólnego podejmowania decyzji w odpowiedzi na pandemię COVID-19. UE i jej państwa członkowskie stały w obliczu wyzwań związanych ze wspólnie zamówioną szczepionką chroniącą zdrowie ludzi na świecie, wspólnie finansowaną odbudową gospodarczą i wspólnie wspieranymi publicznymi programami pożyczkowymi. W rezultacie po dwóch latach gospodarka krajów członkowskich zaczęła się odradzać, a UE była gotowa rozważyć dalsze kroki w zarządzaniu kryzysowym i planowaniu w przyszłości.

Ogólna strategia Unii Europejskiej na najbliższe lata zostanie wyznaczona przez potrójny proces zmian (w obszarze ochrony przed zmianami klimatycznymi, cyfryzacji i spójności społecznej). Możliwe jest skierowanie państw UE na trajektorię

wzrostu i dobrobytu, ale jeśli nie zostaną uwzględnione potrzeby wszystkich członków społeczeństwa, nierówności społeczne mogą się pogłębić, a w efekcie ryzyko braku akceptacji społecznej wzrośnie. Zaufanie publiczne będzie miało zasadnicze znaczenie dla powodzenia tej transformacji. Należy zdać sobie sprawę, że problemem UE nie jest ogólnie niewystarczająca ilość inwestycji. UE musi zobowiązać się do przyspieszonego przyjęcia wspomnianych celów transformacyjnych.

Straty spowodowane przez sektor kultury w czasie pandemii COVID-19

W celu ochrony zdrowia ludności i niezakłóconego funkcjonowania gospodarki w Czechach po ogłoszeniu stanu wyjątkowego podjęto działania, które spowodowały poważne ograniczenia życia społecznego i gospodarczego w kraju oraz – oczywiście – również w kraju morawsko-śląskim. W celu wsparcia finansowego gospodarki podjęto działania skierowane do różnych grup osób i instytucji aktywnych zawodowo. Podmioty gospodarcze uzależnione od fizycznego kontaktu z gośćmi lub klientami zostały zmuszone do zaprzestania swojej normalnej działalności.

Wymuszone ogólne ograniczenia przemieszczania się ludności i zamknięcie granic dość mocno dotknęło również turystykę, co miało negatywny wpływ na wszystkie powiązane z tą sferą dziedziny – przede wszystkim kulturę, a zwłaszcza tą jej część, którą można nazwać sektorem kultury (teatry, muzea, zabytki, biblioteki, sale koncertowe i ośrodki kultury). Wszystkie obiekty kultury świadczą usługi kulturalne widzom i odwiedzającym natychmiast i w określonej lokalizacji. Po wybuchu epidemii placówki te zostały zamknięte lub w inny sposób ograniczone w swojej działalności. Środki administracyjne, które przerywały ich działalność, były stopniowo luzowane, ale nie na stałe i w pełnym zakresie. Ponadto potencjalni widzowie i odwiedzający nadal mieli obawy związane z zarażeniem się wirusem. Natomiast w sektorach kultury (film, wideo, druk, książki, telewizja, radio, muzyka) oraz w sektorze kreatywnym (projektowanie, architektura, reklama) można było oczekiwać, że skutki gospodarcze będą łagodniejsze. Powstaje zatem pytanie, jak wielkie straty ekonomiczne poniosła kultura – jako całość i jej poszczególne sektory czy dostawcy?

Należy wziąć pod uwagę, że kultura nie jest ekonomicznie jednorodną całością. Ze względu na stopień samowystarczalności ekonomicznej, który określa stosunek sprzedaży na usługi własne do wydatków ogółem, można wyróżnić dwie sfery

gospodarki. Pierwszy obejmuje obszary zorientowane na frekwencję, dla których niezbędne jest wsparcie finansowe ze środków publicznych (dziedzictwo kulturowe, teatry, zespoły artystyczne, festiwale), a drugi, zorientowany na szeroki rynek, może obejmować sferę działań kreatywnych np. media i prasa.

Ekonomicznych wyników instytucji kultury nie można oceniać wyłącznie za pomocą wskaźników finansowych, które nie mają możliwości wyrażenia zakresu i jakości realizacji określonych działań w kulturze, ale za pomocą wskaźników fizycznych, takich jak frekwencja w instytucjach kultury oraz organizowane przez nie imprezy. Trzeba też wziąć pod uwagę fakt, że poszczególne instytucje kultury znacznie różnią się stopniem stosowania zasad rynkowych, a w tym kontekście także poziomem zarządzania. Zróżnicowanie między instytucjami kultury zależy również od innowacji technicznych i zakresu wsparcia ze środków publicznych niekomercyjnej działalności kulturalnej.

Wspieranie kultury w czasie pandemii

Rok 2020 przyniósł bezprecedensową we współczesnej historii sytuację we wszystkich sektorach kultury. Działalność organizacji i placówek kulturalnych praktycznie ustała na rok (z krótkimi przerwami). Restrykcje związane z walką z pandemią koronawirusa dotknęły dziesiątki tysięcy osób pracujących w sektorze kultury oraz sektorach bezpośrednio i pośrednio z nim powiązanych. Wyznaczanie i naprawa bezpośrednich obszarów szkód jest priorytetem w nadchodzących miesiącach i latach po ustąpieniu pandemii. Rok 2020 pokazał również niesamowitą plastyczność i kreatywność sektora kultury, pokazał wagę wartości, jaką kultura posiada i jaką dzieli się ze społecznością. Wsparcie kultury w czasie pandemii realizowane było poprzez pomoc bezpośrednią na podstawie Uchwały Rządu nr 408 z dnia 9 kwietnia 2020 r. w sprawie niektórych działań mających na celu zminimalizowanie wpływu pandemii COVID-19 na sektor kultury oraz późniejszych dokumentów uzupełniających. Szkieletowym wsparciem dla szerokiego grona podmiotów i osób w obszarze kultury był program „COVID – Kultura” przygotowany przez Ministerstwo Kultury oraz Ministerstwo Przemysłu i Handlu. Program został dodatkowo rozszerzony o podprogram audiowizualny.

W 2020 roku ogłoszono dwa nabory, później w 2021 roku odbył się trzeci i czwarty nabór. Łączna alokacja naborów 1, 2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4. i 4 z programu COVID

– Kultura wyniosła 1,9 mld CZK. Program COVID – Kultura – 1 nabór został opublikowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu Republiki Czeskiej we współpracy z Ministerstwem Kultury Republiki Czeskiej w dniu 11 sierpnia 2020 roku. Wnioski można było składać od 18 sierpnia 2020 roku, 09:00:00, do 30 września 2020 roku w formie on-line. Maksymalna kwota wsparcia została ustalona na 5 mln CZK dla jednego wnioskodawcy. Całkowita alokacja programu reprezentowała wartość 900 mln CZK.

Celem programu było wsparcie podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury w zmarnowanych wydatkach poniesionych w decydującym okresie od 1 października 2019 roku do 17 maja 2020 roku w związku z organizacją wydarzeń kulturalnych, które miały się odbyć w okresie od 10 marca 2020 roku do 31 sierpnia 2020 roku i zostały przesunięte lub odwołane w bezpośrednim związku z nadzwyczajnymi ustaleniami rządu.

Nabór programu COVID – Kultura – 2 był kontynuacją poprzedniego programu, na który przeznaczono 900 mln CZK. Wsparcie z nowo zatwierzonego programu zostało udzielone w formie dotacji ex post na zmarnowane wydatki na poszczególne wydarzenia lub projekty kulturalne powstałe w okresie od 1 października 2019 roku do 20 listopada 2020 roku oraz na wydatki w działalności ciągłej w terenie kultury w okresie od 1 marca 2020 roku do 20 listopada 2020 roku, które zostały znacznie ograniczone, przesunięte lub odwołane w związku z działaniami rządu. Wsparcie mogło objąć do 50% wydatków kwalifikowalnych beneficjenta na przeniesione lub odwołane wydarzenia kulturalne oraz do 80% wydatków kwalifikowalnych na stale rozwijaną działalność w obszarze kultury. Jeden podmiot mógł otrzymać maksymalnie 10 mln koron, osoba samozatrudniona 60 tys. koron.

Program COVID – Kultura – 3 był uruchamiany stopniowo. Nabór 3.1 został opublikowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu we współpracy z Ministerstwem Kultury w dniu 5.02.2021 roku. Nabór 3.2 został opublikowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu we współpracy z Ministerstwem Kultury i Państwowym Funduszem Kinematografii na 15.02.2021, nabór 3.3 został opublikowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu we współpracy z Ministerstwem Kultury w dniu 4.07.2021 roku i nabór 3.4. Ministerstwo Przemysłu i Handlu opublikowano w dniu 15.06.2021 roku. Łączna alokacja naborów 1, 2, 3.1, 3.2, 3.3 i 3.4. i 4 z programu COVID – Kultura stanowiły łącznie kwotę 1,9 mld CZK.

Ostatnim było uruchomienie programu COVID – Kultura – 4. Nabór, który został opublikowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu w dniu 29 lipca 2021 roku

i został przedłużony o obowiązek wykazania przez wnioskodawcę minimalnego spadku sprzedaży o 50% w 2021 roku w porównaniu z latami 2019 lub 2020, zgodnie z systemem notyfikacji Umbrella KE. Są to decyzje Komisji Europejskiej wydane dla Republiki Czeskiej w ramach tymczasowych w związku z pandemią COVID-19.

Frekwencja w obiektach kultury w czasie pandemii COVID-19

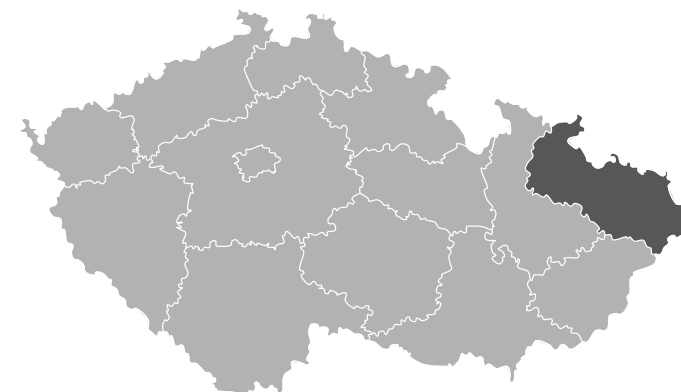
Dobra kultury i wydarzenia kulturalne są często kojarzone z konkretną lokalizacją, co zmusza zainteresowanych do podróżowania w celu ich zobaczenia. Na frekwencję w obiektach kulturalnych składają się zatem goście zagraniczni, lokalni i tzw. międzynarodowi. Zwiedzający łączą zainteresowanie konkretnym doświadczeniem kulturowym z poznaniem innych walorów kulturowych odwiedzanego regionu, w tym kraju morawsko-śląskiego. Jedną z konsekwencji pandemii było znaczne ograniczenie ruchu turystycznego, zwłaszcza zagranicznego. Fakt ten odgrywa ważną rolę w przypadku kraju morawsko-śląskiego, gdyż znaczną część jego granicy stanowią sąsiadujące ze sobą Polska i Słowacja. Również działania zapobiegające przemieszczaniu się mieszkańców między dzielnicami były dużym ciosem dla wszystkich instytucji kultury. Oczywiście obiekty kultury odwiedzają także mieszkający w ich pobliżu goście. Są to mieszkańcy miast, w których znajdują się obiekty kultury, takie jak teatry, kina, domy kultury, muzea czy biblioteki. Jednak nawet oni nie mieli przez pewien czas możliwości zwiedzenia tych stoisk kulturowych.

Wyniki badań wybranych instytucji w województwie morawsko-śląskim

Zrealizowany projekt badawczy dotyczył analizy działalności instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych na pograniczu czesko-polskim w czasie pandemii COVID-19 i związanych z nią ograniczeń. Celem było zapoznanie się z problematyką funkcjonowania instytucji i organizacji społeczno-kulturalnych, warunkami i możliwościami ich działania, wykorzystaniem nowych form pracy poprzez technologie informacyjno-komunikacyjne, w tym możliwości podnoszenia kompetencji kluczowych jako wynik ustalonych środków rządowych. Województwo morawsko-śląskie należy do 14 niższych jednostek terytorialno-administracyjnych,

na które podzielona jest Republika Czeska. Jest to czwarty pod względem liczby ludności oraz drugi pod względem gęstości zaludnienia region tego kraju.

Rysunek 1. Terytorium Kraju Morawsko-Śląskiego

Źródło: www.msk.cz

Aby zrealizować cel naszych badań, zwróciliśmy się do instytucji kultury w całym regionie. Ponieważ kraj morawsko-śląski jest administracyjnie podzielony na sześć powiatów, staraliśmy się jednakowo dotrzeć do wybranych instytucji ze wszystkich obszarów. W naszej próbie znalazły się także instytucje z różnych dziedzin życia kulturalnego.

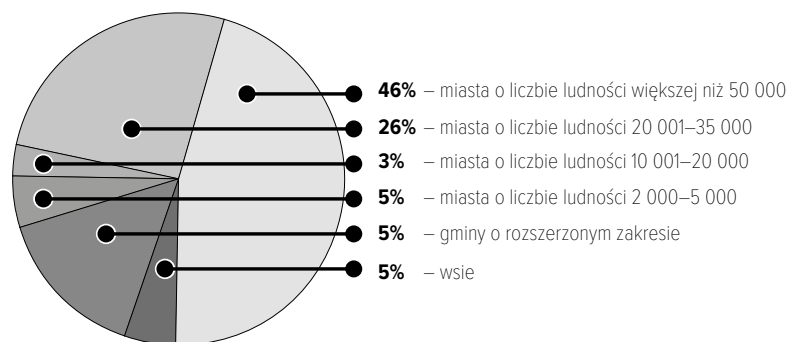
Rysunek 2. Powiaty kraju morawsko-śląskiego

Źródło: www.msk.cz

Respondentami biorącymi udział w badaniu ankietowym byli przedstawiciele instytucji z miast i miasteczek różnej wielkości. Ich rozkład przedstawia poniższy wykres.

Wykres 1. Siedziba instytucji według wielkości gminy

Źródło: Opracowanie własne

Główny problem badawczy projektu sformułowano w formie pytania: „Jak funkcjonowały instytucje kultury i organizacje społeczno-kulturalne na pograniczu czesko-polskim w czasie wybuchu pandemii koronawirusa COVID-19?”. Wiązały się z tym konkretne pytania, które stały się podstawą przeprowadzonego badania ankietowego:

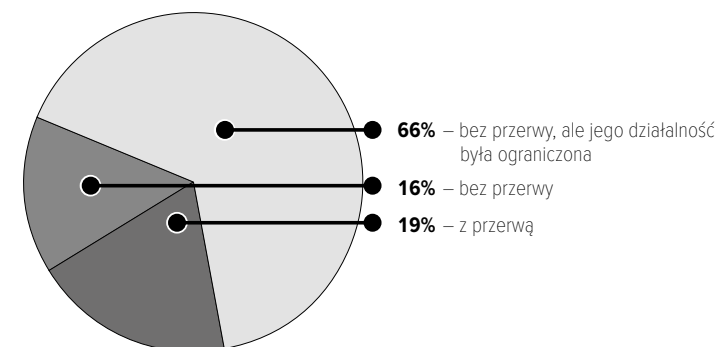
1. Z jakimi problemami spotkały się instytucje kultury i organizacje społeczno-kulturalne w czasie pandemii?
2. W jakim stopniu zmieniły się formy i zakres aktywności i pracy w społecznościach lokalnych przed i w trakcie pandemii?
3. Jakie nowe formy pracy i środki zaczęto stosować w pracy kulturalno-oświatowej?
4. Jakie były relacje i kontakty między uczestnikami a organizatorami w czasie pandemii, jaki był zakres kontaktów między badanymi instytucjami i organizacjami a czeskimi partnerami?
5. Czy pandemia przyczyniła się do zdobycia przez pracowników nowych kompetencji, zwłaszcza ICT? Czy zreformowano nowe formy aktywności lub kontaktów w wykonywaniu zadań prawnych i jak można je wykorzystać po pandemii?
6. Jakie straty poniosły społeczności lokalne w zakresie kultury i działalności społeczno-kulturalnej?

Problemy te rozwiązano analizując dokumenty instytucji i organizacji społeczno-kulturalnych, przeprowadzając ankiety wśród liderów i przedstawicieli instytucji,

uzupełnione raportami tych instytucji oraz wywiadami z dyrektorami powiatowych domów kultury w województwie morawo-śląskim. Badaniami objęto instytucje kultury z całego regionu morawo-śląskiego. Staraliśmy się uzyskać próbę, która w równym stopniu obejmowałaby sytuację we wszystkich sześciu powiatach tego regionu. Prosząc o współpracę i wypełniając stworzoną przez nas ankietę, najczęściej spotykaliśmy się z niechęcią do współpracy. Po wybraniu instytucji, do których zwrócimy się i włączymy do badania, w pierwszej fazie dotarliśmy do potencjalnych respondentów w oparciu o komunikację e-mailową. W związku z bardzo niskim odzewem przystąpiliśmy do ponownego kontaktu (telefonicznego) z wybranymi osobami. W niektórych przypadkach odmówiono nam współpracy z powodu braku czasu. Ostatecznie udało nam się uzyskać grupę 41 instytucji. Pozytywne jest to, że udało nam się dotrzeć do instytucji ze wszystkich powiatów kraju morawo-śląskiego.

Na początku badania ankietowego konieczne było ustalenie, w jakim stopniu ograniczenia, które zostały wprowadzone w Czechach, dotknęły badanych. Ciekawostką było to, że ponad połowa instytucji działała bez zakłóceń, choć ich działalność była w jakiś sposób ograniczona (66%). 15% badanych stwierdziło nawet, że wprowadzone obostrzenia ich nie dotyczą, tj. funkcjonowały bez przerwy w działalności i konieczności ograniczania swojej działalności. W 19% przypadków instytucje musiały przerwać swoją działalność bez możliwości funkcjonowania przynajmniej w ograniczonym zakresie. Okres, w którym badani ograniczali wprowadzone ograniczenia, wynosił najczęściej od 12 do 42 tygodni. Wyniki przedstawiono na poniższym wykresie.

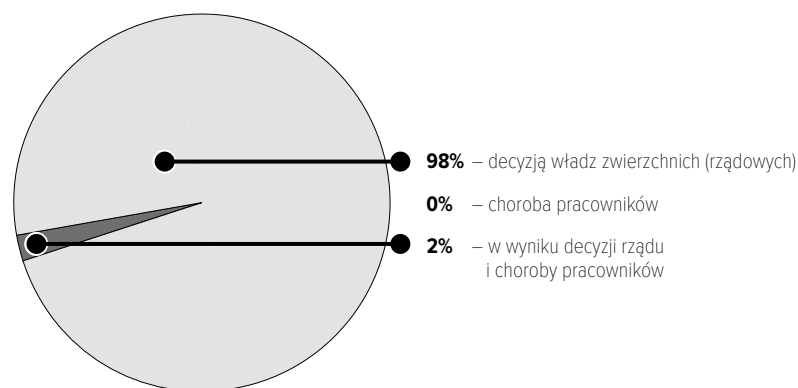
Wykres 2. Sposób działania instytucji w 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne

Zawieszenie czynnej działalności adresowanych instytucji spowodowane było zarówno zarządzeniem właściwych organów sfery decyzyjnej (zwłaszcza rządu), ale także chorobą pracowników i koniecznością odbycia kwarantanny lub izolacji bądź też oba te powody jednocześnie. W większości przypadków (98%) badani, z którymi się kontaktowaliśmy, podali, że powodem ograniczenia ich działalności były restrykcje rządowe, tylko w 2% przypadków przyczyną ograniczeń rządowych była jednocześnie przyczyna choroby pracownicy. Zaskakujące jest to, że żaden z badanych respondentów nie stwierdził, że musiał ograniczyć swoją działalność tylko z powodu choroby pracowników. Wyjaśnienia można szukać we wprowadzonych ograniczeniach, które sprawiły, że niektóre podmioty nie musiały ograniczać swojej działalności z powodu nadmiernej niezdolności swoich pracowników. Wyniki ankiety przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3. Przyczyny wstrzymania działalności w 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne

Jest zatem oczywiste, że głównym powodem ograniczenia działalności instytucji kultury były restrykcje wprowadzone przez rząd. Jeśli jednak 66% respondentów odpowiedziało, że nie zaprzestało swojej działalności, a jedynie ją ograniczyło (zob. wykres 2), to jak te ograniczenia faktycznie przejawiały się w ich funkcjonowaniu? Kolejna część naszych badań dała nam odpowiedź na tę wątpliwość. Na pytanie „Jakie były największe trudności w prowadzeniu placówki w czasie pandemii?”, ustaliliśmy następujące możliwe odpowiedzi:

- trudna współpraca z odbiorcami/abonentami,
- choroba i kwarantanna pracowników,

- ograniczone finansowanie,
- ograniczenia wynikające z pandemii,
- brak możliwości realizacji imprez masowych,
- spadek zainteresowania działalnością naszej instytucji.

Ze względu na możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi wyniki ankiety podsumowano zbiorczo. W tabeli nr 1 zestawiono najczęściej wymieniane problemy, z jakimi borykali się respondenci podczas funkcjonowania ich instytucji w czasie pandemii. W większości przypadków wskazywano, że największym problemem są wspomniane już restrykcje rządowe, a następnie brak możliwości realizacji imprez masowych (powód ten pojawił się nie tylko w odpowiedziach zbiorczych, ale został podany jako jedyna możliwa). W szczególności organizowanie imprez masowych stanowiło dla instytucji kultury naprawdę duży problem, na który nakładał się wówczas problem ograniczonych środków finansowych. Jako inne problemy respondenci wymieniali niestabilność działań rządu, ograniczenia w wychodzeniu i funkcjonowaniu niektórych instytucji, obawę przed chorobą, znaczne opóźnienia w kontaktach z innymi instytucjami oraz zakaz odwiedzin.

Tabela 1. Największe utrudnienia w funkcjonowaniu placówki w czasie pandemii

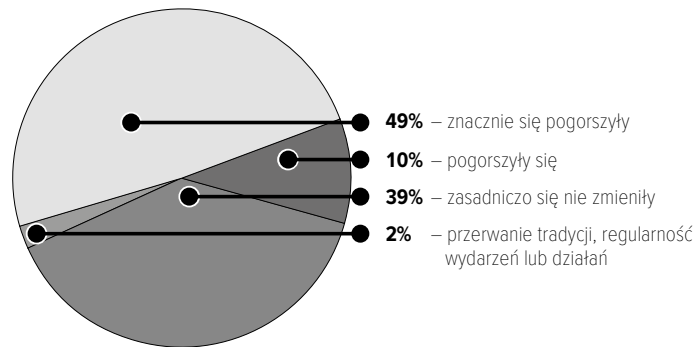
Kumulacja najczęstszej odpowiedzi	Procent ogólnej liczby respondentów
4 + 5	7,3 %
4 + 5 + 6	9,8 %
1 + 4 + 5	14,6 %
1 + 2 + 4 + 5	7,3 %
5 + 6	4,9 %
1 + 5	4,9 %
1 + 2 + 3 + 4	12,2 %
1 + 3 + 4 + 5	7,3 %

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie powyższego respondenci ocenili następnie, jak postrzegają warunki funkcjonowania instytucji w czasie pandemii. 59% respondentów stwierdziło, że warunki ich funkcjonowania uległy pogorszeniu, z czego 49% uważa wręcz, że znacznie się pogorszyły. 39% respondentów stwierdziło, że warunki funkcjonowania ich instytucji nie zmieniły się istotnie. Oznacza to więc, że dotknęły ich pewne ograniczenia, ale nie wpłynęło to w żaden znaczący sposób na ich działalność.

Tylko 10% respondentów stwierdziło, że ich stan zdrowia pogorszył się w czasie pandemii. Wyniki badania ankietowego przedstawiono na poniższym wykresie.

Wykres 4. Ocena warunków funkcjonowania instytucji w czasie pandemii (opracowanie własne).

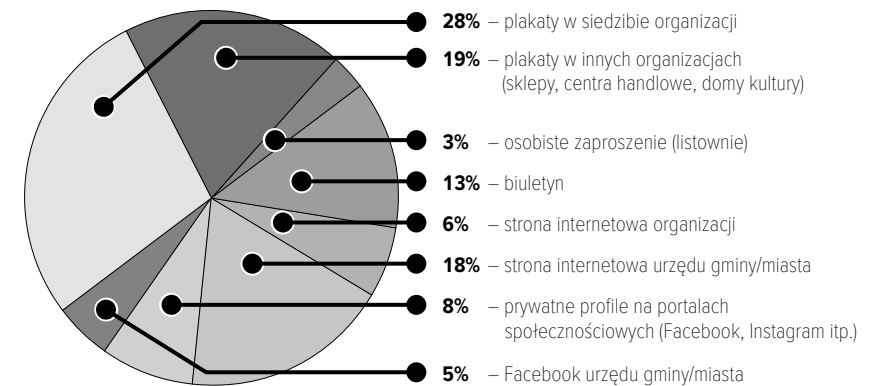
Źródło: Opracowanie własne

W dobie pandemii, ze względu na wszelkie obostrzenia, bardzo problematyczne było również informowanie zwiedzających obiekty kultury o wydarzeniach, które odbywały się w trybie zastępczym lub ograniczonym. Organizatorzy musieli szukać możliwości, które przynajmniej częściowo zapewnią im przyjezdnych, a tym samym zrealizują częściowy dochód. Podobnie jak w innych sektorach gospodarki, także w obszarze kultury zaczęto w większym stopniu wykorzystywać internetowe formy komunikacji. Również z tego punktu widzenia staraliśmy się poznać doświadczenia instytucji, do których zwróciliśmy się w ramach naszych badań. Na pytanie „W jaki sposób uczestnicy byli informowani o organizowanych wydarzeniach?” przewidziano następujące warianty odpowiedzi:

- poprzez plakaty w siedzibie organizacji,
- poprzez plakaty w innych organizacjach (sklepy, centra handlowe, i domy kultury),
- poprzez osobiste zaproszenie (listownie),
- poprzez biuletyn,
- poprzez stronę internetową organizacji,
- za pośrednictwem strony internetowej urzędu gminy/miasta,
- poprzez prywatne profile na portalach społecznościowych (Facebook, Instagram itp.),
- za pośrednictwem Facebooka urzędu gminy/miasta.

Również w tym przypadku oferowana była możliwość zaznaczenia wielu odpowiedzi. Badanie wykazało, że większość instytucji korzystała z możliwości wywieszenia plakatów w siedzibie organizacji, w innych organizacjach oraz za pośrednictwem stron internetowych urzędów gminnych lub miejskich. Informacje z badania ankietowego ujęto na wykresie.

Wykres 5. Sposób informowania uczestników o organizowanych wydarzeniach (opracowanie własne).

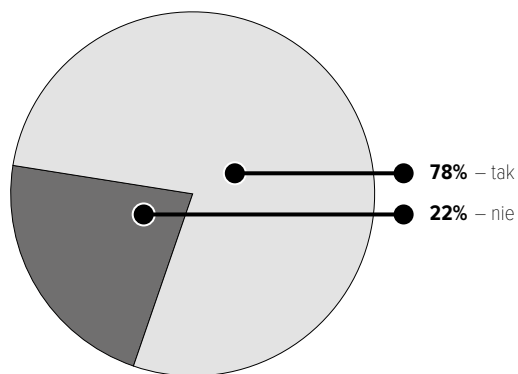
Źródło: Opracowanie własne

Poza wymienionymi kanałami komunikacji w odpowiedziach wymieniono również możliwość korzystania z Facebooka i innych portali społecznościowych organizacji, komunikacji telefonicznej, miesięczników kulturalnych i lokalnego radia. Jednak częstość tych odpowiedzi jest statystycznie nieistotna. Kiedy sami respondenci oceniali, w jaki sposób komunikują się ze swoimi potencjalnymi klientami, oceniali ich metody komunikacji jako prawidłowe. Większość wybrałaby te same opcje z tym, że w większym stopniu korzystałaby z kanałów komunikacji gminy (Facebook, strony internetowe i inne portale społecznościowe).

Zasadniczo zachowanie przedstawicieli instytucji kultury powieliła zmianę w zachowaniu całego społeczeństwa w kierunku większego wykorzystania przestrzeni internetowej. Oczywiście chodzi tu tylko o informowanie o organizowanych wydarzeniach. Nie jako substytut samych wydarzeń. Jest to dość trudne z punktu widzenia specyfiki tej branży. Prowadzi to również do innych pytań naszego badania: „Czy Twoja organizacja posiada technologię niezbędną do komunikacji zdalnej/on-line?”, „Jeśli tak, to ile i jakim oprogramowaniem? Jeśli nie, czy jest to urządzenie prywatne?”.

Z zarejestrowanych odpowiedzi wynika, że większość pracowników badanych organizacji posiada technologię umożliwiającą komunikację online (78%).

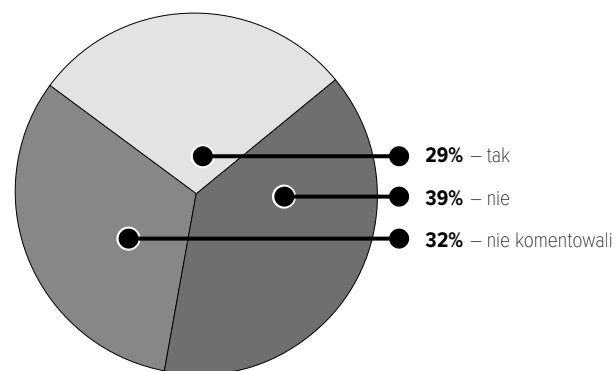
Wykres 6. Czy organizacja posiada technologię niezbędną do komunikacji zdalnej/online?

Źródło: Opracowanie własne

Jeśli chodzi o oprogramowanie sprzętowe, wszyscy respondenci zgodzili się, że korzystają głównie z platform komunikacyjnych ZOOM, GOOGLE MEET, MS TEAMS, głównie w wersji darmowej. W czasie pandemii niektóre instytucje umożliwiły korzystanie z firmowej technologii komputerowej w domu w ramach home office. Są też instytucje, które nie udostępniają komputerów swoim pracownikom, a do pracy wykorzystują prywatne PC i NTB. Wyniki tego badania przedstawiono na kolejnym wykresie.

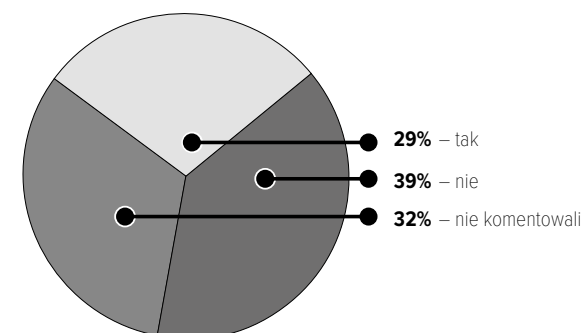
Wykres 7. Korzystanie z prywatnego komputera do pracy w organizacji

Źródło: Opracowanie własne

Sprzęt komputerowy lub oprogramowanie nie jest jedyną rzeczą, jaką należy monitorować. Jeśli instytucja nie ma pracowników, którzy wiedzą, jak korzystać z technologii, dane te nie mają mocy sprawczej. Z informacji uzyskanych w badaniu ankietowym wynika, że mniej więcej połowa (54%) respondentów odpowiedziała twierdząco, tj., że pracownicy od początku pandemii mogli w pełni korzystać z technologii informatycznych. Inni uzupełniali te kompetencje w czasie pandemii i ograniczeń funkcjonowania instytucji. Pozytywne jest to, że żaden z respondentów nie odpowiedział, że którykolwiek z pracowników nie byłby w stanie zapoznać się z wykorzystaniem technologii informatycznych. W przyszłości bez wątpienia wiele spotkań i konferencji, które przed wybuchem pandemii odbywały się tylko osobiście, przeniesie się do przestrzeni on-line, ze względu na dużą elastyczność. Wyniki badania ankietowego podsumowano poniżej.

Wykres 8. Posiadanie umiejętności komunikacji on-line przed pandemią

Źródło: Opracowanie własne

Dla podtrzymania aktywności instytucji w czasie pandemii ważne było nie tylko to, jak same są w stanie zareagować na nową sytuację, ale także to, jak chętnie przyjmą nowe formy komunikacji osoby odwiedzające te instytucje. Z badania ankietowego wynikało, że istnieje wiele barier w przyjmowaniu nowych form świadczenia usług przez instytucje kultury. Często wymienianymi powodami były:

- ogólny brak zainteresowania tą formą wydarzeń, do którego przyłączyło się niewiele osób w środowisku internetowym,
- brak zainteresowania środowiskiem on-line – ludzie byli zmęczeni nauczaniem swoich dzieci on-line i przenoszeniem pracy do biura domowego,
- niewystarczająca technologia, która uniemożliwiła im dołączenie do wydarzenia on-line.

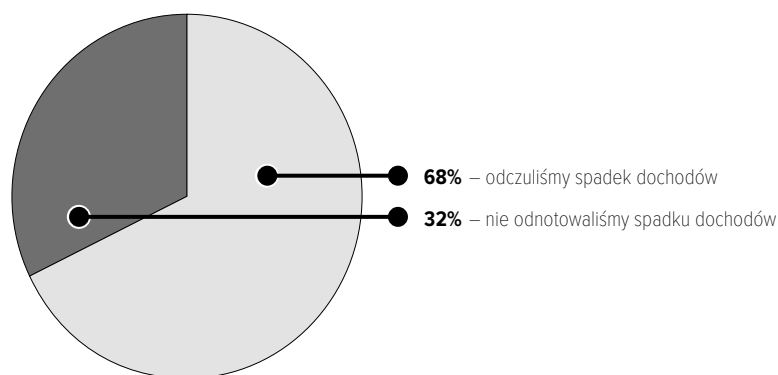
Instytucje kultury zostały również ograniczone poprzez przeniesienie swojej działalności do środowiska on-line z przyczyn odpowiadających charakterowi świadczonych przez nie usług. Najczęściej wymieniane powody to:

- niemożność realizacji imprez masowych, które są kluczowym źródłem dochodów wielu instytucji kultury,
- niektóre wydarzenia nie mogą odbyć się bez osobistego kontaktu – wyjazdy na łono natury, koła zainteresowań dla dzieci (taniec, ceramika itp.),
- brak możliwości organizacji tradycyjnych imprez (Dzień Dziecka, Mikołajki, jarmarki i jarmarki bożonarodzeniowe itp.),
- spotkania seniorów – dla wielu bardzo ważne z punktu widzenia kontaktów społecznych instytucji; napotkano bariery techniczne, czy to sprzęt informatyczny czy umiejętność jego wykorzystania.

Oczywiście wszystkie te aspekty znalazły odzwierciedlenie w spadku dochodów instytucji kultury w okresie pandemii.

Z ogólnej liczby placówek, do których się zwrócono z prośbą o udział w badaniu, 68% stwierdziło, że poniosło utratę dochodów w związku z ograniczeniami wynikającymi z pandemii,

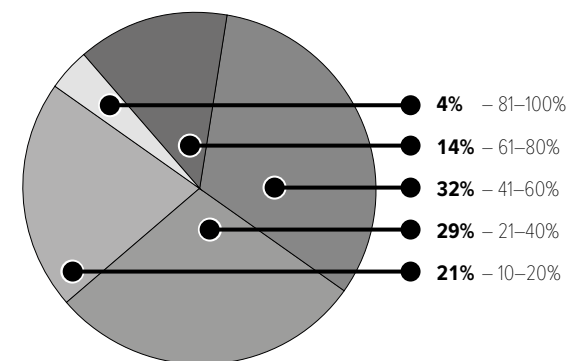
Wykres 9. Straty w dochodach z powodu pandemii (opracowanie własne).

Źródło: Opracowanie własne

Spśród tych placówek 32% instytucji odnotowało spadek dochodów w stosunku do planowanych dochodów w przedziale 41-60%, 29% instytucji poniosło wówczas stratę w przedziale 21-40%. Wyniki tego badania ankietowego przedstawiają wykresy 9 oraz 10.

Wykres 10. Procent strat w stosunku do przewidywanego dochodu (opracowanie własne).

Źródło: Opracowanie własne

Jak już wspomniano, aby złagodzić skutki pandemii, państwo uruchomiło programy ratunkowe wspierające działalność gospodarczą oraz wspierające ochronę rynku pracy. Pomoc była w dużym stopniu rozdrobniona i realizowana w formie ponad 20 cząstkowych programów ratunkowych dla wybranych obszarów gospodarki. Kultura była również jednym z obszarów wsparcia. Przedmiotem naszego badania była także ocena pomocy publicznej. Choć jest to tylko bardzo mała próbka instytucji, ich doświadczenie może być inspiracją dla konieczności uruchomienia podobnych działań w przyszłości.

Poza celowymi działaniami, z których mogła skorzystać każda instytucja w obszarze kultury, po spełnieniu warunków stawianych przez państwo, pozyskiwano finansowanie z innych źródeł. Dodać należy, że instytucje stwierdziły również, że w czasie pandemii obniżeniu uległy także ich koszty wynikające z ograniczenia działalności – płace, koszty ogrzewania budynków i biur, niższe opłaty za energię, czynsz i eksploatację budynków. Dodatkowymi źródłami dochodów w czasie pandemii były:

- wpłaty od darczyńców,
- wpłaty od przyjaciół organizacji,
- wpłaty od sponsorów,
- dotacje od założycieli (gmin, miast, regionów, Ministerstwa Kultury Republiki Czeskiej, Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu Republiki Czeskiej).

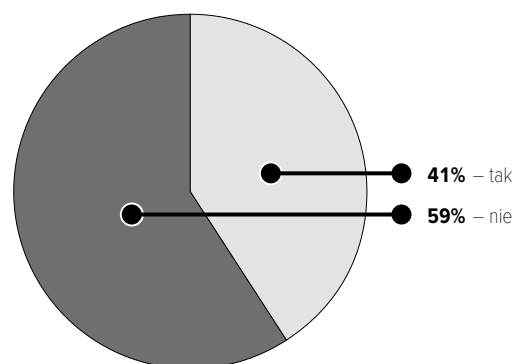
Jeśli instytucjom udało się przebrnąć przez okres pandemii i jednocześnie wygenerować oszczędności wynikające z ograniczonej działalności, respondenci mieli możliwość podzielenia się pomysłem na spożytkowanie tych oszczędności:

- pokrycie straty wynikającej ze zmniejszenia dochodów,
- utworzenie rezerwatu,
- zwrot pieniędzy do budżetu fundatora,
- pozostawienie rezerwy na przyszłe wydatki,
- zwiększenie liczby realizowanych wydarzeń w kolejnym okresie,
- zakup oprogramowania i technologii komputerowej,
- konserwacja i naprawa budynków i lokali,
- zakup sprzętu.

Kraj morawo-śląski graniczy z Polską – odpowiednio z województwem opolskim i śląskim. Bliskie sąsiedztwo daje możliwości współpracy transgranicznej, która jest bardzo rozpowszechniona między instytucjami. Instytucje kultury nawiązały również szereg kontaktów z polskimi partnerami i wspólnie realizują współpracę transgraniczną w postaci realizowanych projektów, ale także jako inicjatywy nieprojektowe.

Działania związane z pandemią, które zostały wdrożone po obu stronach granicy, wpłynęły również na częstotliwość i formę realizacji tych wszelkich zadań. Choć nawet w tym przypadku wspólne działania zostały wyciszone i otrzymały inną formę realizacji niż w okresie przedpandemicznym, badanie pokazało, że nawet w tym trudnym okresie 41% ankietowanych instytucji nie przerwało współpracy. 59% respondentów odpowiedziało wtedy, że nie współpracowało ze stroną polską w czasie pandemii.

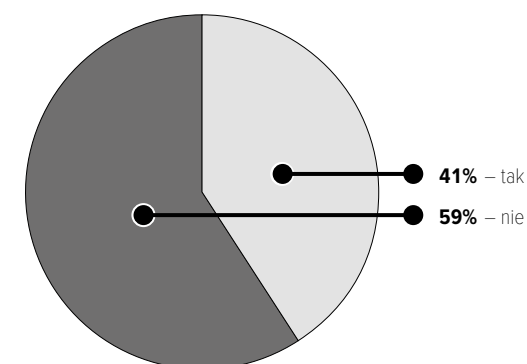
Wykres 11. Współpraca z podobną placówką po stronie polskiej

Źródło: Opracowanie własne

Niewątpliwie tradycja współpracy transgranicznej w tych regionach ma duży wpływ na utrzymanie kontaktów. Na ogólną liczbę respondentów pozytywnie odpowiedziała ponad połowa przedstawicieli instytucji kultury. Wyniki tego badania przedstawiono poniżej.

Wykres 12. Tradycje współpracy z podobną organizacją po stronie polskiej

Źródło: Opracowanie własne

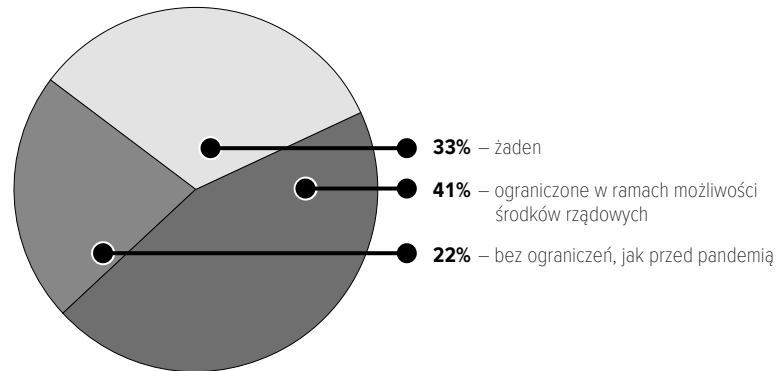
Współpraca, która miała miejsce między regionami Czech i Polski przed wybuchem światowej pandemii, realizowana była głównie w następujących obszarach:

- organizowanie wspólnych imprez kulturalnych,
- wzajemna wymiana informacji i doświadczeń,
- realizacja wspólnych projektów na rzecz rozwoju kulturalnego regionów,
- organizacja wspólnych wystaw,
- dzielenie się dobrymi praktykami pracowników instytucji kultury,
- organizowanie wspólnych imprez dla dzieci,
- wypożyczenia międzybiblioteczne.

Okres pandemii znacznie ograniczył te działania i podobnie jak organizacja wydarzeń bez transgranicznego oddziaływania, tak i w tym przypadku komunikacja (w miarę możliwości) przeniosła się do przestrzeni on-line. Znalezienie alternatywnego rozwiązania było oczywiście trudniejsze, ponieważ organizatorów wspólnych imprez wiązały ograniczenia nie tylko po stronie czeskiej, ale i polskiej. Środki pandemiczne różniły się dość mocno w poszczególnych stanach, więc bariery we wspólnych działaniach sumowały się w tym przypadku. Pomimo wszystkich ograniczeń badanie ankietowe wykazało, że 67% respondentów w czasie pandemii utrzymywało współpracę z instytucjami, które mają polskiego partnera, z czego 22%

stwierdziło nawet, że pandemia nie przeszkodziła im w kontynuowaniu współpracy na takim samym poziomie jak w okresie przed pandemią. Oto wyniki tego badania.

Wykres 13. Współpraca z polskimi partnerami w czasie pandemii

Źródło: Opracowanie własne

Dla kontynuacji współpracy między czeskimi i polskimi partnerami z ankiety wyłonił się jeszcze jeden pozytywny fakt, który świadczy o zainteresowaniu kontynuacją wzajemnej współpracy w przyszłości. Z ogólnej liczby respondentów, którzy przerwali współpracę z polskim partnerem, 70% odpowiedziało, że widzi szansę na wznowienie współpracy, która została przerwana z powodu ograniczeń. 30% nie widzi szans na wznowienie współpracy z polskim partnerem. Istnieje jednak możliwość nawiązania współpracy z nową instytucją partnerską.

Podsumowanie

Główną przyczyną problemu, z jakim borykają się obecnie instytucje kultury, jest panująca pandemia COVID-19, która spowodowała czasowe zawieszenie lub znaczne ograniczenie działalności wszystkich instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych z przyczyn z nią związanych – na temat kultury czeskiej, zwłaszcza w zakresie publicznych usług kulturalnych.

Z przeprowadzonego badania ankietowego wynikało, że wpływ pandemii COVID-19 i związanych z nią obostrzeń, które zostały wprowadzone przez rządy krajowe na poziomie poszczególnych państw, miał fundamentalne znaczenie dla sektora kultury. Jest to sektor, który jest bezpośrednio uzależniony od osobistego

kontaktu, poznawania ludzi, nawiązywania kontaktów i wzajemnej współpracy, często na poziomie międzynarodowym.

Większość sektorów gospodarki musiała ograniczyć swoją działalność lub przenieść ją do innej formy komunikacji za pomocą technologii informacyjnej. Kultura mogła tylko częściowo skorzystać z tej alternatywy. W niektórych przypadkach instytucje znalazły sposób, by przynajmniej częściowo dotrzeć do swoich klientów.

Przeprowadzone badania, choć potwierdziły głęboki wpływ na sektor kultury w zakresie powiązań społecznych, pokazały także umiejętność przystosowania się do sytuacji kryzysowej i poruszania się w okresie, który był dla wszystkich zupełnie nowym doświadczeniem. Nie wyeliminowano również całkowicie współpracy instytucji kultury między państwami, co jest bardzo pozytywnym stwierdzeniem. Ogólnie rzecz biorąc, obecny stan sektora kultury, w tym okoliczności, które na niego wpłynęły, można scharakteryzować następującymi wnioskami wynikającymi z powyższej analizy:

- Pandemia COVID-19 spowodowała swoisty kryzys gospodarczy i zdrowotny, w którym faza zdrowienia zależy głównie od postępów w rozwiązywaniu problemów zdrowotnych.
- Władze państwowe – wobec rekordowo głębokiego deficytu budżetu państwa – przyjęły bezprecedensowo rozbudowany program działań na rzecz osób i organizacji niepełnosprawnych, który w dużej mierze zrekompensował straty spowodowane pandemią COVID-19.
- Najbardziej dotknięte zostały działania związane z bezpośrednim fizycznym udziałem ludzi, wręcz przeciwnie, dynamiczny rozwój nastąpił w przypadku działań odbywających się w przestrzeni otwartej (Internet, media audiowizualne).
- W przeciwieństwie do poprzedniego kryzysu finansowego i gospodarczego, kultura jest obecnie jednym z najbardziej dotkniętych obszarów, zwłaszcza ta jej część, która zależy od publiczności lub obecności osób fizycznych (sztuki sceniczne i dziedzictwo kulturowe). Kryzys finansowo-gospodarczy objawił się w kulturze z opóźnieniem (w latach 2011-2013) i był krótszy. Ogólnie rzecz biorąc, miał łagodniejszy wpływ na kulturę niż większość innych branż. W ramach kultury obszary zorientowane na rynek (prasa i sektor kreatywny) zostały dotknięte w większym stopniu, sztuki sceniczne znacznie mniej, a dziedzictwo kulturowe całkiem nieistotne. W okresie pandemii COVID-19 po raz kolejny wykazano ścisły związek kultury z turystyką. W latach poprzedzających pandemię co czwarty-piąty wyjazd w ramach

turystyki krajowej i przyjazdowej wiązał się z wizytą w obiekcie kultury (w przypadku nierezydentów był to mniej więcej co trzeci wyjazd).

- Spadkowi zainteresowania nierezydentów zwiedzaniem obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego, a tym bardziej sztuk widowiskowych, towarzyszył wzrost dynamiki odwiedzin obiektów kultury sztuk widowiskowych, a zwłaszcza dziedzictwa kulturowego w przypadku mieszkańców.
- Można zaobserwować bardzo ścisły związek między turystyką a frekwencją w obiektach i wydarzeniach kulturalnych, co wskazuje na bliższą współpracę departamentów Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i Ministerstwa Kultury, ewentualnie na rzecz przekazania agendy turystycznej do kompetencji Ministerstwo Kultury.
- Wraz ze spadkiem, rok do roku, frekwencji w obiektach kultury poniżej połowy poziomu, nastąpiła również zmiana jej struktury w 2020 roku (głównie na korzyść frekwencji biegowej i dalszej lokalnej, a zwłaszcza zagranicznej).
- Skutki pandemii dla działalności placówek kultury przejawiały się w różnych wskaźnikach w zróżnicowany sposób. W przypadku frekwencji i sprzedaży na własne występy odnotowano spadek o ponad 50%, przychody ogółem spadły o mniej więcej zaledwie 10%, liczba zatrudnionych zaledwie o jednostki procentowe, a przeciętne wynagrodzenie wzrosło o prawie 6% – przyczyna wspomnianego zróżnicowania dynamiki poszczególnych wskaźników nie leży tylko w stosowaniu środków państwowych zapobiegających negatywnym skutkom ekonomicznym i społecznym pandemii, ale także w innej pomocy (składki sponsorskie, darowizny) oraz w istnieniu innej działalności placówek kultury (np. dochody z wynajmu).
- Podczas gdy publiczne środki finansowe kierowane do sektora kultury wzrosły w 2020 roku o prawie 6%, wydatki gospodarstw domowych na kulturę spadły o 8,5% (dochody wejściowe spadły o prawie 60%).
- Jeśli chodzi o skalę negatywnego wpływu pandemii w 2020 roku na przychody z usług własnych: sektor kultury (-55,8%) plasuje się po biurach podróży (-83,3%), transport lotniczy (-69,1%), usługi noclegowe (-55,9 %) oraz hotelarstwo i gastronomia (- 33,4%).
- W sektorze kultury obiekty kultury sztuk widowiskowych w większym stopniu odczuły wpływ pandemii na spadek sprzedaży w porównaniu do dziedzictwa kulturowego (w powyższym wskaźniku spadek o 60,4% i 50,6%).
- Wpływ finansowy pandemii na sektor kultury w 2020 roku – wyrażony kompleksowym wskaźnikiem wyniku ekonomicznego – stanowił pogłębienie

straty z 2019 roku o kolejne 380,5 mln CZK. Gdybyśmy do tej kwoty dodali wzrost dotacji operacyjnych, wkładów sponsorskich i darowizn w stosunku rocznym w wysokości 1 156 mln CZK, otrzymalibyśmy łączny negatywny wpływ w wysokości prawie 1,54 mld CZK. – w porównaniu z poprzednim kryzysem finansowym i gospodarczym z lat 2011-2013 skutki obecnego kryzysu zdrowotnego i gospodarczego – już w pierwszym roku – są nieporównywalnie poważniejsze.

- Jeśli chodzi o frekwencję w obiektach kultury, obecny kryzys przewyższył również kryzys odwiedzających z połowy lat dziewięćdziesiątych (spadek frekwencji sięgnął wówczas maksymalnie 30-40%).

Bibliografia

- Analyza ekonomických dopadů Covid 19 (2022). Statistika kultury [cit. 2022-11-28]. Pobrane z: <https://www.statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2021/12/Analyza-ekonomickych-dopadu-Covid-19.pdf>.
- High-Level Group on Post-Covid Economic and Social Challenges (2022). A New Era for EUROPE. How the European Union Can Make the Most of Its Pandemic Recovery, Pursue Sustainable Growth, and Promote Global Stability. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-53521-8.
- MPO [online]: Program COVID-kultura [cit. 2022-10-25]. Pobrane z: <https://www.mpo.cz/kultura>.
- Sak, P., Saková, K. (2004). *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis.
- Šindler, P., Wahla, A. (1999). *Evropská dimenze v geografickém vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Šubrt, J. (2013). *Soudobá sociologie V: Teorie sociální změny*. Praha: Karolinum.

**PANDEMIA COVID-19 A FUNKCJONOWANIE
BIBLIOTEK PUBLICZNYCH W WOJEWÓDZTWIE
OPOLSKIM NA PRZYKŁADZIE POWIATU
GŁUBCZYCKIEGO, KRAPKOWICKIEGO,
NYSKIEGO I PRUDNICKIEGO**

Abstract: The aim of the article is to try to determine the impact on the functioning of libraries in selected counties belonging to the Praděd Euroregion (Głubczyce, Krapkowice, Nysa and Prudnik) had restrictions related to the COVID-19 pandemic. The author focused on comparing the situation of libraries before and during the pandemic, based on the information contained in the reports sent by the presented institutions. The article presents the state of institutions, especially in terms of finance, the number of book collections and users, forms of activities before COVID-19 and organizational, technical and program initiatives undertaken during the pandemic. The author sought answers primarily to the following questions: How have libraries reorganized their work during the pandemic? What forms, ways and methods of work dominated during this period and what was their effectiveness? The article also presents activities supporting libraries during COVID-19 by local governments and the Ministry of Culture and National Heritage and other entities.

Keywords: Library, users, pandemic COVID-19, activity restrictions, activities supporting users

¹ Akademia Nauk Stosowanych – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Niedziałkowskiego 18, 45-085, Poland. E-mail: i.koszyk@g.wszia.opole.pl. ORCID: 0000-0002-4363-3292

Wstęp

Wprowadzenie stanu epidemicznego miało określone konsekwencje dla wszystkich podmiotów, zmieniało radykalnie życie społeczne w tym jego ważny aspekt dotyczący korzystania z dóbr kultury.

Zamknięcie teatrów, kin, domów kultury i bibliotek wpłynęło dotkliwie na sytuację wszystkich osób związanych z tymi instytucjami: menedżerów, organizatorów, twórców, aktorów, edukatorów, redaktorów, bibliotekarzy, a co istotne – odbiorców i uczestników życia kulturalnego.

Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na sposób funkcjonowania bibliotek nie tylko w Polsce, ale także w innych państwach zagrożonych. Pandemia powodowała okresowe zamykanie bibliotek w zależności od ogólnej sytuacji pandemicznej, wprowadzanych przez rząd obostrzeń i rekomendacji Biblioteki Narodowej (Osłowska, 2021), zestawienia rozporządzeń, rekomendacji i opinii dla bibliotek krajowych w okresie pandemii COVID-19.

Z danych GUS wynika, że pod koniec 2020 roku biblioteki miały prawie 5 mln czytelników. W porównaniu do 2019 roku liczba czytelników spadła o 17,8%, a wypożyczeni o 24,5% (Jurkiewicz, 2022).

Okres pandemii charakteryzował się również wymuszoną zmianą sposobu pracy, zmianą formuły udostępniania zbiorów, systemu udzielania informacji, prowadzenia warsztatów i spotkań, potrzebą nabycia nowych umiejętności. Doświadczenia związane z zamknięciem bibliotek, pracą zdalną oraz brakiem bezpośredniego kontaktu z czytelnikami okazał się wspólny dla bibliotek niezależnie od ich typu i lokalizacji.

Czas lockdownu pokazał, jak ważny jest wpływ sieci i technologii na funkcjonowanie bibliotek w dobie nowych wyzwań. Wiele dotychczasowych inicjatyw charakterystycznych dla tej instytucji zostało przeniesionych do Internetu. I. Osłowska (2021) zauważa, że pandemia zmieniła dotychczasowe zasady korzystania z wielu funkcjonalności bibliotek. Przede wszystkim pozbawiła możliwości odczuwania atmosfery i aury charakterystycznej dla tych placówek. [...] Poza tym sami bibliotekarze z dnia na dzień stanęli przed nie lada wyzwaniem, jakim było zapewnienie stałego kontaktu z czytelnikami.

Jurkiewicz (2022) podkreśla, że od marca 2020 roku w Polsce wdrażane były różnorodne rozwiązania, które miały rekompensować straty poniesione w związku z zawieszeniem działalności sektora kultury. Najważniejsze narzędzia wsparcia wdrożone na szczeblu państwowym to: Tarcza Antykryzysowa 4.0, Voucher dla

Kultury, Fundusz Wsparcia Kultury, dotychczasowe programy dotacyjne ministra kultury oraz program *Kultura w sieci*.

Z informacji GUS, że w 2020 roku wydatki z budżetów samorządu na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wyniosły 8 mld 663 mln i zmniejszyły się w stosunku do poprzedniego roku o 6% (Jurkiewicz, 2022).

Problemy bibliotek polskich w okresie trwania COVID-19 przedstawia praca M. Kisielowskiej z 2021 roku. Jest to obszerna analiza funkcjonowania wymienionych instytucji w sytuacji kryzysowej. Publikacja jest wynikiem badań i interpretacją ankiety rozсланnej w maju 2020 roku do placówek bibliotecznych w całej Polsce za pośrednictwem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Ciesielska-Kruczek (2021) podkreśla m.in., że uzyskane informacje dotyczące sposobów pracy oraz komunikowania się w zespole i z czytelnikami mogą być pomocne w przyszłości w tworzeniu strategii i planów działania w sytuacjach kryzysowych.

Celem artykułu jest próba identyfikacji wpływu ograniczeń związanych z pandemią COVID-19 na funkcjonowanie bibliotek, jak też zaprezentowanie działań, które zostały podjęte w tym okresie. W przedstawianym artykule, którego inspiracją były wnioski wynikające z analizy sytuacji bibliotek w okresie pandemii w kraju, regionie i wybranych powiatach Euroregionu Pradziad (powiaty: głubczycki, krapkowicki, nyski, prudnicki), autorka koncentruje się i zwraca szczególną uwagę na następujące problemy w charakteryzowanych powiatach:

- W jaki sposób funkcjonowały biblioteki i bibliotekarze w kryzysowej sytuacji COVID-19?
- Jak przeorganizowały swoją pracę programowo-organizacyjną w świetle obowiązujących rozporządzeń dotyczących pandemii?
- Jakie formy, metody, sposoby pracy dominowały w tym okresie i jaka była ich efektywność?
- Jakie były źródła inspiracji do realizacji programów czytelniczych on-line?
- Z jakimi najtrudniejszymi problemami musiały się zmierzyć placówki i jakie wypracowano rozwiązania?
- Jaki był rodzaj kosztów finansowo-administracyjnych okresu pandemii i czy nastąpił wzrost w porównaniu do lat poprzednich?
- Czy i jakiego rodzaju wsparcie otrzymały biblioteki w okresie pandemii?
- Jakie doświadczenia wiążą się z okresem całkowitego zamknięcia tych placówek i co warto włączyć do systematycznej pracy w normalnych warunkach funkcjonowania?
- Jak należy rozumieć stwierdzenie „otwarte, chociaż zamknięte”?

Prezentując wpływ ograniczeń epidemicznych na sytuację w bibliotekach, autorka wykorzystwała publikowane w Internecie: opracowania, artykuły tematyczne, raporty, instrukcje i wytyczne przygotowane przez instytucje rządowe i organy samorządu lokalnego, dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz materiały i sprawozdania z powiatu głubczyckiego, krapkowickiego, nyskiego i prudnickiego, przesłane przez prezentowane biblioteki gminne i powiatowe na prośbę Akademii Nauk Stosowanych w Opolu.

Zasady funkcjonowania bibliotek publicznych w kraju określa Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 roku (Dz. U. 1997 Nr 85 poz. 539). Główne zadania bibliotek gminnych i powiatowych przedstawia art. 20. §1. i należą do nich m. in.:

1. Gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy.
2. Pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno-biograficznego, organizowanie obiegu wypożyczeń międzybibliotecznych, opracowywanie i publikowanie bibliografii regionalnych, a także innych materiałów informacyjnych o charakterze regionalnym.
3. Badanie stanu i stopnia zaspokojenia potrzeb oraz formułowanie i przedstawianie organizatorom propozycji zmian w tym zakresie.
4. Udzielenie bibliotekom pomocy instrukcyjno-metodycznej i szkoleniowej.

Wykonywanie tych zadań w okresie pandemii COVID-19 regulowały przepisy centralne, wojewódzkie i wewnętrzne regulaminy opracowywane przez biblioteki. Podstawę stanowiły m.in.: rozporządzenia Rady Ministrów, Ministra Zdrowia, wytyczne i rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek publicznych w sprawie organizacji pracy w okresie epidemii COVID-19.

Powiat głubczycki

MIEJSKA I GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W GŁUBCZYCACH

Przedstawiając funkcjonowanie biblioteki w okresie pandemii, warto zobrazować jej działalność w określonej perspektywie i porównać dane, szczególnie dotyczące: stanu księgozbioru i jego wartości, czytelnictwa, form promocji książek, źródeł

dochodów i wydatków, możliwości obsługi czytelniczej bezpośredniej i on-line. Dane, którymi dysponuje autorka pochodzą ze sprawozdań Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głubczycach za lata 2015 i 2020.

Sprawozdanie z działalności biblioteki w latach 2015 oraz 2020.

Tabela 1. Źródła wpływu woluminów do biblioteki w roku 2015 i w roku 2020

Stan na 31.12.2015 roku			Stan na 31.12.2020 roku		
Źródła wpływu	Ilość woluminów	Kwota	Źródła wpływu	Ilość woluminów	Kwota
Zakup własny (środki samorządowe)	426	9780,26	Zakup własny	410	10464,09
Zakup własny (środki powiatowe)	529	15571,05	Zakup własny	29	633,95
Dary pozyskane z zewnątrz	376	6482,20	Zakup własny – ebooki	50	1357,76
			Zakup własny (środki powiatowe)	708	18008,29

Źródło: Sprawozdanie Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głubczycach za lata 2015 i 2020

Zbiory biblioteki, stan księgozbioru na 31 grudnia 2015 roku wynosił 66 165 woluminów o wartości 796 984,52 złotych, stan księgozbioru na 31 grudnia 2020 roku wynosił 66 771 woluminów o wartości 1 034 819,79 złotych.

Tabela 2. Czytelnictwo w 2015 i w 2020 roku

Wyszczególnienie	Stan na 31.12.2015 roku	Stan na 31.12.2020 roku
Ogół czytelników	9003	5734
Ilość aktywnie wypożyczających:	4575	2772
Korzystający z wypożyczeń on-line:	4428	2962

Źródło: Sprawozdanie Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głubczycach za lata 2015 i 2020

Funkcjonowanie biblioteki cyfrowej w 2015 roku

W ramach współpracy ze Śląską Biblioteką Cyfrową, przy realizacji projektu digitalizacji różnego rodzaju zbiorów i dokumentów, biblioteka opublikowała ogółem do 31 grudnia 2015 roku 4 281 pozycji. W roku sprawozdawczym 2015 opublikowano

1 388 pozycji. Liczba pobranych dokumentów przez użytkowników biblioteki cyfrowej w 2015 roku wynosiła 89 848.

Funkcjonowanie biblioteki cyfrowej w 2020 roku

W ramach współpracy ze Śląską Biblioteką Cyfrową, przy realizacji projektu digitalizacji różnego rodzaju zbiorów i dokumentów, biblioteka opublikowała ogółem do 31 grudnia 2020 roku 21 860 publikacji. W roku sprawozdawczym 2020 opublikowano 2429 pozycji, wśród których – liczne pozycje promujące miasto, gminy i powiat głubczycki, jak również Opolszczyznę. Liczba pobranych dokumentów przez użytkowników biblioteki cyfrowej w 2020 roku wynosiła 446 138.

Korzystanie użytkowników ze strony WWW

Biblioteka współpracuje w zakresie sieci Systemu Bibliotecznego „MATEUSZ” obejmującego między innymi opracowywanie bibliograficzne książek w ujednoliconym formacie MARC21, który jest standardem rozwijanym przez Bibliotekę Kongresu, stosowanym m.in. przez Bibliotekę Narodową. Gotowe opisy opracowanych książek udostępniane są za pomocą protokołu klient Z39.50 innym bibliotekom na terenie kraju, działającym w tej samej sieci. Biblioteki z poza sieci mogą pobierać opisy bezpośrednio z katalogu za pośrednictwem strony internetowej biblioteki. Z pomocy biblioteki skorzystało, w 2020 roku, 2630 bibliotek działających w sieci „MATEUSZ” i pobrało 68 340 gotowych opisów bibliograficznych książek.

Wnioski z analizy porównawczej na podstawie sprawozdań z funkcjonowania instytucji (w latach: 2015 i 2020)

- Ze względu na panującą pandemię i związane z nią liczne ograniczenia, w 2020 roku, zrealizowano jedynie część zaplanowanych działań, np. projekt Śląskie Portamento (25 koncertów) organizowanych wspólnie ze stroną czeską przeniesiono na 2021 rok.
- W 2015 roku biblioteka posiadała 47 284 woluminów o wartości 628 017,51 zł, w 2020 roku nastąpił spadek w ilości 46 971 woluminów o wartości zwiększonej 816. 680,51 zł.
- Dział „zakupy” odnotował wzrost, w 2020 roku, ilość sprzedawanych audiobooków i ebooków. Związane jest to z postępującą digitalizacją i działalnością on-line w okresie pandemii.
- Pandemia przyczyniła się do spadku liczby czytelników, w 2015 roku ich ilość wynosiła 65 711, a w roku 2020 już tylko 30 331.

- Nastąpił również znaczący spadek liczby kwerend. W 2015 roku wynosił on 15 769, a w roku 2020 – 5 308.
- Zdecydowanie wzrosła liczba pobranych dokumentów biblioteki cyfrowej: w 2015 roku wynosiła 89 948, a w 2020 – 446 138.
- Ze strony internetowej biblioteki, w 2015 roku skorzystało 323 bibliotek działających w sieci „MATEUSZ”, a w 2020 roku zdecydowanie więcej, bo aż 2 630 bibliotek. Pobrano 68 340 gotowych opisów bibliograficznych książek.
- Znaczny wzrost odnotowano w liczbie użytkowników korzystających z katalogów strony internetowej biblioteki, która w 2015 roku wynosiła 66 326, a w 2020 – 1 061 137.

Informacje dotyczące funkcjonowania placówki w okresie pandemii COVID-19 udzielone przez Dyrektora w kwestionariuszu ankiety

1. W 2020 roku biblioteka pracowała z przerwami, których łączna długość wyniosła dziewięć tygodni. Przerwa w funkcjonowaniu placówki wynikała z decyzji władz zwierzchnich.
2. Najważniejsze trudności w działalności placówki w tym okresie to: utrudniony kontakt z odbiorcami; ograniczenia wynikające z pandemii; niemożliwość organizacji imprez masowych; spadek zainteresowania działalnością naszej instytucji; czasowe zamknięcie biblioteki.
3. Warunki w działalności instytucji znacznie pogorszyły się.
4. Zaplanowane zadania udało się zrealizować w 40%.
5. Uczestników o organizowanych imprezach informowano poprzez: plakaty w siedzibie instytucji; plakaty w innych instytucjach (sklepach, świetlicach); osobiste zaproszenia e-mailem; newsletter; stronę internetową instytucji; Facebook; wiadomości SMS.
6. Wszystkie powyżej podane formy sprawdziły się w praktyce i będą nadal wykorzystywane.
7. Instytucja w zdalnym komunikowaniu wykorzystywała sprzęt: telefony stacjonarne, telefony komórkowe z oprogramowaniem Android, komputery z Windows 10.
8. Pracownicy posiadali kompetencje do komunikowania się, w pandemii, korzystając z techniki informatycznej.
9. W okresie pandemii główne formy działalności to: spotkania literackie; DKK dla dorosłych i dzieci; lekcje biblioteczne; imprezy czytelnicze, wystawy itp.

10. Musiano zrezygnować w okresie pandemii z następujących form działalności: wolnego dostępu do półek ze zbiorami; mocno ograniczono działalność czytelników w tym dostęp do komputerów; ograniczono działalność w zakresie organizowania imprez czytelniczych.
11. Brak informacji o nieorganizowaniu stałych imprez.
12. W czasie pandemii odbywały się wirtualne spotkania Dyskusyjnego Klubu Książek i wystawy wirtualne.
13. Na spotkaniach on-line w DKK pojawiło się 13 osób, na wystawach ponad 1005.
14. Części form nie przeniesiono do Internetu, ponieważ większość z nich już była umieszczona w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej.
15. W czasie pandemii instytucja nie miała strat i nie zwracała się o wsparcie finansowe.
16. Straty w sensie wizerunkowym i merytorycznym to: spadek liczby uczestników; brak obecności w środowisku; przerwanie tradycji, ciągłości; spadek zainteresowania niektórymi formami; spadek czytelnictwa.
17. Nie zaspokojono powszechnego dostępu do księgozbioru.
18. Nastąpił duży spadek czytelnictwa.
19. Nikt z pracowników na pełnym etacie nie stracił pracy w tym okresie.
20. Nikt z pracowników zatrudnionych w innej formie niż etatowa nie stracił pracy.
21. Nie przeprowadzono żadnej modernizacji czy remontu w tym okresie.
22. W okresie pandemii nie realizowano projektów i grantów.
23. Zakupiono ozonator.
24. Pracownicy, w czasie pandemii, nie nabyli dodatkowych kompetencji cyfrowych.
25. Bez ograniczenia wieku kierowane były działania.
26. Nie ma żadnych doświadczeń z okresu pandemii do wykorzystania na przyszłość.
27. Dostępność działalności dla osób niepełnosprawnych była taka sama jak dla pozostałych użytkowników biblioteki; odrębna działalność (zajęcia) dla tych osób została wstrzymana.
28. Doświadczenia we współpracy ze stroną czeską to jednorazowa współpraca z biblioteką w Krnowie (Literackie spotkania) w 2015 roku. Na dalszą współpracę biblioteka jest otwarta:
 - Instytucja ma swoją siedzibę w mieście liczącym 10 001-20 000 mieszkańców.
 - Liczba pracowników merytorycznych to 6 osób, administracyjnych – 1, obsługowych – 1.
 - Instytucja istnieje 76 lat.

- Główny cel statutowy biblioteki to prowadzenie działalności kulturalnej, naukowej oraz edukacyjnej.

Powiat krapkowicki

GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W GOGOLINIE

Gminna Biblioteka Publiczna służy mieszkańcom gminy upowszechniając i promując czytelnictwo, prowadząc działalność informacyjną oraz kulturalno-oświatową. Obejmuje swą działalnością obszar Gminy Gogolin. Sieć biblioteczną tworzy Biblioteka Główna oraz podległe jej filie biblioteczne w Górażdżach, Kamieniu Śląskim, Kamionku, Malni i Choruli.

Działalność biblioteki w 2018 i 2020 roku

W 2020 roku biblioteka musiała zmierzyć się z niecodzienną i trudną sytuacją jaką była epidemia koronawirusa w całym kraju. Funkcjonowanie biblioteki zostało ograniczone w związku z wprowadzonymi przez rząd obostrzeniami. Działanie biblioteki w Gogolinie i podległych filii zostało dostosowane do wszelkich wytycznych sanitarnych zgodnych z przepisami. Wiele zaplanowanych działań musiało zostać przełożonych lub w ogóle nie mogło się odbyć.

Tabela 3. Źródła wpływu woluminów do biblioteki w latach 2018 i 2020

Źródła wpływu	Stan na 31.12.2018 roku		Stan na 31.12.2020 roku	
	Ilość woluminów	Kwota	Ilość woluminów	Kwota
Środki własne	1283	34 598,32	2123,12	50406,16
Środki pozabudżetowe	373	4842,16	920	13 785,16

Źródło: Sprawozdanie Gminnej Biblioteki Publicznej w Gogolinie za lata 2018 i 2020

W okresie od 12 marca 2020 roku do 8 czerwca 2020 biblioteka była zamknięta dla czytelników. Ponownie uruchomiona została 8 czerwca 2020 roku. Filie przywróciły swą działalność 22 czerwca 2020 roku.

Wybrane przedsięwzięcia programowe realizowane przez bibliotekę i jej filie w okresie pandemii 2020 roku

- *Niewidomi czytają słuchając*

Gminna Biblioteka Publiczna w Gogolinie przystąpiła do projektu *Niewidomi czytają słuchając* realizowanym przez Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Larix” im. Henryka Rusczyca. W ramach tego przedsięwzięcia biblioteka otrzymała nieodpłatnie pakiet 130 cyfrowych książek mówionych, nagranych w zabezpieczonym formacie pliku audio. Przekazane książki przeznaczone są do wypożyczania czytelnikom niewidomym i słabowidzącym. Oprócz książek mówionych nasza placówka otrzymała „Czytack 4”, czyli odtwarzacz cyfrowej książki mówionej dla osób niewidomych i słabowidzących. Projekt: *Niewidomi czytają słuchając* dofinansowano ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

- *Biblioteka na to czeka*

Gminna Biblioteka Publiczna w Gogolinie przystąpiła do projektu Instytutu Pamięci Narodowej pod nazwą *Biblioteka na to czeka*, w ramach którego otrzymaliśmy bezpłatny pakiet 30 książek o tematyce historycznej. Celem akcji jest wzbogacenie zbiorów bibliotecznych, o opartą na aktualnym stanie badań literaturę poświęconą najnowszym dziejom Polski.

- *E-bookowi turyści nie znają granic*

W ramach projektu realizowanego przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Gogolinie wraz z Jabłonkowskim Centrum Kultury i Informacji w Gogolinie przy Centrum Przesiadkowym i w Kamieniu Śląskim na Placu Myśliwca zamontowano dwie stacje ładowania rowerów elektrycznych. Dodatkowo zakupiono cztery rowery elektryczne, które będzie można już wkrótce wypożyczyć w siedzibie gogolińskiej biblioteki. Działania te zainspirowane był doświadczeniami partnera czeskiego, który już kilka lat temu zakupił rowery elektryczne i udostępnia je chętnym w ramach prowadzonej wypożyczalni.

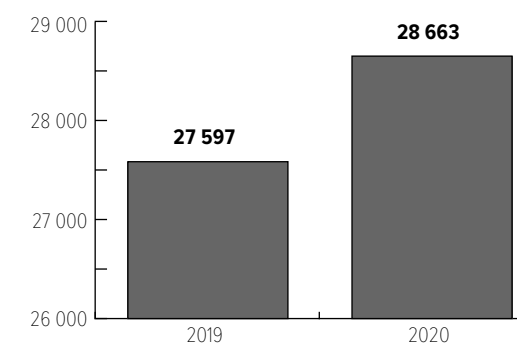
W ramach projektu wydano również 4000 sztuk mapek rowerowych obejmujących swoim zasięgiem cały powiat krapkowicki i Górę św. Anny. Na mapce tej znalazły się opisy atrakcji turystycznych Gogolina i Jabłonkowa w czterech wersjach językowych, tj. polskiej, czeskiej, angielskiej i niemieckiej. Realizacja projektu przyczyniła się do zintensyfikowania wymiany doświadczeń i dobrych wzorców w zakresie obsługi ruchu turystycznego pomiędzy Gogolinem a Jabłonkowem, a zakupiony sprzęt i wydane mapki rowerowe zwiększą dostępności atrakcji turystycznych na terenie Gminy Gogolin jak i gmin ościennych oraz okolic Jabłonkowa.

Realizacja projektu była możliwa dzięki dofinansowaniu, jakie uzyskała Gminna Biblioteka Publiczna w Gogolinie w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euroregionie Pradziad.

Obsługa czytelnicza w okresie pandemii

Pracownicy biblioteki, przy zachowaniu wszystkich wytycznych reżimu sanitarnego, realizowali akcję *Książka na telefon*. W okresie od marca 2020 roku do grudnia 2020 roku dostarczano książki osobom na kwarantannie lub seniorom.

Wykres 1. Wypożyczenia w GBP w Gogolinie, stan na 31.12. 2019 roku i na 31.12. 2020 roku

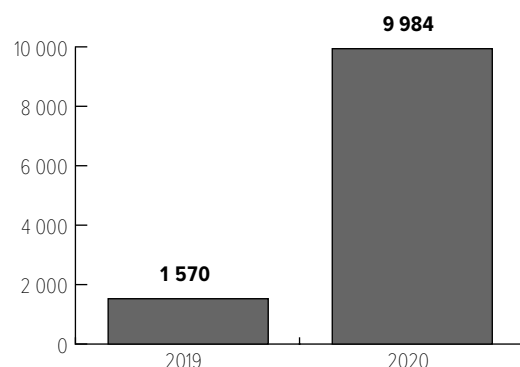

Źródło: Sprawozdanie Gminnej Biblioteki Publicznej w Gogolinie za 2019 i 2020 rok

Porównując dane z lat 2019 i 2020 to, mimo pandemii i ograniczeń z tym związanych, wzrosła zdecydowanie liczba wypożyczeń w 2020 roku, szczególnie za pomocą on-line.

Zgodnie z wytycznymi, niedostępny dla czytelników był kącik prasowy oraz stanowiska komputerowe. Jednak, żeby wyjść naprzeciw oczekiwaniom czytelników, zbiory znajdujące się w czytelni oraz prasa, z których korzysta się na miejscu były udostępniane na zewnątrz.

Dodatkowo dla czytelników udostępniono audiobooki. W okresie od stycznia do końca czerwca 2020 roku wypożyczono 378 audiobooków. W całym roku 2020 wielkim zainteresowaniem cieszyła się platforma IBUK Libra umożliwiająca wypożyczenie naszym czytelnikom książek w formatach elektronicznych za pośrednictwem Internetu. Z Konsorcjum *Opolskie Biblioteki Publiczne* wykonano 835 sesji (logowania z zewnątrz) oraz pobrano 9984 stron książek z IBUK Libra. Liczba otwarć: 9984. W porównaniu z rokiem 2019 zauważalny był wysoki wzrost zainteresowania książkami w formatach elektronicznych, co przedstawia poniższy wykres.

Wykres 2. Pobrane strony IBUK Libra przez czytelników stan na 31.12.2019 roku i 31.12.2020 roku

Źródło: Sprawozdanie Gminnej Biblioteki Publicznej w Gogolinie za 2019 i 2020 rok

Wnioski z analizy porównawczej na podstawie sprawozdań instytucji w latach 2018 i 2020

- W 2018 roku zakupiono łącznie, do biblioteki i jej filii, 1283 książki na kwotę ponad 34 tysięcy złotych.
- Z dotacji Biblioteki Narodowej zakupiono 392 książki na kwotę 10 280 złotych.
- Pozyskano środki pozabudżetowe na zakup książek w kwocie ponad 42 tys. złotych.
- Łączna liczba czytelników w bibliotece i filiach w 2018 roku to 2 144 osób, a wypożyczeń razem 32 604.
- W 2020 roku zakupiono, opracowano i wprowadzono do systemu SOWA 2175 książek na kwotę ponad 50 tysięcy złotych.
- Zbiory biblioteki i jej filii powiększono z darów o 636 książek na kwotę ponad 4 500 złotych.
- Pomimo pandemii wzrosła liczba wypożyczeń z 27 597 w 2019 roku do 28 663 w roku 2020.
- Zdecydowanie wzrosło pobieranie stron z IBUK Libra z 1570 w 2019 roku do 9984 w roku 2020.
- W okresie pandemii COVID-19 realizowano ciekawe przedsięwzięcia programowe m.in. *Niewidomi czytają słuchając, czy E-bookowi turyści nie znają granic* w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euroregionie Pradziad.

DZIAŁALNOŚĆ GMINNEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W WALCACH W 2020 ROKU

Gminna Biblioteka Publiczna w Walcach ograniczyła działalność statutową w okresie pandemii COVID-19. Od 12 marca do 4 maja 2020 roku i od 7 do 29 listopada 2020 roku, na mocy decyzji Rady Ministrów, Biblioteka Gminna i Filie Biblioteczne były niedostępne dla mieszkańców Gminy Walce. W pozostałych terminach, zgodnie z rekomendacjami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Biblioteki Narodowej wprowadzone zostały następujące ograniczenia:

- zwiększenie, do odwołania, wolnego dostępu do półek ze zbiorami,
- korzystania z czytelni i kąpek czytelnianych,
- możliwości korzystania z komputerów,
- świadczenia e-usług w organizacji zajęć i wydarzeń bibliotecznych o charakterze kulturalnym, edukacyjnym i animacyjnym.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom czytelników i użytkowników Gminnej Biblioteki Publicznej (GBP) sukcesywnie wprowadzała zbiory biblioteczne do katalogu elektronicznego SOWA2/MARC21. GBP wprowadziła do bazy zbiorów 79% ogółu księgozbioru na przełomie 2020/2021 roku.

Biblioteka w Walcach, na prowadzonej przez siebie stronie internetowej, na bieżąco aktualizuje informacje oraz ważne komunikaty dla użytkowników i odwiedzających witrynę. Promuje tam także działalność wszystkich bibliotek publicznych z terenu gminy. W 2020 roku odnotowano 7249 odwiedzin na stronie.

Zbiory i czytelnictwo

- W 2020 roku w Bibliotece Gminnej zarejestrowano 808 czytelników .
- Ze zbiorów biblioteki skorzystało 3870 czytelników .
- Wypożyczono ogółem 12 905 pozycji.
- Liczba osób zarejestrowanych, w porównaniu z rokiem 2019, uległa zmniejszeniu o 102 osoby. Powodem niewątpliwie był okres pandemii koronawirusa. Związane z tym zamknięcia i ograniczenia w dostępie do biblioteki skutkowały spadkami w ilości czytelników, wypożyczeń księgozbioru.

Czytelnie Internetowe na terenie gminy

Ze względu na sytuację epidemiczną z pracowni komputerowych w 2020 roku skorzystało 383 osób. Od marca 2020 roku nastąpiło całkowite zawieszenie funkcjonowania czytelni i zawieszenia dostępu do stanowisk komputerowych dla czytelników.

Upowszechnianie czytelnictwa

Obok działalności statutowej biblioteki, gromadzenia, opracowania i udostępniania księgozbioru, placówka prowadziła działalność kulturalną. Biblioteka wraz z filiami w zakresie popularyzacji książki prowadziła następujące formy pracy:

- wystawy nowych książek jako formy informacji o książkach, promowanie najnowszych publikacji, mini konkursy czytelnicze,
- wycieczki i lekcje biblioteczne,
- praca indywidualna z czytelnikiem (np. pomoc w wyszukiwaniu informacji ze słowników, encyklopedii, wyszukiwaniu informacji w Internecie, w zakładaniu skrzynek mailowych),
- dyskusje na temat nowo zakupionej literatury,
- zajęcia plastyczne z wykorzystaniem różnych technik,
- współpraca ze Szkołami Podstawowymi oraz Gimnazjum.

Gminna Biblioteka Publiczna rozpoczęła w 2020 roku działania programowe zgodnie z planem, jednak pojawienie się zagrożenia epidemiologicznego w połowie marca 2020 roku zmusiło do modyfikacji planów. Najważniejsze zmiany w funkcjonowaniu biblioteki w okresie pandemii COVID-19 dotyczyły konieczności okresowego zamknięcia placówki dla czytelników: od 13.03 – 4.05.2020 roku i 7.11 – 29.11.2020 roku, a także ograniczania liczby czytelników w pomieszczeniach bibliotecznych (po otwarciu instytucji).

Wnioski dotyczących funkcjonowania biblioteki w 2020 roku

- W 2020 roku Biblioteka Publiczna w Walcach wprowadziła zbiory biblioteczne do katalogu elektronicznego w 79% ogółu księgozbioru.
- Ze środków własnych zakupiono 518 książek o wartości 10 736,88 złotych.
- Zakupiono ogółem 733 nowości wydawnicze na kwotę 15 209,88 złotych.

W 2020 roku liczba zarejestrowanych czytelników wynosiła 808 i pod wpływem pandemii COVID-19 zmniejszyła się o 102 osoby w porównaniu do 2019 roku.

Powiat nyski

MIEJSKA I GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W GŁUCHOŁAZACH

Funkcjonowanie biblioteki w latach 2019 i 2020. Sieć biblioteczną na terenie miasta i gminy Głuchołazy tworzą Biblioteka Główna i osiem jej filii. Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna funkcjonuje w Centrum Kultury imienia Kawalerów Orderu Uśmiechu w Głuchołazach.

Otwarcie biblioteki nastąpiło w 2019 roku. W bibliotece zatrudnionych jest czternaście osób w wymiarze 11,75 etatu.

Kadrę cechuje duża stabilność i systematyczne podnoszenie kwalifikacji m.in. we współpracy z Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Opolu i Biblioteką Powiatową w Nysie. Biblioteka jest dostosowana dla osób niepełnosprawnych.

Tabela 4. Stan księgozbioru i czytelnicy w 2019 i 2020 roku

Wyszczególnienie	Stan na 31.12.2019 roku	Stan na 31.12.2020 roku
Czytelnicy	2612	2157
Stan księgozbiorów	106358	39816
Środki pozabudżetowe	15479,65	110,663

Źródło: Sprawozdanie Miejskiej i Gminnej Biblioteki w Głuchołazach za 2019 i 2020 rok

Działalność biblioteki w 2020 roku

W placówce głównej i jej filiach funkcjonuje system biblioteczny MAK+, wszystkie zbiory są wprowadzone do systemu. Dodatkowymi usługami on-line, które oferuje biblioteka są:

- możliwość zdalnego składania zamówień bibliotecznych i rezerwacji zbiorów,
- powiadamianie o terminie zwrotów materiałów bibliotecznych przez system MAK+,
- możliwość skorzystania w czytelni z interaktywnych usług informacyjnych, wzięcia udziału w szkoleniach *e-learningowych*, założenia bloga oraz profilu na portalach społecznościowych.

Od marca 2020 roku nastąpił przełom w funkcjonowaniu instytucji. Z dnia na dzień biblioteka razem ze wszystkimi podległymi placówkami została zamknięta dla bibliotekarzy i czytelników ze względu na ogłoszoną przez rząd pandemią COVID 19.

Na początku maja 2020 roku rozpoczęto pracę w warunkach reżimu sanitarnego:

- utworzono miejsce zwrotu książek w *foyer* w Centrum Kultury,
- stanowiska pracy bibliotekarzy zostały wyposażone w pleksi zabezpieczające pracowników przed bezpośrednim kontaktem z czytelnikami,
- przy każdym stanowisku zamieszczono środki do dezynfekcji rąk, jak również powierzchni,
- pracownicy zostali wyposażeni w środki ochrony osobistej w postaci maseczek i rękawiczek,
- zwrócone przez czytelników książki odbywały trzydniową kwarantannę.

W czasie pandemii Biblioteka Narodowa przedstawiła wytyczne i rekomendowała rozwiązania dla pracy bibliotek publicznych.

Pracę biblioteczną przeniesiono do Internetu i proponowano następujące rozwiązania i przedsięwzięcia programowe on-line:

- zapraszano czytelników do przeszukiwania zbiorów zebranych w katalogu bibliotecznym MAK+,
- proponowano zamawianie książek przez dedykowany do tego celu portal szukamksiazki.pl oraz telefoniczne,
- pracownicy biblioteki zachęcali na portalu społecznościowym do różnego rodzaju akcji czytelniczych. Dzięki temu powstała *Niebieska Książeczka* z inicjatywy Małgorzaty Osiadły i Magdaleny Beztroskiej (można ją pobrać ze strony internetowej ckglucholazy.pl),
- w dziale dziecięco-młodzieżowego zachęcano czytelników do aktywności czytelniczej, zapraszano do rozwiązywania różnego rodzaju zagadek, nadsyłania wierszy i prac plastycznych z bazie których powstał tomik poezji,
- powstały audycje, podczas których prezentowano zbiory biblioteczne w Internecie: głośne czytania fragmentów literatury dostępnej dla czytelników z biblioteki cyfrowej POLONA, propagowały ważne dla biblioteki dni takie jak: Dzień Tolerancji, Biblioterapii, Dzień Niepodległości, Międzynarodowy Dzień Postaci z Bajek i inne,
- stworzono zabawy dla czytelników on-line w postaci *Escape roomów* na temat *Enoli Holms* oraz *Lassego i Mai*.

Twórcze pomysły pracowników biblioteki wykorzystano również podczas realizowania programów Centrum Kultury im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w sieci, np. warsztaty pt. *Ugotuj mi bajkę*.

Centrum Kultury im. KOU w sieci to projekt, na który Centrum Kultury otrzymało dofinansowanie z Narodowego Centrum Kultury (14 tysięcy złotych). W ramach tego projektu odbyły się warsztaty ilustratorskie oraz literackie, czego efektem był teatryk kamishibai pt. *To mogło się wydarzyć...* oraz spotkania autorskie z: Jakubem Ćwiek, Ewą Kazulą, Wojciechem Ossolińskim, Patrycją Prochot-Sojką, Krystyną Sojką, Agnieszką Tomczyszyn-Harasymowicz i Ireną Rup. Wszystkie te wydarzenia ukazały się w sieci zgodnie z założeniem programu *Kultura w sieci*.

Od 2 grudnia 2020 roku w bibliotece funkcjonuje usługa „książka na telefon” – czytelnik kontaktował się z biblioteką telefonicznie ustalając godzinę, na którą panie bibliotekarki szykowały zamówione pozycje książkowe. Biblioteka zaprosiła czytelników również do zamawiania książek przez portal Szukamksiazki.pl. W czytelnich udostępniono 109 książek.

Projekt Centrum Kultury im. KOU *Kultura w sieci* finansowany przez Narodowe Centrum Kultury zdecydowanie wspierał funkcjonowanie kultury, w tym biblioteki jej filii, w okresie pandemii. Wpływ na to miała również promocja projektu – przy udziale znanych lokalnych autorów – na Facebooku oraz na stronie internetowej biblioteki.

Wnioski z analizy porównawczej na podstawie sprawozdań z lat 2019 i 2020 dotyczących funkcjonowania placówki

- Odnotowano małą różnicę we wpływach środków, w 2020 roku zostały one pomniejszone o niecałe trzy tysiące złotych w porównaniu do 2019.
- Ilość zarejestrowanych czytelników, w porównaniu do 2019 roku, została w 2020 roku zmniejszona o 115 osób.
- Zdecydowanie zmniejszyła się w okresie pandemii ilość użytkowników biblioteki i jej filii na miejscu.
- Odnotowano zwiększoną liczbę czytelników korzystających ze zbiorów on-line.
- Wszystkie zbiory biblioteki znajdują się w systemie elektronicznym MAK+.
- Łącznie, w trudnym czasie pandemii, zrealizowano 148 różnego rodzaju inicjatyw w większości on-line, np. lekcje biblioteczne, spotkania literackie, konkursy itp.
- Realizowano projekt Centrum Kultury w sieci, na który otrzymano dotację

z Narodowego Centrum Kultury, w kwocie 14 000,00 złotych, m.in. na liczne warsztaty literackie i różnorodne projekty on-line.

- Otrzymano, w 2020 roku, dotację z MKiDN na zakup nowości wydawniczych (14 649,00 złotych).

**MIEJSKA I GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
IMIENIA WŁADYSŁAWA BRONIEWSKIEGO W NYSIE**

**Informacje dotyczące funkcjonowania placówki w okresie pandemii
COVID-19 udzielone przez Dyrektora w kwestionariuszu ankiety**

1. W 2020 roku instytucja pracowała z przerwami, których łączna długość wynosiła dwanaście tygodni.
2. Przerwa w działalności placówki wynikała z decyzji władz zwierzchnich.
3. Najważniejsze trudności, na jakie natrafiono w okresie pandemii to:
 - utrudniony kontakt z odbiorcami,
 - ograniczenia wynikające z pandemii,
 - niemożliwość organizacji imprez masowych.
4. W czasie pandemii warunki pracy znacznie pogorszyły się.
5. Zadania zaplanowane na 2020 rok udało się zrealizować w 50%.
6. Uczestników, o organizowanych imprezach, informowano poprzez:
 - plakaty w siedzibie instytucji,
 - plakaty w innych instytucjach (sklepach, świetlicach),
 - osobiste zaproszenia listowne,
 - osobiste zaproszenia e-mailem,
 - strony www instytucji,
 - stronę www Urzędu Gminy, Miasta,
 - Facebook instytucji,
 - Facebook Urzędu Gminy, Miasta.
7. Kontakty on-line z czytelnikami za pomocą platform spotkań oraz mediów społecznościowych i strony internetowej sprawdziły się najbardziej w okresie pandemii i te formy będą kontynuowane.
8. Biblioteka dysponuje sprzętem do zdalnego komunikowania się w ilości 21 zestawów.

9. Pracownicy nie posiadali kompetencji do komunikowania się za pomocą techniki informatycznej na początku pandemii, nabyli je później głównie poprzez uczestnictwo w webinarium.
10. W okresie pandemii prowadzono głównie imprezy i formy działalności takie jak:
 - zajęcia wakacyjne dla dzieci (z ograniczoną liczbą uczestników),
 - wystawy bez lub z wernisażem (z ograniczoną liczbą osób),
 - spotkania autorskie (z ograniczoną liczbą osób),
 - spotkania autorskie on-line,
 - Dyskusyjny Klub Książki (z ograniczoną liczbą osób).
11. Zrezygnować musiano z następujących form działalności:
 - rajd rowerowy *Odjazdowy Bibliotekarz*,
 - *Noc w bibliotece dla dzieci dorosłych*,
 - obchody Tygodnia Bibliotek.
12. Główne imprezy, których nie zorganizowano w pandemii: to rajd rowerowy: *Odjazdowy Bibliotekarz* i *Noc w Bibliotece dla dzieci i dorosłych*.
13. W czasie pandemii zorganizowano na Facebook konkurs on-line *Ubierz się w książkę, czyli sleeveface*.
14. Odbiorcami form bibliotecznych on-line były dzieci oraz inni czytelnicy.
15. Ze względu na ograniczenia techniczne niektórych form nie przeniesiono do Internetu.
16. Placówka nie generuje przychodów.
17. Straty poniesione przez placówkę w sensie wizerunkowym, merytorycznym to przede wszystkim:
 - spadek liczby uczestników,
 - inna obecność w środowisku przede wszystkim on-line,
 - przerwanie tradycji, ciągłości,
 - spadek zainteresowania niektórymi formami,
 - brak zorganizowanych imprez masowych,
 - brak bezpośredniego kontaktu z czytelnikami.
18. Ogólnie pandemia wpłynęła na funkcjonowanie instytucji negatywnie.
19. Nikt z etatowych pracowników nie stracił pracy.
20. Także zatrudnieni w innych wymiarach etatu i umowach zlecenia nie utracili pracy.
21. Nie przeprowadzono żadnej modernizacji w okresie pandemii.
22. W czasie pandemii instytucja realizowała następujące granty, projekty:

- *Mała książka – Wielki Człowiek* – projekt popularyzujący czytelnictwo wśród dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.
 - Partnerstwo dla książki *Mali twórcy literatury* – projekt MKiDZN realizowany w ośmiu filiach wiejskich MiGBP.
 - Zdalny dostęp do nowości wydawniczych – projekt Biblioteki Narodowej.
 - Wsparcie ze strony „Centrum Działań Wspólnych – sieć kooperacyjna samorządów i NGO Miast Partnerskich” w ramach Programu Interreg V-A Republika Czeska-Polska 2014-2020.
 - Wszystkie działania były zrealizowane w reżimie sanitarnym przy ograniczonej liczbie osób, zachowując rekomendacje Ministerstwa Zdrowia i Biblioteki Narodowej.
- Instytucja w czasie pandemii pozyskała komputery i mikroporty.
 - Pracownicy nie nabyli nowych kompetencji cyfrowych w czasie pandemii.
 - Placówka kierowała swoją ofertą do dorosłych jak i najmłodszych czytelników.
 - Po zakończeniu pandemii jedno z doświadczeń, które będzie kontynuowane to formy promocji czytelnictwa i biblioteki on-line.
 - Placówka nie posiada udogodnień dla osób niepełnosprawnych.
 - Instytucja ma swoją siedzibę w mieście powyżej 50 000 mieszkańców.
 - Ilość pracowników merytorycznych – 27, administracyjnych – 5, obsługi – 3.
 - Placówka funkcjonuje od 1947 roku.
 - Główny cel instytucji to gromadzenie, przechowywanie i ochrona zgromadzonych materiałów bibliotecznych, udostępnianie zbiorów, prowadzenie i propagowanie wśród mieszkańców działalności informacyjnej, edukacyjnej, czytelniczej.

Powiat prudnicki

MIEJSKA I GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W PRUDNIKU

Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Prudniku działa jako część Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku, w ramach którego pełni zadania centralnej biblioteki publicznej.

Wszystkie agendy biblioteki oferują czytelnikom usługi informacyjne, a koordynatorem tej działalności jest Czytelnia Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Prudniku. Z usługi tej korzystają przede wszystkim uczniowie i studenci, jak

również osoby doksztalające się. Uchwałą Rady Miejskiej w Prudniku z dnia 30 kwietnia 2014 roku Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Prudniku wraz z Prudnickim Ośrodkiem Kultury stanowi samorządową instytucję kultury pod nazwą: Prudnicki Ośrodek Kultury i Biblioteki Publicznej.

Funkcjonowanie biblioteki w 2020 roku

W okresie pandemii w 2020 roku. Pracą Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Prudniku kieruje Kierownik ds Bibliotek, który bezpośrednio podlega Dyrektorowi Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku. Kierownikowi podlegają pracownicy centrali oraz kierownicy filii bibliotecznych. Biblioteka zatrudniała 16 pracowników (stan na 31.12.2020 roku).

Budżet biblioteki

W 2020 roku środki z budżetu (centrala+ filie biblioteczne) wydatkowane m.in. na zakup księgozbioru (122 040,13 złotych).

Tabela 5. Budżet MiG BP w Prudniku stan na 31.12.2020

Rodzaj kwoty	Kwota
Budżet – 2020 rok, w tym:	946 198,21
Dotacja podmiotowa	828 000,00
Dotacja inwestycyjna	11 763,72
Dotacja celowa – powiat	15 000,00
Dotacja MkiDN	31 770,00
Środki z Budżetu Obywatelskiego 2020	56 170,38
Przychody własne	3494,11

Źródło: Sprawozdanie z działalności Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Prudniku za 2020 rok

Na podstawie Porozumienia Nr OZ.031. 1.2020 z dnia 15 stycznia 2020 roku między Powiatem Prudnickim a Gminą Prudnik, w sprawie powierzenia Gminie Prudnik zadań przewidzianych dla Powiatowej Biblioteki Publicznej w Prudniku, biblioteka otrzymała dotację celową, w kwocie 15 000 złotych, na zakup zbiorów.

Stan faktyczny zbiorów bibliotecznych Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Prudniku na 31.12.2020 roku wynosi 192 393 jednostki inwentarzowe.

Czytelnicy biblioteki mieli dostęp do Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych *Academica*, co miało szczególne znaczenie w okresie pandemii. Projekt ten jest realizowany przez Bibliotekę Narodową. W oparciu o tradycyjny system

wypożyczeni międzybibliotecznych opracowano wersję elektroniczną, która trafiła do szerszego grona czytelników. Głównym celem projektu jest uzupełnienie, a w przyszłości zastąpienie tradycyjnej formy wypożyczeń międzybibliotecznych wypożyczaniem publikacji w postaci cyfrowej.

W 2019 roku Biblioteka zakupiła w prenumeracie 32 tytuły czasopism (centrala+ filie biblioteczne). Tytuły czasopism zostały zamówione na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród czytelników biblioteki.

Bezpłatny dostęp do prasy oraz bogata oferta prenumerowanych czasopism cieszyła się dużym zainteresowaniem ze strony czytelników. Na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz obowiązujących obostrzeń czytelnia prasy była niedostępna dla czytelników od 12 marca do 31 grudnia 2020 roku.

Udostępnianie zbiorów

W porównaniu do poprzedniego, 2019 roku, liczba użytkowników zarejestrowanych i aktywnie wypożyczających spadła w 2020 roku łącznie o ponad 50%.

Tabela 6. Użytkownicy biblioteki i odwiedziny, stan na 31.12. 2019 roku i 31.12.2020 roku

Wyszczególnienie	Rok 2019	Rok 2020
Użytkownicy zarejestrowani w bibliotece	4841	3604
Czytelnicy (aktywnie wypożyczający)	2966	2480
Odwiedziny w bibliotece	40529	22369

Źródło: Sprawozdanie MiGBP w Prudniku za 2020 rok

Na podkreślenie zasługuje wyróżniająca się aktywność czytelnicza on-line osób powyżej 60. roku życia i w przedziale 25-44 lat.

Tabela 7. Udział w imprezach on-line organizowanych przez MiGBP według wieku czytelników. Stan na 31.12.2020 roku

Wiek w latach	Ogółem	Od 5	6-12	13-15	16-19	20-24	25-44	45-60	Powyżej 60
Liczba czytelników	2480	81	264	131	110	176	609	459	650

Źródło: Sprawozdanie MiGBP w Prudniku za 2020 rok

Działalność informacyjno-bibliograficzna

W 2020 roku wszystkie agendy udzieliły 892 informacji (kwerend), w tym bibliotecznych 697, bibliograficznych 28 i faktograficznych 167. Razem: 1597.

Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Prudniku w roku 2020 uczestniczyła w następujących akcjach i projektach promujących czytelnictwo:

- akcja *Podziel się książką*,
- akcja Muzeum Historii Żydów Polskich – Polin *Żonkile*,
- projekt *Edukacja historyczno-patriotyczna skazanych Areszt Śledczy* w Prudniku, projekt IPN Biblioteka na to czeka,
- projekt Stowarzyszenia Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Larix *Niewidomi czytają słuchając*,
- nagranie i nieodpłatne rozpowszechnienie cyfrowych książek mówionych dla osób z dysfunkcją wzroku,
- projekt Instytutu Książki w Krakowie *Mała książka – Wielki człowiek*;
- projekt Instytutu Książki w Krakowie Dyskusyjny Klub Książki – DKK.

Oferta biblioteczna dla osób niepełnosprawnych w okresie pandemii 2020 roku

Biblioteka Publiczna w Prudniku posiada w Dziale Multimedialnym stanowisko komputerowe wyposażone w specjalny program ZOOMTEXT oraz kalwiarę EZ-See. Stanowisko jest ogólnodostępne dla wszystkich mieszkańców z niepełnosprawnością wzrokową. Dodatkowo, w ramach projektu, we współpracy ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Warszawie, udostępniamy w Dziale Multimedialnym specjalistyczne urządzenia:

- Czytark Plus oraz Czytark NPN,
- 160 cyfrowych książek mówionych w zabezpieczonym formacie Czytarka (otrzymane w ramach projektu we współpracy ze Stowarzyszeniem „Larix”); książki przeznaczone zostały do wypożyczeń czytelnikom niewidomym i słabowidzącym.

Na stronie internetowej biblioteki oraz na profilu Facebookowym na bieżąco umieszczane są wszystkie oferty placówki. Liczba odsłon strony internetowej biblioteki www.bibliotekaprudnik.pl w roku 2020 wynosiła 123 322.

Popularyzacja książki i czytelnictwa. Promocja książki i czytelnictwa w Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej w Prudniku przebiegała wielotorowo. Dokonywała się ona poprzez prowadzone lekcje biblioteczne, wykłady, głośne czytanie, konkursy, warsztaty plastyczne, wystawy, spotkanie autorskie, współpracę z lokalnymi

instytucjami, współpracę z bibliotekami innych sieci. Od 12 marca 2020 roku wszystkie działania odbywały się w formie zajęć on-line.

Podsumowanie i wnioski

Wszystkie przedstawiane biblioteki z gmin i powiatów (głubczyckiego, krapkowickiego, nyskiego i prudnickiego) dostosowały się i przestrzegały, w okresie pandemii COVID-19 rozporządzeń centralnych i lokalnych, rządowych, Ministra Zdrowia, instrukcji i wytycznych Biblioteki Narodowej, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu.

Biblioteki opracowały także własne procedury korzystania z zasobów placówek uwzględniając swoje uwarunkowania i możliwości dotyczące m.in. zasobów cyfrowych, finansowych, infrastruktury, kadry merytorycznej, administracji i obsługi.

Sprawozdania z działalności placówek nadesłano z różnych lat (2015, 2018, 2019, 2020), a z roku 2020 informacje przekazały wszystkie prezentowane biblioteki. Dane te stanowiły podstawę do analizy porównawczej i próby odpowiedzi na pytanie, czy i jak pandemia wpłynęła na ich funkcjonowanie.

Prezentowane biblioteki dołożyły wszelkich starań, by w okresie pandemii COVID-19, (oprócz kilkunastotygodniowych przerw wynikających z zewnętrznych decyzji), być otwartym dla użytkowników w sposób, na jaki pozwalały obostrzenia i możliwości placówki. Dzięki takiemu podejściu wypełniały, poprzez różne działania, praktyczne stwierdzenie „otwarte, chociaż zamknięte”.

Funkcjonowanie bibliotek przeniosło się w świat wirtualny, cyfrowy. W korzystniejszej sytuacji były biblioteki, które miały już zdigitalizowane wszystkie, czy w dużym procencie, zbiory i dysponowały określonym sprzętem komputerowym i oprogramowaniem.

Działalność programowa zmieniła charakter ze spotkań bezpośrednich na rzecz tworzenia autorskich spotkań oraz wystaw on-line m.in. live na FB, czy filmy nagrywane i udostępniane na Youtube.

Na podkreślenie zasługuje aktywność programowa bibliotek skierowana do czytelników (od najmłodszych do najstarszych) na platformach internetowych oraz w mediach społecznościowych, z których korzystać mogli wszyscy zainteresowani.

Z internetowych zasobów bibliotek czytelnicy mogli korzystać bez wychodzenia z domu dzięki takim oprogramowaniom jak: IBUK-libera, Legimi, e-book oraz OBC (Opolska Biblioteka Cyfrowa) jak również MAK+.

W prezentowanych placówkach budżety, w porównaniu do poprzednich lat, nie zostały zmniejszone w zasadniczy sposób, nie odnotowano zwolnień pracowników, wielu bibliotekarzy korzystało z tematycznych webinarów, czytelników informowano o działaniach podczas pandemii drogą elektroniczną m.in. poprzez plakaty i listy. Wiele z tych form popularyzacji pracy, biblioteki chcą wykorzystać w przyszłości.

Istotne było wsparcie pozabudżetowe w okresie pandemii, szczególnie z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Biblioteki Narodowej, z funduszy obywatelskich, darowizny i środki z realizacji tematycznych projektów i grantów.

Wszystkie biblioteki odnotowały spadek użytkowników odwiedzających osobiście bibliotekę i czytelnię na rzecz wzrostu liczby czytelników on-line.

Większość przedstawianych bibliotek jest niedostosowana pod względem infrastruktury i korzystania z zasobów wobec osób niepełnosprawnych. Na wyróżnienie zasługuje Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Prudniku, Miejska i Gminna Biblioteka w Głuchołazach i Gminna Biblioteka Publiczna w Gogolinie, które dysponują wieloma programami czytelnickimi dla niewidomych, niedowidzących i realizują, jak wynika ze sprawozdań, wiele działań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Podczas pandemii zaprezentowane biblioteki działały w dwóch formach: stacjonarnej (z zachowaniem zasad i reżimu sanitarnego) i on-line.

Bibliografia

- Ciesielska-Kruczek, R. (2021). Czas zmian...Uczmy się, zdobywając doświadczenie. *Biblioteka Edukacja*, 20, s.155-158.
- Jurkiewicz, J. (2022). Wpływ ograniczeń sanitarnych COVID-19 na funkcjonowanie instytucji kultury w Polsce, *Acta Polonica*, 1/2022(53). Pobrane z: <https://wnus.edu.pl/ap>, dzień dostępu 8.11.2022.
- Kisilowska, M. (2021). Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenia pierwszego etapu pandemii, *Nauka, Dydaktyka. Praktyka*, 202.
- Kwetionariusz ankiety z Dyrektorem Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głubczykach dotyczący funkcjonowania placówki w okresie COVID-19.
- Kwestionariusz ankiety z Dyrektorem Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej imienia Władysława Broniewskiego w Nysie.
- Ośłowska, I.(2021). Biblioteki w dobie pandemii. Przyczynek do badań. *Toruńskie Studia Biblioteczne*, 1(26), s. 35-83.

Sprawozdanie z działalności Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głubczycach za rok 2015 i za 2020 rok.

Sprawozdanie z działalności Gminnej Biblioteki Publicznej w Gogolinie za rok 2018 i za 2020 rok.

Sprawozdanie z działalności Gminnej Biblioteki Publicznej w Walcach za rok 2015 i za rok 2020.

Sprawozdanie z działalności Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Głuchołazach za rok 2019 i za 2020 rok.

Sprawozdanie z działalności Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Prudniku za rok 2015 i za 2020 rok.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Dz.U.1997 Nr 85 poz. 539. Kancelaria Sejmu Opracowano na podstawie: Dz.U. z 2019 r. poz. 1479, z 2022 r. poz 1700 Pobrane z: <https://www.sejm.gov.pl> dzień dostępu 14.112022.

Wilkowski, M. (2022). *Nowoczesna instytucja kultury w Internecie*. Pobrane z: https://instytucje.wilkowski.org/dane/Nowoczesne_instytucje_kultury_w_Intrnecie.pdf,

Wytyczne dla funkcjonowania bibliotek w trakcie pandemii COVID-19 w Polsce (2020). Pobrane z: <https://www.gpv/kultura/zalecenia-mkidn-w-zwiazku-z-Koronowirusem-sars-cov-2>.

DZIAŁALNOŚĆ I PROBLEMY ORGANIZACJI NON-PROFIT W CZASIE PANDEMII COVID-19 W KRAJU MORAWSKO-ŚLĄSKIM

Abstract: The paper deals with the analysis of the activities of cultural institutions and socio-cultural organizations during the COVID-19 pandemic and related restrictions. The theoretical analysis of the concept, starting points, relationships and problems related to non-profit organizations as economical and socio-cultural phenomenon. These aspects are supported by an empirical questionnaire survey mapping the issue of activities and problems of non-governmental non-profit organizations of the Moravian-Silesian Region on the Czech-Polish border within the Beskydy Euroregion.

Keywords: nonprofit organizations, Moravian-Silesian region, Covid-19, Czech-Polish border, data analysis

¹ The PRIGO University, Dep. of Economics and Public Policy, Vítězslava Nezvala 801/1, 73601 Havířov, Czech Republic. E-mail: martin.cerneke@prigo.cz ORCID 0000-0003-0474-2880

Wstęp

Z reguły organizacje non-profit zajmują się wszystkim, co społecznie istotne i ważne – od zdrowia do wypoczynku. Działalność organizacji non-profit odzwierciedla różnorodność czeskiego społeczeństwa. Trudno znaleźć dziedzinę życia, która nie byłaby komuś dedykowana (zdrowie, rodzina, mieszkanie, edukacja, praca, pieniądze, sport, kultura, życie duchowe i wspólnotowe, prawa człowieka, opieka społeczna, środowisko, ochrona zwierząt, bezpieczeństwo, pomoc humanitarna, walka z korupcją, czas wolny). Organizacje non-profit zapewniają dostępne usługi zdrowotne i społeczne, uzupełniają tradycyjny system edukacji, dbają o działalność kulturalną, sportową i rekreacyjną, bronią praw osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji i rozwiązują problemy publiczne (Cabedo, Fuertes-Fuertes, Maset-Llaudes, Tirado-Beltrán, 2018).

Organizacje non-profit zaczęły odgrywać znaczącą rolę w rozwoju społecznym po wielkiej rewolucji francuskiej. Społeczną przyczyną ich powstania była chęć udziału obywateli w zarządzaniu społeczeństwem (rola partycypacyjna). Pozarządowe organizacje non-profit to organizacje, które nie są tworzone i zarządzane przez państwo, tj. są prywatnymi organizacjami założonymi przez obywateli z własnej woli. Ekonomicznym powodem istnienia jest dążenie do tłumienia skutków niedoskonałości rynku, zwłaszcza w obszarze społecznym. Organizacje non-profit są często mylone z sektorem publicznym (ale państwo lub gmina mogą również posiadać organizacje nastawione na zysk). Można je zaklasyfikować do przestrzeni pośredniej, którą tworzy z jednej strony zawodność rynku, a z drugiej – zawodność rządu. W obszarze zainteresowania obywateli organizacje te pozwalają na lepsze wykorzystanie potencjału ludzkiego, który istnieje w każdej populacji, ale jeśli nie zostaną stworzone odpowiednie warunki społeczno-ekonomiczne, potencjał ten nie może się zmanifestować. W sferze społecznej to organizacje pozarządowe łagodzą niesprawiedliwości, które powstają w wyniku obu rodzajów porażek (Charles, Sloan, Kim, 2015).

Sektor non-profit jest powszechnie postrzegany jako praktyczne narzędzie społeczeństwa obywatelskiego, które reprezentuje sferę ludzkiego działania, usytuowaną pomiędzy rodziną, rynkiem i państwem. Poza sformalizowanymi i zorganizowanymi, czyli instytucjonalizowanymi działaniami obywateli, społeczeństwo obywatelskie obejmuje także różne nieformalne inicjatywy obywatelskie, ruchy, sieci czy zgromadzenia. W kraju i za granicą używa się wielu określeń na wymienione wyżej formalne, instytucjonalizowane działania obywateli – sektor obywatelski, sektor

trzeci, sektor non-profit, sektor wolontariatu czy zorganizowane społeczeństwo obywatelskie. Jest to nazwanie tego samego lub podobnego wycinka rzeczywistości, różniącego się jednak precyzyjnym określeniem jego granic, a także odmiennym akcentowaniem różnych jego aspektów (LeRoux, Goerdel, 2009).

W środowisku administracji publicznej, zgodnie z terminologicznym ujęciem polityki państwa, koncepcja sektora non-profit, czyli niepaństwowy sektor non-profit. Sektor non-profit opisuje formalny sektor między państwem a rynkiem jako obszar działania organizacji prywatnych nastawionych na cele inne niż osiągnięcie zysku. Jest to zatem pogląd kierujący się głównie finansowym aspektem danej rzeczywistości. Jest to termin szeroko rozpowszechniony, ale częściowo nieprecyzyjny, ponieważ organizacje, które nie są tworzone w celu osiągnięcia zysku, mogą je osiągać (Skovajsa, 2010).

Sektor trzeci, jak określa się również sektor non-profit, postrzegany jest w społeczeństwie jako przestrzeń między państwem a rynkiem lub jako sektor obywatelski, podkreślający związek społeczeństwa obywatelskiego z organizacjami non-profit, który jest coraz częściej uznawany w dzisiejszych czasach. Trzeci sektor opiera się na zasadach humanizmu i solidarności (Kavan, Dostál, 2012). Kryteriami charakteryzującymi organizacje trzeciego sektora są:

- zasada solidarności,
- zasada zaspokajania potrzeb,
- niezależność od interwencji państwa,
- nieformalna struktura członkowska i podejście dobrowolne,
- stosunki wymiany nakierowane na wzajemność.

Określenie *sektor moralny* może być również używane w odniesieniu do organizacji non-profit. Pełni on pewną rolę kompensacyjną w gospodarce narodowej. Aby organizacje mogły być częścią dzisiejszego trzeciego sektora, zdaniem Adamovej (2016), muszą spełniać pięć podstawowych cech:

- niezależność od państwa,
- prywatny charakter,
- organizacja,
- zasada niedystrybucji zysku,
- dobrowolność i samorządność.

Działalność wszystkich organizacji non-profit w Czechach została poważnie ograniczona, a następnie całkowicie zawieszona z powodu wybuchu pandemii COVID-19. Jest to choroba wirusowa wywołana nowym koronawirusem SARS-CoV-2, który pojawił się w Chinach, w mieście Wuhan, w grudniu 2019 roku i spowodował

światową pandemię chorób układu oddechowego (Fadaka, Sibuyi, Adewale, Bakare, Akanbi, Klein, Madiehe, Meyer, 2020). Prosty wirus zatrzymał życie, jakie znamy. 1 marca 2020 roku w Czechach potwierdzono pierwsze przypadki zakażenia koronawirusem SARS-CoV-2, a 12 marca 2020 roku południowoczeskie higienistki zgłosiły pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem w kraju południowoczeskim.

Niniejsze opracowanie przynosi między innymi wyniki badania empirycznego w związku z działalnością organizacji non-profit (pozarządowych) w kraju morawsko-śląskim w czasie pandemii COVID-19. Dowiedzieliśmy się tutaj, z jakimi problemami i komplikacjami borykał się ten sektor, ale jednocześnie poznaliśmy możliwości korzystania z innych, równie efektywnych form pracy i aktywności, jakie spowodowała ta pandemia.

Podstawowe zasady działania organizacji non-profit

Instytucja lub organizacja non-profit to jednostka (osoba prawna), która nie generuje zysku do redystrybucji między swoich właścicieli, menedżerów lub założycieli. Chociaż może tworzyć zysk, to musi go z powrotem włożyć w rozwój organizacji i wypełnianie jej misji. Organizacje non-profit nie są zatem firmą handlową ani żadnym innym podmiotem gospodarczym. Tworzone są w celu zaspokojenia specyficznych potrzeb obywateli i społeczności (Bright, Pryor, Harpham, 2005). Przestrzeń dla organizacji non-profit jest więc dość szeroka, obejmuje różne komponenty organizacyjne państwa, stowarzyszenia i stowarzyszeń obywatelskich czy nawet organizacji non-profit typu spółki gospodarcze (spółdzielnie, stowarzyszenia właścicieli jednostek). W praktyce najczęściej wyróżniamy podział na dwie główne grupy organizacji non-profit (Stejskal, Kuvíková, Mařátková, 2012).

- Niepaństwowe (pozarządowe) organizacje non-profit (NNO). Pierwsze słowo etykiety jest kopią angielskiego słowa *non-governmental*, co oznacza, że organizacja nie jest powoływana nie tylko przez państwo, ale także przez samorząd lokalny, czyli lokalny podmiot publiczny (np. gmina, region, kraj, hrabstwo itp.). W kontekście politycznym stosuje się go głównie do stowarzyszeń obywatelskich aktywnie ingerujących w sprawy publiczne, ale oczywiście obejmuje również stowarzyszenia obywatelskie służące prywatnej realizacji interesów grupowych oraz, oprócz stowarzyszeń obywatelskich, inne niekomercyjne organizacje prawnicze np.: towarzystwa pożytku publicznego, fundacje i fundusze żelazne, kościoły i inne stowarzyszenia

wyznaniowe itp.

- Organizacje wchodzące w skład państwa i innych korporacji publicznych (gmin, krajów (regionów) itp.).

Organizacje non-profit są prawnymi formami prawa prywatnego (Taková jsmé):

- Stowarzyszenia i stowarzyszenia branżowe (nowe według NOZ), dawniej stowarzyszenia obywatelskie i ich jednostki organizacyjne (zgodnie z ustawą nr 83/1990 Dz.U., o zrzeszeniach obywatelskich).
- Fundacje i fundusze kapitałowe (wcześniej zgodnie z ustawą nr 227/1997 Dz.U., o fundacjach i funduszach kapitałowych, obecnie zgodnie z NOZ).
- Obiekty specjalnego przeznaczenia kościołów, utworzone przez kościoły i związki wyznaniowe zgodnie z ustawą nr 3/2002 Dz.U., o wolności wyznania i statusie kościołów i związków wyznaniowych, z późniejszymi zmianami; dawniej kościelne osoby prawne).
- Towarzystwa pożytku publicznego zgodnie z ustawą nr 248/1995 Coll., o towarzystwach pożytku publicznego (obecnie zniesiona, istniejące towarzystwa pożytku publicznego nadal działają zgodnie z tą ustawą).
- Konstytucje (wg NOZ).
- Szkolne osoby prawne, zarejestrowane przez Ministerstwo Edukacji i Kultury, w tym zdecydowana większość szkół kościelnych.

Ze względu na funkcję możemy podzielić pozarządowe organizacje non-profit na cztery grupy (Kryšková, 2022):

- Usługowe – świadczenie bezpośrednich usług swoim klientom, czyli bezpośrednio rozwiązywanie problemów publicznych. Do tej grupy należą zazwyczaj organizacje pozarządowe świadczące usługi społeczne, organizacje pozarządowe działające w obszarze ochrony zdrowia i integracji społecznej lub współpracy rozwojowej i pomocy humanitarnej. Są to w większości organizacje pozarządowe, które dążą do profesjonalizacji lub już ją osiągnęły. Funkcje usługowe i rzecznicze organizacji pozarządowej często łączą się w indywidualnym przypadku, tzn. konkretna organizacja pozarządowa spełnia obie wymienione funkcje jednocześnie, w pewnej części swojej działalności.
- Adwokacyjne – walka o prawa określonych grup lub wybranych interesów społecznych. Ich działalność polega na promowaniu zmian lub wręcz przeciwnie – zapobieganiu zmianom w stosunku do instytucji publicznych lub prywatnych. Odgrywają ważną rolę w promowaniu zasady równości i niedyskryminacji, w ochronie interesów mniejszości i interesu publicznego,

takich jak ochrona zdrowia, środowiska czy praw konsumentów. Pod względem struktury te organizacje pozarządowe są zarówno organizacjami członkowskimi (stowarzyszenia obywatelskie, obecnie stowarzyszenia), jak i organizacjami niebędącymi członkami (towarzystwa pożytku publicznego, fundacje i fundusze kapitałowe).

- Filantropijne – wspierają finansowo i rzeczowo korzystne dla społeczeństwa działania. Są to zazwyczaj fundacje i fundusze kapitałowe.
- Zainteresowane – to największa grupa organizacji pozarządowych w czeskim sektorze non-profit. Koncentrują się na organizowaniu działań związanych z interesami wyłącznie dla swoich członków lub z nakładaniem się na szerszą publiczność, gdy ich działalność jest zbliżona do usług świadczonych na rzecz określonych grup. Zazwyczaj do tej grupy należą organizacje pozarządowe działające w obszarze sportu i kultury lub tradycyjne stowarzyszenia wiejskie (np. „Sokół”, związki pszczelarskie, ochotnicze straże pożarne itp.). Interesowe organizacje pozarządowe zbudowane są wyłącznie na zasadzie członkostwa.

Organizacje non-profit można podzielić również według innych kryteriów (Šedivý, 2017):

1. Kryterium założyciela:

- organizacje publiczne – organizacje powołane przez społeczeństwo, tj. administrację państwową lub samorządową, np. organizacje składkowe,
- organizacje prawa prywatnego – organizacje założone przez prywatną osobę fizyczną lub prawną, np. stowarzyszenia, fundacje, zakłady celowe w kościele,
- instytucje publiczne – organizacje, w których wykonywanie usługi publicznej jest obowiązkiem wynikającym z przepisów prawa, np. uczelnia publiczna).

2. Kryterium globalnego charakteru misji:

- organizacje pożytku publicznego – są tworzone w celu wytwarzania dóbr publicznych i mieszanych zaspokajających potrzeby społeczeństwa, np. ekologia, ochrona zdrowia, edukacja itp,
- organizacje wzajemnie korzystne – są tworzone w celu wzajemnego wspierania się grup obywateli, których łączy wspólny interes. Ich misją jest zaspokojenie własnych interesów, które jednak są słuszne w stosunku do społeczeństwa i nie stoją w sprzeczności z interesami innych obywateli. Są to np. działalność w zakresie kultury, realizacja interesów zawodowych,

ochrona interesów określonych grup itp.

3. Kryterium finansowania:

- organizacje finansowane w całości z budżetów publicznych (komponenty organizacyjne państwa i jednostek terytorialnych),
- organizacje częściowo finansowane z budżetów publicznych, które mają ustawowe prawo do wkładu (organizacje składkowe, wybrane stowarzyszenia, partie i ruchy polityczne),
- organizacje finansowane z różnych źródeł, z darowizn, zbiórek, sponsoringu, dotacji, działalności własnej itp.,
- organizacje finansowane głównie z własnych dochodów.

W zakresie finansowania powinna obowiązywać zasada, że organizacje non-profit stosują zasadę wieloźródłowego finansowania. Dywersyfikacja zasobów powinna być na tyle szeroka, aby organizacja nie była uzależniona od jednego zasobu (Loomis, 2020). W sektorze są organizacje, które są w stanie w 100% samofinansować się, ale są też takie, które są całkowicie uzależnione od zewnętrznych źródeł (darowizny, składki). Ogólnie rzecz biorąc, organizacje non-profit, które posiadają relatywnie duży majątek, są w stanie samofinansować się w większym stopniu niż te, które nie mają majątku (np. stowarzyszenie obywatelskie SOKOL jest w stanie zapewnić wysoki odsetek samofinansowania). Według Boukala i Vávrové (2007) do najczęstszych źródeł finansowania organizacji non-profit należą: składki członkowskie i rejestracyjne, budżety publiczne, fundacje i fundusze żelazne, darowizny od firm, darowizny indywidualne, loterie i gry bukmacherskie, dodatkowa działalność gospodarcza.

Specyficznym zasobem niepieniężnym jest wolontariat członków. Organizacje non-profit odpowiadają za ponad 3% zatrudnienia w Czechach. Na rok 2021 łączna liczba organizacji non-profit wyniosła 136 659, w tym:

- 126 055 stowarzyszeń (stowarzyszeń obywatelskich),
- 2 810 stowarzyszeń charytatywnych,
- 1 083 zarejestrowanych instytutów,
- 556 fundacji,
- 2 017 funduszy kapitałowych,
- 4 138 organizacji kościelnych².

² Dane Czeskiego Urzędu Statystycznego: <https://www.czso.cz/>

Organizacje non-profit w czasie pandemii COVID-19

Jest teraz zupełnie jasne, że pandemia COVID-19 wywarła duży wpływ na organizacje non-profit. Skutki kryzysu dla organizacji non-profit można rozpatrywać jako:

- kryzys, który wpływa na zdolność organizacji non-profit do utrzymania ich bieżącej działalności, zwłaszcza dla członków i beneficjentów,
- kryzys, który uniemożliwia organizacjom non-profit pełnienie społeczno-politycznej roli wśród społeczności,
- kryzys destabilizujący cele finansowe i gospodarcze organizacji (The COVID-19 pandemic and its impact on the non-profit organizations 2021, 2021).

Kondycja organizacji non-profit nie jest tak silna jak w sektorze prywatnym. Skutki pandemii COVID-19 dotyczą organizacje non-profit we wszystkich wyżej wymienionych sferach i dlatego należy się nimi zająć. Podczas pandemii COVID-19 sektor non-profit w wielu krajach odgrywał aktywną rolę w reagowaniu na fizyczne, psychologiczne lub duchowe potrzeby jednostek i społeczności. Na przykład w Stanach Zjednoczonych wiele organizacji non-profit świadczących usługi dla ludzi rozszerzało usługi podstawowe, aby sprostać zwiększonemu zapotrzebowaniu na podstawowe potrzeby ludzi z powodu rozwijającego się kryzysu związanego z COVID-19 (Deitrick, Tinkler, Strawser, Young, 2020).

Organizacje non-profit zostały dotknięte na wiele sposobów w swojej działalności, zarówno w obszarze finansowym, organizacyjnym, jak i personalnym. Nie pomogły im też różne regulacje rządowe, które utrudniały wszelkie działania. Aby podtrzymać dotychczasową działalność, musieli więc znaleźć rozwiązanie na to, jak funkcjonować nawet w tym trudnym czasie.

Jednym z głównych problemów, który pojawił się wraz z nadejściem koronawirusa, rządowych regulacji i braku możliwości normalnego funkcjonowania, był spadek dochodów prowadzący do niewypłacalności i niewypłacania umówionego wynagrodzenia. Nastąpił spadek pozyskiwania środków przez przedsiębiorstwa, co wiązało się ze zmniejszeniem lub anulowaniem dochodów od wspólników. Spadły również dochody z własnego przedsiębiorstwa społecznego. Chodzi o brak możliwości organizowania imprez, ograniczenie działalności bazy członkowskiej i zmniejszenie dochodów członków. Jednak nie zmniejszyły się koszty placówek. Należy wspomnieć, że problem obniżonych dochodów dotyczy nie tylko jednego obszaru działalności organizacji non-profit (organizacje zorientowane na usługi, sport itp.), ale dotyczy wszystkich organizacji non-profit. Badanie wykazało, że

sytuacja ta najbardziej dotyka organizacje zajmujące się ekologią, podczas gdy organizacje współpracujące z wolontariuszami są mniej dotknięte tym problemem.

Odpowiedzi z ankiety Fundacji OSF (Dopady pandemii COVID-19..., 2020) przeprowadzone wśród organizacji pozarządowych z całych Czech wyraźnie pokazały, że zdecydowana większość organizacji popadła w problemy finansowe w wyniku pandemii. Zbieranie danych odbywało się w na przełomie lat 2020/2021. Był to kwestionariusz internetowy wypełniony przez 346 organizacji z całych Czech.

Według Fundacji OSF ponad 80% badanych organizacji zakładało, że w najbliższym czasie nie będzie w stanie zapewnić ciągłości świadczenia usług swoim klientom. Dotyczyło to głównie najsłabszych grup ludności, dla których dostępność opieki i wsparcia była ograniczona. Jednak wiele organizacji skoncentrowało swoje działania w czasie kryzysu na łagodzeniu skutków pandemii i pomocy osobom dotkniętym kryzysem. Znaczne ograniczenie sieci usług społecznych, których nikt w tej chwili nie jest w stanie zastąpić, może zatem prowadzić do wzrostu liczby osób, które wpadają w tarapaty. Choćby z tego powodu, że bez pomocy nie będą w stanie rozwiązać nawet drobnych problemów finansowych, które następnie mogą przerodzić się np. w egzekucje komornicze.

Oto istotne dane pozyskane z kwestionariuszy:

- Łącznie 47% organizacji stwierdziło, że doszło do radykalnego obniżenia ich dochodów, co może prowadzić do niewypłacalności i niewypłacania wynagrodzeń – często przyczyną jest spadek lub całkowite zatrzymanie dochodów z własnej działalności społecznej, spadek wsparcia finansowego od firm i darczyńców indywidualnych. 60% organizacji miało problemy z płynnością finansową.
- Łącznie 83% organizacji podejrzewało, że nie będą w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań i zobowiązań wynikających z projektów. Martwią się, jak zareagują na to darczyńcy i administracja publiczna, czy nie będzie konieczności zwrotu środków z powodu niespełnienia np. celów projektu.
- Ponad 80% organizacji uważa, że w najbliższym czasie nie będzie w stanie zapewnić ciągłości świadczenia usług swoim klientom. W zakresie pracy z dziećmi, młodzieżą i rodzinami jest to nawet 95% organizacji – prawdopodobnie odzwierciedla to dużą niepewność związaną z niemożnością szczegółowego zaplanowania przyszłych działań w związku z niejasnym poluzowaniem obostrzeń w edukacji.
- Łącznie 18% badanych organizacji uważało za istotne, aby administracja publiczna traktowała sektor non-profit jako partnera i potrafiła docenić

jego pracę.

- Łącznie 24% organizacji znacznie ograniczyło świadczone przez siebie usługi – najbardziej dotknięte są organizacje świadczące usługi paliatywne, hospicyjne i zdrowotne (40%) oraz organizacje działające w społecznościach znajdujących się w niekorzystnej sytuacji (54%), co oznacza, że najbardziej narażone grupy ludności mają teraz ograniczony dostęp do opieki i wsparcia.
- Łącznie 20% organizacji stwierdziło, że rozszerzyło zakres usług i uwolniło możliwości, aby zacząć pomagać ludziom dotkniętym kryzysem. W dziedzinie usług społecznych w społecznościach defaworyzowanych zaangażowanych jest nawet 45% organizacji – w zasadzie można powiedzieć, że standardowe działania projektowe zastąpiły one niesieniem pomocy humanitarnej.

Znaczna część sektora non-profit w dużej mierze zastąpiła standardowe działania projektowe niesieniem pomocy humanitarnej. I to pomimo tego, że organizacje nie miały na to przeznaczonych środków, a realizacja ich własnych projektów i programów była zagrożona. Spadek finansowania jest jedną z głównych konsekwencji pandemii koronawirusa: 64% organizacji potrzebowało wsparcia finansowego, aby wyjść z kryzysu. Spadek dochodów prowadzący do niewypłacalności został wymieniony jako główny problem przez 47% organizacji, 70% organizacji stwierdziło, że wypłacanie wynagrodzeń będzie problemem w ciągu najbliższych sześciu miesięcy, 60% martwi się o utrzymanie pracowników w ciągu najbliższych sześciu miesięcy. Przyczyną spadku dochodów jest nie tylko spadek zbiórek korporacyjnych, ale także np. całkowite zaprzestanie prowadzenia własnego biznesu społecznościowego czy ograniczenie działalności bazy członkowskiej. Pozostają jednak obowiązki i koszty. Ponadto organizacje non-profit często nie mogą uzyskać m.in. komercyjnych pożyczek pomostowych. Mimo to wiele organizacji liczy na wsparcie państwa (domaga się uelastycznienia zasad przyznawania dotacji i poszerzenia możliwości dostępnych jednocześnie tylko dla podmiotów komercyjnych) oraz darczyńców korporacyjnych i prywatnych. Z badania wynika, że jedna trzecia organizacji obawia się, że sytuacja kryzysowa odbije się negatywnie na ich klientach. Obawy dotyczą głównie ich sytuacji ekonomicznej oraz psychiki i zdrowia. W wyniku pandemii nastąpiło też znaczne ograniczenie sieci usług społecznych, których nikt na ten moment nie jest w stanie zastąpić. Wyniki pokazały również, że wszystkie organizacje, do których się zwrócono, obawiają się, że nie będą już w stanie świadczyć regularnych usług klientom.

Duża część, łącznie 42%, organizacji dobrowolnie ograniczyła swoją fizyczną obecność w biurze zgodnie z zaleceniami rządu, a 37% organizacji wprowadziło pracę zdalną z klientami. Jest to jedno z największych wyzwań, w przypadku których organizacje chętnie przyjmą wsparcie. Działania podjęte w związku z pandemią COVID-19 to:

- Łącznie 18% organizacji wykorzystało ten czas na własny rozwój, samokształcenie, przygotowanie planowania strategicznego itp.
- Łącznie 24% organizacji znacząco ograniczyło świadczone usługi. Najbardziej dotknięte są organizacje świadczące usługi paliatywne, hospicyjne i zdrowotne oraz organizacje działające w społecznościach znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. W rezultacie najbardziej narażone grupy ludności mają obecnie ograniczony dostęp do opieki i wsparcia.
- Łącznie 20% organizacji stwierdziło, że rozszerzyło usługi i uwolniło możliwości pomocy osobom dotkniętym kryzysem. Dla organizacji świadczących usługi informacyjne w społecznościach defaworyzowanych jest to nawet 45%.
- Łącznie 19% organizacji zajmowało się produkcją i dystrybucją sprzętu ochronnego w związku z rozpowszechnianiem informacji o niezbędnych środkach. Było to istotnie wśród organizacji działających w usługach, gdzie dotyczyło ponad 40%.
- Tylko 2% organizacji zgłosiło zwolnienia pracowników lub anulowanie umów, mimo że połowa organizacji stwierdziła, że nie ma listy płac.

Działalność organizacji non-profit w czasie pandemii COVID-19 w kraju morawsko-śląskim – wyniki badań

Badania przeprowadzono w ramach projektu INTERREG V-A Czechy-Polska pn. – *Konsekwencje pandemii koronawirusa COVID-19 dla funkcjonowania instytucji kultury i organizacji społeczno-kulturalnych na pograniczu czesko-polskim*, nr rej. CZ.11.4.120/0.0/0.0/16_011/0002831.

Badanie badawcze, zbieranie i analiza miały miejsce w okresie luty-czerwiec 2022 roku i obejmowały działania pozarządowych organizacji non-profit podczas fali pandemii COVID-19 w okresie 2020/2021. Respondentami tego badania kwestionariuszowego były organizacje kulturalne i non-profit z kraju morawsko-śląskiego – Euroregionu Beskidy. Były to organizacje non-profit miast powiatowych tego

regionu (Ostrava, Opava, Bruntál, Nový Jičín, Karviná i Frýdek-Místek). Konkretnie, była to próba badawcza 41 różnych organizacji pozarządowych (stowarzyszeń PZKO, ośrodków wypoczynkowych, bibliotek publicznych, kościołów, stowarzyszeń, organizacji społecznych, galerii, diakonii, JOŚP, instytutów, klubów, sekcji, chórów itp.). Ankieta składała się z ponad 30 pytań według ustrukturyzowanych kategorii, w tym m.in. danych anamnestycznych respondentów (organizacji). Na potrzeby i cele tego wkładu wybrano tutaj te obszary badań, które mają bezpośredni związek z podejmowanym tematem artykułu – działalnością i problemami organizacji non-profit w czasie i po pandemii COVID-19. Do podstawowej analizy danych wykorzystano program statystyczny StatPlus LE 6.9.1.0.

Tabela 1. Rozkład respondentów według miast powiatowych

Powiat	Liczba organizacji	Procent (%)
Karviná	11	27
Ostrava	9	22
Frýdek-Místek	7	17
Opava	6	15
Bruntál	5	12
Nový Jičín	3	7
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Tabela przedstawia podstawowy rozkład organizacji, z którymi przeprowadzono wywiady, według miast powiatowych (Euroregion Beskidy) w województwie morawsko-śląskim. Najwięcej rezygnacji odnotowano w Ostrawie (27%).

Tabela 2. Stopień ograniczenia funkcjonowania organizacji pozarządowych w czasie pandemii

Funkcjonowanie NNO	Liczba organizacji	Procent (%)
Bez przerwy/ograniczeń	21	51
Częściowe przerwanie/ograniczenie	11	27
Całkowite zawieszenie/ograniczenie	9	22
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Wyniki pokazują, że tylko dziewięć organizacji zostało dotkniętych całkowitym wstrzymaniem lub ograniczeniem działalności. Działalność jedenastu organizacji została zawieszona lub ograniczona z powodu przepisów rządowych lub innych ograniczeń, a 21 organizacji praktycznie nie zostało dotkniętych pandemią. Decyduje o tym oczywiście sama treść i misja danej organizacji.

Tabela 3. Problemy z funkcjonowaniem organizacji

Problemy	Częstotliwość	Procent (%)
Trudna współpraca z odbiorcami/abonentami	34	20
Choroba i kwarantanna pracowników	15	9
Ograniczenia finansowe	8	5
Ograniczenia wynikające z pandemii	11	6
Brak możliwości realizacji imprez masowych	31	18
Spadek zainteresowania działalnością naszej organizacji	9	5
Strach użytkowników przed chorobą	21	12
Niestabilność decyzji rządu	9	5
Brak gości	33	19
Razem	137	100

Źródło: Opracowanie własne

Przedstawiony został tutaj wskaźnik największych trudności w funkcjonowaniu organizacji w czasie pandemii. Wyniki pokazują, że największym problemem dla organizacji była trudna współpraca z odbiorcami/abonentami (20%). Kolejnym, bardzo poważnym utrudnieniem w działalności NGO był zakaz zwiedzania (19%) i związany z tym brak możliwości organizowania imprez masowych dla publiczności (18%). Częstym problemem ze strony społeczeństwa była obawa przed zarażeniem COVID-19.

Tabela 4. Warunki funkcjonowania organizacji w czasie pandemii

Warunki	Liczba	Procent (%)
Nie zmieniły się	4	10
Pogorszyły się	16	39
Znacznie się pogorszyły	21	51
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

W tabeli 4 przedstawiono ogólne opinie respondentów na temat warunków funkcjonowania organizacji w czasie pandemii. Ponad połowa badanych organizacji stwierdziła, że warunki funkcjonowania i działalności ich organizacji uległy znacznemu pogorszeniu (51%). Pogorszenie warunków działania zgłosiło 39% organizacji. Tylko 10% respondentów stwierdziło, że pandemia nie miała wpływu na warunki funkcjonowania ich organizacji.

Tabela 5. Wskaźnik sukcesu zrealizowanych działań na rok 2020

Powodzenie (%)	Liczba	Procent (%)
91–100	4	10
81–90	3	7
71–80	5	12
61–70	3	7
51–60	7	17
41–50	4	10
31–40	3	7
21–30	9	22
11–20	3	7
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Procentowy wskaźnik skuteczności realizacji zaplanowanych na 2020 rok działań organizacji pozarządowych przedstawia się następująco (w tym przypadku organizacje bardzo się różnią i raportują z podobnym stopniem zróżnicowania): większość (22%) respondentów twierdzi, że stopień realizacji zaplanowanych działań na rok 2020 wynosi zaledwie 21-30%, co można ocenić jako mniej niż jedną trzecią. Jednak 10% organizacji twierdzi, że pandemia nie miała wpływu na realizację zaplanowanych działań.

Tabela 6. Utrata dochodów spowodowana pandemią

Strata dochodów	Liczba	Procent (%)
Tak	29	71
Nie	12	29
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 6 zawiera pytanie, czy w wyniku pandemii nastąpiła strata finansowa w ich przewidywanych dochodach. 2/3 ankietowanych stwierdziło jednoznacznie, że ich organizacja straciła część swoich dochodów z powodu pandemii.

Tabela 7. Wskaźnik straty dochodów finansowych

Strata finansowa (%)	Liczba	Procent (%)
10-20	6	21
21-40	8	29
41-60	9	32
61-80	4	14
81-100	1	4
Razem	29	100

Źródło: Opracowanie własne

Organizacje non-profit u 1/3 ankietowanych straciły prawie połowę planowanych dochodów. 4% badanych organizacji straciło z powodu pandemii prawie cały planowany dochód. Organizacje otrzymywały częściową rekompensatę finansową, m.in. z budżetów gminy, miasta, władz regionalnych, ministerstw, fundatorów, sponsorów lub ze środków własnych. Jednocześnie jednak w wielu przypadkach osiągnięto również pewne oszczędności finansowe. Była to np. redukcja kosztów eksploatacji, oszczędność energii, płac, oszczędności w kosztach wynajmu itp.

Tabela 8. Straty niefinansowe w czasie pandemii

Rodzaj	Częstotliwość	Procent (%)
Spadek liczby odwiedzających/uczestników	13	15
Spadek liczby pracowników	13	15
Łamanie tradycji/regularności	24	28
Ogólny spadek zainteresowania	16	19
Brak możliwości organizacji imprez masowych	19	22
Razem	85	100

Źródło: Opracowanie własne

Najbardziej zauważalną stratą o charakterze pozafinansowym jest przerwanie wciąż trwającej tradycji i cykliczności imprez (28%). Do tego brak możliwości organizacji imprez masowych (22%). Najmniej dostrzegane straty to spadek liczby odwiedzających/użytkowników wydarzeń lub spadek liczby pracowników. Wśród innych strat respondenci wymieniali np. ogólny brak zainteresowania działalnością organizacji.

W tym kontekście istotnym pytaniem było, czy któryś z pracowników etatowych stracił zatrudnienie w czasie pandemii. Według respondentów pracę straciło 71% pracowników. W przypadku utraty zatrudnienia na umowę o pracę/umowa na wykonanie czynności było to tylko 2%.

Tabela 9. Wskaźnik wykorzystania pandemii do modernizacji/remontu organizacji

Modernizacja/remont	Liczba	Procent (%)
Tak	27	66
Nie	14	34
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Badanie pokazało, czy okres pandemii został w jakiś sposób wykorzystany na jakąkolwiek modernizację lub remont. 66% badanych organizacji stwierdziło, że nie wykorzystało tego okresu na żadną modernizację lub remont. Przykładami modernizacji organizacji w czasie pandemii są: przebudowa konstrukcji, innowacje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, pozyskanie wnętrz, zakup sprzętu komputerowego, nowego wyposażenia dla pracowników, remont wnętrz itp.

Tabela 10. Realizacja projektów/grantów w czasie pandemii

Realizacja projektów	Liczba	Procent (%)
Tak	22	54
Nie	19	46
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Ponad połowa badanych organizacji realizowała projekt/grant w czasie pandemii. Były to takie działania jak: szycie maseczek i środków higienicznych,

transmisje on-line, kontynuacja realizowanych już projektów, remonty i przebudowy, wykłady on-line, zakupy drobnego sprzętu, projekty transgraniczne itp.

Tabela 11. Nowe kompetencje/umiejętności/kwalifikacje w czasie pandemii

Nowe kompetencje	Liczba	Procent (%)
Tak	17	41
Nie	24	59
Razem	41	100

Źródło: Opracowanie własne

Większość badanych organizacji stwierdziła, że ich pracownicy nie zdobyli żadnych nowych umiejętności/kompetencji ani kwalifikacji w czasie pandemii. Wśród zdobytych umiejętności/kompetencji znalazły się: rozwój umiejętności z zakresu ITC, zarządzania sytuacjami kryzysowymi, profilaktyki syndromu wypalenia zawodowego, pracy on-line, sztuki improwizacji, umiejętności miękkich, e-learningu, umiejętności manualnych w związku z szyciem maseczek itp. Do najczęściej nabywanych nowych umiejętności, które można wykorzystać nawet po zakończeniu pandemii, należą: umiejętności ITC, kursy on-line, webinaria, wykłady, szkolenia itp.

Podsumowanie

Tematem tego badania była kwestia pozytywnych i negatywnych skutków dla czeskiego sektora non-profit podczas kryzysu związanego z pandemią. Głównym zadaniem było zidentyfikowanie obszarów działania organizacji non-profit, zwłaszcza w województwie morawsko-śląskim, na które kryzys miał wpływ. Problemy, z jakimi borykał się ten sektor podczas pandemii COVID-19, można ogólnie podsumować w następujących kategoriach:

- Problem legislacyjny – duża liczba aktów prawnych, które mają wpływ na samą działalność organizacji, nałożone na nie obowiązki nie są wspierane środkami finansowymi. Organizacje non-profit, których działalność ma wyraźnie polityczny charakter, są wrzucane do tego samego „worka” z innymi organizacjami non-profit pożytku publicznego.
- Problem ekonomiczny – sektor non-profit zajmujący się usługami

społecznymi powinien być finansowany centralnie (ważne organizacje non-profit z budżetu państwa – rejestr usług społecznych), a opłatę za operację (np. łóżko, pracownik, klient) państwo jest powinno zapłacić.

- Korzyść ekonomiczna – organizacje non-profit oferują swoje usługi bezpłatnie lub po cenach nierynkowych. Wchodzą na wolny rynek i tworzą miejsca pracy. Pracują dla nich niezliczeni wolontariusze, którzy każdego roku wykonują miliony godzin pracy bez prawa do honorarium lub jakiegokolwiek innej formy wynagrodzenia.
- Wkład zawodowy – organizacje non-profit mogą zajmować się konkretnymi problemami mieszkańców. Pracuje dla nich wielu wysokiej klasy ekspertów ze znajomością dziedziny, co sprawia, że organizacje non-profit są częstymi partnerami administracji państwowej.
- Zasilek społeczny – organizacje non-profit świadczą wymagające usługi socjalne, pracują z osobami wykluczonymi społecznie, cudzoziemcami, klientami niepełnosprawnymi, powracającymi z kar pozbawienia wolności, ofiarami i sprawcami przemocy w rodzinie, narkomanami, bezdomnymi. Pełnią ważną służbę dla społeczeństwa, gdyż zapewniają przynajmniej podstawowy spokój społeczny.
- Wkład w kulturę – organizacje non-profit są przejawem wyrastania „oddolnego” społeczeństwa obywatelskiego. W całej Republice Czeskiej wzbogacają życie kulturalne i społeczne, pomagając zachować przy życiu wartości wolnego społeczeństwa.

Miniony okres, naznaczony i w dużym stopniu dotknięty pandemią COVID-19, w wielu przypadkach miał fundamentalny wpływ na samą treść działalności i działalność organizacji non-profit w Czechach. Zmiany musiały nastąpić również w obszarze organizacyjnym, gdzie organizacje non-profit nie mogły świadczyć swoich usług w zwykły sposób, poprzez bezpośredni kontakt z klientem, ale musiały przenieść się do środowiska on-line. Niezapomnianą rolę odgrywa również strefa personalna. Zmiany w tym obszarze są dla wielu organizacji bardzo istotne, ponieważ to kapitał ludzki i wolontariusze mają za zadanie wypełniać misję samej organizacji.

Innym stosunkowo częstym problemem wymagającym rozwiązania było ograniczenie pracy z grupami docelowymi. Wspomniany problem jest również związany z regulacjami rządowymi, ponieważ nie można było poznać większej liczby osób ani nawet całkowicie poznać ludzi i cała ta aktywność musiała zostać ponownie przeniesiona do środowiska on-line. Na początku pandemii takie w miarę „przejrzyste” rozwiązanie polegające na przejściu do środowiska on-line w naturalny

sposób napotykało na pierwsze trudności – brak sprzętu teleinformatycznego lub niewykwalifikowanych pracowników do obsługi tego sprzętu (słabe umiejętności informatyczne lub nawet słaby zasięg internetu). Z powyższego badania wyników empirycznych wynika, że w obszarze ITC zaszły fundamentalne zmiany i innowacje w sensie przejścia do działalności on-line, większego stopnia cyfryzacji usług, rozwoju bardziej efektywnej komunikacji i ogólnej poprawy efektywności usług organizacji non-profit.

Innym, często wymienianym, pozytywem organizacji non-profit po pandemii było odkrycie nowych tematów i kierunków działania, czy nawiązanie nowych form współpracy – z ośrodkami opieki dziennej czy dostarczania żywności potrzebującym. Z doświadczeń innych krajów i Czech wynika, że organizacje non-profit uczestniczyły w pomocy humanitarnej, dystrybucji maseczek, respiratorów, dezynfekcji, testowaniu osób z pozytywnym wynikiem na COVID-19, czy też po prostu spędzaniu czasu z osobami samotnymi za pomocą dostępnych środków.

Wreszcie praca może służyć wspomnianym kilkakrotnie organizacjom non-profit do wyciągania wniosków z czasów kryzysu. Nie jest łatwo przygotować się na sytuację taką jak kryzys związany z pandemią, ponieważ nie zwraca ona na siebie uwagi i pojawia się nagle, dlatego można sobie wyobrazić, że niektóre organizacje nie były w stanie odpowiednio zareagować na kryzys i zakończyły swoją działalność. Szereg organizacji non-profit opracowało plan na podobne sytuacje „kryzysowe”, które teoretycznie mogą wystąpić w przyszłości.

Obecnie w Kancelarii Rządu Republiki Czeskiej powstał dokument *Strategia współpracy administracji publicznej z niepaństwowymi organizacjami non-profit na lata 2021-2030*. Strategia dotyczy rozwoju współpracy i partnerstwa administracji publicznej z sektor non-profit lub to organizacja pozarządowa określa w niezbędnym stopniu podstawowe ramy tego rozwoju, proponuje warunki działania, jakie powinny zostać osiągnięte poprzez realizację strategii w latach 2021-2030. Strategia zawiera wizję pozarządowych organizacji non-profit jako stabilnych i silnych partnerów administracji publicznej w zaspokajaniu potrzeb czeskiego społeczeństwa poprzez trzy dokładniej określone cele strategiczne zorientowane na poprawę klimatu społecznego dla istnienia i działalności organizacji pozarządowych odpowiednio sektor non-profit, wspierając efektywne partnerstwo i współpracę z administracją publiczną oraz zapewniając i utrzymując odpowiednie warunki legislacyjne i finansowe.

Celem tej strategii jest dalsze wspieranie sektora non-profit, dążenie do zapewnienia odpowiednich warunków dla istnienia i działalności organizacji

pozarządowych oraz zacieśnianie współpracy między administracją publiczną a organizacjami pozarządowymi. Strategia została przyjęta w czasie pandemii Covid-19, co pokazuje znaczenie i wkład organizacji pozarządowych w czeskie społeczeństwo. Wsparcie polityczne jest niezbędnym warunkiem realizacji strategii. Celem dokumentu strategicznego jest przede wszystkim wspieranie rozwoju sektora non-profit, ponieważ jego podmioty, wśród których znaczącą reprezentację mają organizacje pozarządowe, przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju Republiki Czeskiej w zakresie społecznym, gospodarczym, kulturalnym i środowiskowym. Organizacje pozarządowe, w roli stabilnego i silnego partnera administracji publicznej, w znaczący sposób uczestniczą w zaspokajaniu potrzeb czeskiego społeczeństwa i podnoszeniu jakości życia mieszkańców Republiki Czeskiej. Strategia i jej działania realizowane są przez sektor non-profit na dwóch poziomach – zgodnie z zasadami zawartymi w podstawowym dokumencie strategicznym RC 2030.

Drugi monitorowany poziom to rola i zaangażowanie organizacji pozarządowych w kontekście rozwiązywania bieżących potrzeb społeczeństwa. Usługi publiczne odgrywają kluczową rolę w poprawie jakości życia, muszą być dostępne dla wszystkich mieszkańców Republiki Czeskiej w wystarczającym (i długoterminowo rosnącym) standardzie. Ze względu na specyfikę problemów społeczności i szybką dynamikę zmian konieczna jest współpraca państwa z instytucjami różnego rodzaju i na wszystkich poziomach, z poszanowaniem zasady pomocniczości – od instytucji ponadnarodowych i państw sąsiadujących po lokalne rządy, do różnych form partnerstwa z organizacjami non-profit, podmiotami gospodarczymi, związkami zawodowymi, kościołami i wreszcie ze społecznościami na poziomie lokalnym. Ponadto sektor non-profit i organizacje pozarządowe tworzą partnerów do działań związanych z badaniami stosowanymi i innowacjami, plasując ich tym samym wśród ważnych aktorów społeczno-gospodarczego rozwoju społeczeństwa, zwłaszcza w obszarze innowacji społecznych.

Bibliografia

- Adamová, D. (2016). *Nestátní neziskové organizace a jejich pomoc obci České Budějovice při řešení krizových situací*. České Budějovice. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
- Boukal, P., Vávrová, H. (2007). *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: Oeconomica.
- Bright, J. E., Pryor, R. G., Harpham, L. (2005). The role of chance events in career decision making. *Journal of Vocational Behavior*, 66(3), 561- 576. Pobrane z: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2004.05.001>.
- Cabedo, J. D., Fuertes-Fuertes, I., Maset-Llaudes, A., Tirado-Beltrán, J. M. (2018). Improving and measuring transparency in NGOs: A disclosure index for activities and projects. *Nonprofit Management and Leadership*, 28(3), 329-348. Pobrane z: <https://doi.org/10.1002/nml.21298>.
- Charles, C., Sloan, M., Kim, M. (2015). Financial factors that influence the size of non-profit operating reserves. *Journal of Public Budgeting Accounting & Financial Management*, 27(1), 67-97. DOI: 10.1108/JPBAFM-27-01-2015-B003.
- Deitrick, L., Tinkler, T., Strawser, C., Young, E. (2020). *Nonprofit response to COVID-19: The immediate impacts of the COVID-19 pandemic on San Diego County nonprofits*. San Diego: The Nonprofit Institute, University of San Diego.
- Dopady pandemie COVID-19 na neziskové organizace* (2022). Pobrane z: <https://osf.cz/2020/05/29/vysledky-pruzkumu-nevladni-organizace-potrebuji-v-souvislosti-s-epidemii-hlavne-financni-podporu-hrozi-vyrazne-omezeni-sluzeb/>.
- Fadaka, A. o., Sibuyi, N. R. S., Adewale, o. B., Bakare, o. o., Akanbi, M. o., Klein, A., Madiehe, A. M., Meyer, M. (2020). Understanding the epidemiology, pathophysiology, diagnosis and management of SARS-CoV-2. *Journal of International Medical Research*, <https://doi.org/10.1177/0300060520949077>.
- Kavan, Š., Dostál, J. (2012). *Dobrovolnictví a nestátní neziskové organizace při mimořádných událostech v podmínkách Jihočeského kraje*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-87472-41-5.
- Kryšková, Š. (2022). *Nestátní neziskové organizace: právní úprava, účetnictví, audit, daně*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-610-1.
- LeRoux, K., Goerdel, H. T. (2009). Political advocacy by nonprofit organizations: A strategic management explanation. *Public Performance & Management Review*, 32, 514-536.

- Loomis, J. (2020). The COVID wildfire: Non-profit organizational challenge and opportunity. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 11(2), 8-11. Pobrane z: <https://doi.org/10.29173/cjnser.2020v11n2a396>.
- Skovajsa, M. (2010). *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál.
- Stejskal, J., Kuvíková, H. a Mařátková, K. (2012). *Neziskové organizace – vybrané problémy ekonomiky: se zaměřením na nestátní neziskové organizace*. Praha: Wolters Kluwer.
- Takoví jsme*. Pobrane z: <https://takovijsme.cz/>.
- The COVID-19 pandemic and its impact on the non-profit organizations 2021* (2021), Pobrane z: <https://osf.cz/en/publikace/the-covid-19-pandemic-and-its-impact-on-the-non-profit-organizations/>

FUNKCJONOWANIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W REGIONIE OPOLSKIM PRZED I W CZASIE PANDEMII COVID-19

Abstract: The article concerns Polish-Czech research carried out as part of the project co-financed by the European Regional Development Fund and the state budget, We are crossing borders. project Consequences of the COVID 19 coronavirus pandemic for functioning of cultural institutions and socio-cultural organizations on the Polish-Czech border were implemented as part of the Praděd Microproject Fund call. The theoretical and cognitive purpose of the research was to diagnose the functioning of non-governmental organizations from the Opole region before the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic and during the pandemic. The practical and implementation purpose of the research was to find an answer to the question of how non-governmental organizations coped during the pandemic and what new forms of activity they developed during this period. The study used the method of diagnostic survey, questionnaire technique and analysis of documents. The results show how the associations functioned before and during the pandemic, what problems they faced during the pandemic and what new forms of activity they developed.

Keywords: Euroregion Pradziad, non-governmental organizations, SARS-CoV-2 coronavirus pandemic

¹ Akademia Nauk Stosowanych – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Niedziałkowskiego 18, 45-085 Opole, Polska. E-mail: s.sliwa@poczta.wszia.opole.pl; ORCID: 0000-0003-0465-0644

Wstęp

Działalnością pożytku publicznego jest to działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Ustawa, 2003). Podstawową regulacją kształtującą formy prawne współpracy organów administracji z organizacjami pozarządowymi jest ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ma ona charakter regulacji kompleksowej, bo określając sfery pożytku publicznego grupuje w jednym akcie szeroki katalog przedmiotowy współpracy (Barczewska-Dziobek, 2020).

Do specyficznych kompetencji organizacji pozarządowych można by zaliczyć: 1) kierowanie się wyższymi przesłankami i misją; 2) zdobywanie renomy i zaufania; 3) działanie w sytuacji braku zasobów lub przy bardzo niewielkich środkach; 4) nawiązywanie bezpośrednich kontaktów z lokalną społecznością; 5) zajmowanie się różnymi zadaniami dzięki elastycznym strukturom i brakowi zasobów; 6) pozyskiwanie kompetencji przez członków organizacji podczas zajęć zarobkowych i działalności niekomercyjnej (Hernik, 2011).

Organizacje pozarządowe są znaczącym partnerem i uczestnikiem życia społecznego. Posiadają umiejętność szybkiego dostosowania się do aktualnych potrzeb, są otwarte na zmiany, a ich zaangażowanie i zdolność do reagowania na problemy społeczne czynią je atrakcyjnymi partnerami w dążeniu do lokalnego rozwoju (Mazur, 2022). Należy właśnie tu podkreślić, że organizacje pozarządowe skupiają się na celach społecznych, podczas gdy celem normalnych przedsiębiorstw jest zarobienie jak najwięcej pieniędzy (Oliński, Szamrowski, 2020).

Jak podkreśla Henryk Kretek (2019) dziś już nie można sobie nawet wyobrazić, że w społeczeństwie demokratycznym nie ma sektora organizacji pozarządowych, które wypełniają obowiązki państwa, tworząc sieci organizacji i jednocześnie utrwalając więzi społeczne.

Trzeba też podkreślić, że członkowie takich podmiotów to przede wszystkim grupa wolontariuszy, która łączy się razem, by realizować wspólnie określone cele. Jak pisze David H. Smith (1993) to grupa ludzi, która stawia cele społeczne wyżej nad swoimi celami.

Metodologia badań

Badania przeprowadzono w okresie od lutego do czerwca 2022 roku w powiatach: nyskim, prudnickim, krapkowickim oraz głubczyckim województwa opolskiego.

Celem teoretyczno-poznawczym badań była diagnoza funkcjonowania organizacji pozarządowych z regionu opolskiego przed pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 i w trakcie trwania pandemii.

Celem praktyczno-wdrożeniowym badań było szukanie odpowiedzi na pytanie jak radziły sobie organizacje pozarządowe podczas pandemii i jakie nowe formy działalności wypracowały w tym okresie.

Problem badawczy zawarty był w pytaniu: „Jak organizacje pozarządowe funkcjonowały przed i w czasie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2?”.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety oraz analizę dokumentów (sprawozdań merytorycznych i finansowych wybranych stowarzyszeń).

W badaniach wzięło udział 28 organizacji pozarządowych z powiatu prudnickiego, nyskiego, krapkowickiego oraz głubczyckiego. Profil ich funkcjonowania związany był z działalnością kulturalną, edukacyjną, animacją wśród seniorów w społeczności lokalnej, animacją na rzecz kobiet w społeczności lokalnej, działalnością kulinarną oraz działalnością sportową.

Jeżeli chodzi o typ to:

- 9 stowarzyszeń działało na rzecz społeczności lokalnej,
- 5 na rzecz rozwoju kultury,
- 4 koła gospodyń wiejskich,
- 3 ochotnicze straże pożarne,
- 2 kluby sportowe,
- 2 Uniwersytety Trzeciego Wieku,
- 1 stowarzyszenie działające na rzecz seniorów,
- 1 Stowarzyszenie Przyjaciół Harcerzy,
- oraz 1 stowarzyszenie działające w zakresie edukacji.

Prawie połowa stowarzyszeń funkcjonowała na wsi (13), 8 w gminie miejsko-wiejskiej oraz 7 w mieście.

Wyniki badań

Z badań wynika, że 20 z 28 organizacji pozarządowych w czasie pandemii w 2020 roku przestało pracować. Długość przerwy w funkcjonowaniu wynosiła od 8 do 32 tygodni. Jeżeli chodzi o decyzję zamknięcia, to 17 podmiotów z 28 stwierdziło, że przerwa w działalności instytucji wynikała z decyzji władz zwierzchnich, w tym 10 z nich stwierdziło, że to też wynikała z decyzji ich władz.

Mając na myśli najważniejsze trudności, badane podmioty wskazywały na:

- ograniczenia wynikające z pandemii (24),
- brak możliwości organizacji imprez masowych (24),
- utrudniony kontakt z odbiorcami (18),
- zachorowanie na koronawirusa i kwarantanny (12),
- ograniczenia finansowe (5),
- spadek zainteresowania działalnością naszej instytucji (4),
- zmiany w organizacji (1),
- strach przed zachorowaniem (1).

Co ciekawe tylko 6 z 28 podmiotów była zdania, że warunki działalności instytucji w czasie pandemii znacznie pogorszyły się, a 15 organizacji stwierdziło, że warunki pogorszyły się.

Tylko trzy organizacje stwierdziły, że w 2020 roku udało im się zrealizować zaplanowane zadania w przedziale 91-100%, kolejnych pięć w przedziale 71-80%, jedna w przedziale 61-70% oraz dwie w przedziale 51-60%. Pozostałe wskazywały, że spadek ten zanotowały poniżej 50% od swoich wcześniejszych założeń.

Jeżeli chodzi o promocję, to badane podmioty wskazywały, że odbywała się ona za pośrednictwem wskazanych form:

- przez Facebook instytucji – 16,
- osobiste zaproszenia e-mailowe – 15,
- plakaty w sklepach, świetlicach – 12,
- przez stronę www instytucji – 11,
- osobisty kontakt telefoniczny – 6,
- przez stronę www Urzędu Gminy/Miasta – 6,
- przez Facebook Urzędu Gminy/Miasta – 6,
- plakaty w siedzibie instytucji – 5,
- osobiste zaproszenia listowne – 3,
- przez newsletter – 2,

- e-dzienniki szkolne – 1,
- poczta pantoflowa – 1.

Badane podmioty stwierdziły, że do najskuteczniejszych form kontaktu w czasie pandemii zaliczyć można przede wszystkim: Facebook instytucji – 8, e-mail – 6, plakaty na tablicach ogłoszeniowych – 5, osobisty kontakt telefoniczny – 4, strona www instytucji – 4.

Aż 21 organizacji zadeklarowało, że nie dysponuje sprzętem do zdalnego komunikowania się w organizacji, a do pracy zdalnej wykorzystywało swój sprzęt domowy. Dodatkowo 12 organizacji stwierdziło, że ich pracownicy posiadali kompetencje do komunikowania się poprzez techniki informatyczne na początku pandemii, 9 stowarzyszeń zadeklarowało, że ich pracownicy nabyli takie kompetencje podczas pandemii, a 7, że ich pracownicy nie nabyli jednak takich umiejętności.

W czasie pandemii badani wskazali, że główne formy działalności prowadzonej ograniczały się raczej do spotkań w małym gronie, zebrań zarządu, relacji z działalnością na Facebook, spotkań on-line, czy też prowadzenia indywidualnych zajęć.

Badane organizacje zrezygnowały w tym czasie np. z organizacji imprez masowych, obsługi imprez, rozgrywek ligowych, wystaw, wycieczek krajoznawczych, spotkań okolicznościowych w szerszym gronie, wykładów, organizacji szkoleń, zajęć pozalekcyjnych, grupowych warsztatów, wyjazdów do ośrodków kultury oraz imprez sportowych.

Główne imprezy, które nie były zorganizowane przez organizacje to m.in.:

- Wyjazd do Wrocławia z okazji Dnia Inwalidy,
- Udział w spotkaniu wigilijnym organizowanym przez Mniejszość Narodową,
- Wycieczka rowerowa do Źródłka w Brożcu,
- Warsztaty Wielkanocne,
- Wystawa Stołów Wielkanocnych w Browieńcu,
- Roczny Zjazd Kobiet,
- Wyjazd na Jarmark Bożonarodzeniowy,
- Spotkanie Adwentowe,
- Dożynki,
- Dzień Ziemniaka,
- Dzień Dziecka,
- Dzień Kobiet,
- Cykliczne spotkanie seniorów z powiatu nyskiego,
- Piknik Rodzinny,

- Cykliczne „Święto Graczy” organizowane corocznie,
- występy zespołu wokalnego „Hajduki Nyskie”,
- Premiera teatru – Amatorskiej Grupy Teatralnej Hajduki Nyskie,
- Przeglądu Zespołów Senioralnych,
- Wspólnych spotkań z kulturą,
- Gminnych Rozgrywek Sportowych,
- Sylwester,
- Andrzejki,
- Dzień Strażaka.

Z badań wynika, że część organizacji w miarę luzowania obostrzeń starała się wracać do normalnego funkcjonowania poprzez dostosowanie swych działań do rygorów. Jednak 12 na 28 organizacji zadeklarowało, że w tym czasie nie podjęło nowych form działalności związanych przede wszystkim z organizacją wydarzeń on-line. Podejmowano nowe działania, takie jak: zakupy dla seniorów, transport leków, płacenie rachunków seniorom, pomoc rodzinom z niepełnosprawnymi dziećmi, zakup i dowóz prowiantu żołnierzom pełniącym służbę na terenach przygranicznych, organizacja koncertów on-line, wykładów on-line, zdalnych warsztatów kulinarnych, konkursów on-line, spotkań tematycznych, warsztatów on-line, konferencji on-line czy też udostępniania nagranych filmów z wystaw.

Organizacje, które nie podjęły takiej formy pracy zadeklarowały, że ich profil działalności był nieodpowiedni lub nie posiadali odpowiedniego sprzętu do przygotowania takich działań.

- Dodatkowo badane organizacje odnotowały straty w postaci:
- braku organizacji imprez masowych – 19,
- braku kontaktów bezpośrednich – 17,
- przerwania ich tradycji i ciągłości – 17,
- zahamowania tempa ich rozwoju – 13,
- nieobecności w środowisku – 10,
- spadku liczby uczestników w zakresie ich działalności – 10,
- spadku zainteresowania niektórymi formami działalności – 7.

Ponadto w badanych stowarzyszeniach 1 osoba straciła umowę o pracę, a 6 osób – umowę zlecenie.

Co ciekawe aż 11 instytucji ten czas wykorzystano na przeprowadzenie remontu swoich budynków. Było to związane przede wszystkim z malowaniem i odświeżeniem swoich pomieszczeń, ale także z wymianą dachu bądź okien w przypadku dwóch stowarzyszeń.

Połowa badanych instytucji w tym czasie również realizowała projekty, które były prowadzone w ramach wcześniej pozyskanych grantów.

Z nowych doświadczeń związanych ze wsparciem w formie on-line, zdobytych podczas pandemii, 9 z 28 organizacji zadeklarowało chęć ich wykorzystania w przyszłości. Pozostałe podkreślały, że to jednak kontakt bezpośredni jest najważniejszą formą, a pandemia pokazała jak negatywnie może wpływać na ich funkcjonowanie.

Dodatkowo przeanalizowano sprawozdania merytoryczne i finansowe dziewięciu stowarzyszeń z lat 2015, 2018 i 2020. Wynika z nich, że w 2020 roku nastąpił:

- spadek liczby organizowanych przedsięwzięć,
- spadek liczby członków stowarzyszeń,
- zmniejszenie środków finansowych na funkcjonowanie,
- utrudniona współpraca z innymi instytucjami i stowarzyszeniami.

Dyskusja

Stowarzyszenie Klon/Jawor w kwietniu 2020 roku przeprowadziło badanie dotyczące wpływu pandemii na działalność trzeciego sektora. Wnioski przedstawiają się następująco (Wilk, 2020):

- 33% organizacji twierdzi, że zawiesiło wszystkie swoje działania,
- 27% to organizacje, które zawiesiły ponad połowę swoich aktywności,
- 25% prowadzi większość swoich działań, a tylko część z nich musiała zawiesić,
- 14% nadal realizują wszystkie lub większość swoich działań.

Ponadto prawie połowa organizacji (49%) już podjęła lub planuje podjąć nowe działania w odpowiedzi na pandemię. Natomiast 47% nie podjęło tego typu działań, nie planuje też ich w najbliższej przyszłości.

Autorzy badania podzielili organizacje na trzy kategorie (Wilk, 2020):

1. Zamrożone – to takie organizacje, które zawiesiły całość lub większość dotychczasowych działań i nie podjęły ani nie planują podjęcia nowych działań. Najczęściej są to organizacje z małych miast (do 50 tys. mieszkańców) i ze wsi, z branży sportowej i kulturalnej, opierające się wyłącznie na pracy społecznej (te z kolei najczęściej są zlokalizowane na wsi i w małych ośrodkach) oraz posiadające stałych współpracowników, dysponujące budżetem do 100 tys. zł rocznie,

2. Walczące – czyli takie, które działają mimo pandemii, prowadzą dotychczasowe (lub zmodyfikowane) działania bądź zupełnie nowe. Organizacji walczących jest najwięcej wśród organizacji z budżetami rocznymi 100–500 tys. zł.
3. Zmobilizowane – to organizacje, które prowadzą ponad połowę dotychczasowych działań, a jednocześnie podjęły nowe aktywności lub je planują. Najczęściej są to organizacje dysponujące rocznie co najmniej 1 mln zł, z branży pomocy społecznej i usług socjalnych.

Z przeprowadzonych badań w regionie opolskim wynika, że około 30% badanych organizacji działało bez przerwy w czasie pandemii w 2020 roku. Reszta organizacji zawiesiła swoją działalność. Widać, że tendencja ta miała wymiar ogólnopolski, co potwierdzają badania. Wynikało to przede wszystkim z decyzji władz centralnych.

Najtrudniejsze dla organizacji pozarządowych były ograniczenia wynikające z pandemii, brak możliwości organizowania imprez masowych, utrudniony kontakt z odbiorcami oraz zachorowania na koronawirusa i kwarantanny.

Szczególnie w pierwszym okresie pandemii, przed wprowadzeniem szczepień, można było zauważyć dużą izolację społeczną. Biorąc pod uwagę specyfikę stowarzyszeń, które działają na rzecz społeczności lokalnej, utrudniało to im funkcjonowanie. Same organizacje odczuły to w postaci spadku liczebności ich członków. Trzeba również pamiętać, że organizacje te opierają się w większości na wolontariacie, a spadek ludzi chętnych do angażowania się w cele statutowe również oznaczał, że podmioty te nie mogły już świadczyć swych usług na poziomie sprzed pandemii.

Dodatkowo zahamowanie rozwoju wynikało z braku możliwości prowadzenia działań, ograniczeń finansowych, zachorowań czy kwarantanny członków stowarzyszeń.

Pandemia pokazała również, co zauważyli badani, że nie można nie korzystać z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Dają one impuls do rozwoju i nowych możliwości. Jednak, jak podkreślały niektóre organizacje, nie zastąpią one kontaktu bezpośredniego. Dodatkowo badania pokazały, że stowarzyszenia, oparte przede wszystkim na działalności charytatywnej, mają braki sprzętowe i ciężiej im, niż innym instytucją w dostosowaniu się do rzeczywistości.

Co ciekawe okres ten był wykorzystany przez niektóre organizacje do tego, by zmodernizować swoje zaplecze i być może nabrać siły do dalszych, późniejszych działań.

Badania te ponadto pokazują jak dużo istotnych działań zniknęło w lokalnym środowisku. Pomimo prób redukcji tej plagi poprzez propozycję nowych rozwiązań on-line widać, że nie było to na taką samą skalę jak w rzeczywistości. Jednak zadawalającym jest fakt, że duża liczba z badanych podmiotów potrafiła szybko zareagować i kreatywnie dostosować swe działania do zmieniającej się rzeczywistości. I tak na przykład może stowarzyszenia nie organizowały już spotkań dla seniorów, ale w tym trudnym czasie dostarczały im żywność i leki, co świadczy o wysokim poziomie odpowiedzialności za swoją społeczność lokalną, a w szczególności za ludzi starszych.

Podsumowanie

Organizacje pozarządowe, jak twierdzi M. Wilk (2020) cechuje zaangażowanie społeczne i kreatywność, której często brak innym podmiotom. Jak ważny jest społeczny kapitał ludzki, doskonale można było zobaczyć w okresie pandemii. Projekty, które powstawały, bazowały przede wszystkim na zaangażowaniu społecznym. Należy zwrócić także uwagę, iż rząd, realizując formy wsparcia w postaci tarcz antykryzysowych, potraktował trzeci sektor jak równorzędnego partnera, nie pomijając go w zapisach kolejno przygotowywanych rozporządzeń i ustaw. Sytuacja jest wyjątkowa dla wszystkich. Trzeci sektor udowodnił, że potrafi odnaleźć się w różnych sytuacjach, także tych, które wymagają wysiłku, elastyczności i zmiany podejścia do zaplanowanych działań.

Jednak jednym z największych niematerialnych problemów, na jakie natrafiają organizacje pozarządowe, jest brak osób aktywnych lub ich wypalenie. Entuzjazm charakterystyczny dla początkowych faz działalności z czasem traci swój impet i nierzadko kończy się opuszczeniem NGO lub zminimalizowaniem zaangażowania. Związane jest to między innymi wspomnianymi trudnościami finansowymi (Kosińska, Gądek, 2020). A jak twierdzi Daria Murawska (2019) to kapitał ludzki właśnie ma ogromne znaczenie dla podmiotów trzeciego sektora. Liczba zaangażowanych osób wpływa bowiem na skalę podejmowanych działań, przekłada się także na możliwość kumulowania wymieniowych wcześniej kapitałów, w tym relacyjnego, wiedzy i innowacji. Bez kapitału ludzkiego ich pozyskanie nie będzie możliwe.

Okres pandemii pokazał nam, że problemy te dodatkowo spotęgowały się, co nie było łatwe dla organizacji. Jednak organizacje pożytku publicznego należą do

podmiotów, które uczą się szybko i dostosowują się do rzeczywistości, co pokazały badania. Być może okres ten nie był łatwy dla nich, ale na pewno wzmocnił je. Podmioty te pokazały również jak dużą rolę odgrywają w społeczności lokalnej poprzez animowanie środowiska, a przede wszystkim jak dużą troskę i odpowiedzialność za nie wykazują.

Widać również jak my jako członkowie naszych „małych ojczyzn” potrzebujemy takich podmiotów. Co gorsza badania ukazują, że pomimo motywacji, zaangażowania członków organizacji, brak funduszy, wsparcia zewnętrznego, może przyczyniać się do zahamowania ich rozwoju, a tym samym zahamowania działań podejmowanych na rzecz innych. Samo zaangażowanie w działalność prospołeczną w takiej sytuacji pokazuje, jak bardzo zależni jesteśmy od innych rzeczy, choćby takich jak dobra materialne.

Bibliografia

- Barczewska-Dziobek, A. (2020). Prawne formy współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W: I. Lipowicz, M. Małecka-Łyszczek (red.). *Ekonomia społeczna. Wykluczenie społeczne* (s. 22-34). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2020.1.03>
- Hernik, J. (2011). Kluczowe kompetencje organizacji pozarządowej. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*, 34, 43-53.
- Kretek, H. (2019). Organizacje pozarządowe na świecie w perspektywie historycznej. *Economia*, 1(96), 41-48.
- Kosińska, O., Gądek, M. (2020). Organizacje pozarządowe w sektorze kultury. W: Pluszyńska, A., Konior, A., Gawel, E. (red.). *Zarządzanie w kulturze, Teoria i praktyka*, (s. 64-77). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mazur, J. (2022). Organizacje pozarządowe jako czynnik wspierający rozwój lokalny. W: J. Mazur, P. Rojek-Adamek, J. Tomczyk (red.). *Zarządzanie zmianą, innowacje-organizacje-bezpieczeństwo*, (s. 99-113). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
- Murawska, D. (2019). Rywalizacja w polu organizacji pozarządowych z perspektywy koncepcji kapitałów Pierre'a Bourdieu. *Trzeci sektor*, 45(1), 41-52. DOI: 10.26368/17332265-045-1-2019-3

- Oliński, M., Szamrowski, P. (2020). Entrepreneurial activities of public benefit organizations. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(1), s. 853-867.
- Smith, D., H. (1993). Public Benefit and Member Benefit Nonprofit, Voluntary Groups. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 22(1), s. 53-68.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Dz.U. 2003 Nr 96 poz. 873, z późn. zm.
- Wilk, M. (2020). Działalność organizacji pozarządowych w okresie pandemii koronawirusa. W: K. Marcinkiewicz, P. Nowak, D. Popielec, M. Wilk, (red.). *Koronawirus wyzwaniem współczesnego społeczeństwa: media i komunikacja społeczna*, (s. 185-198). Wrocław: Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej.

EWOLUCJA W PANDEMICZNEJ REWOLUCJI – DYREKTORSKI DEBIUT W CZASACH ZARAŻY

Abstract: The article entitled: „Evolution in a pandemic revolution – directorial debut in times of plague” is an attempt to present and summarize the most important activities of the Prudnik Cultural Center and Public Library in Prudnik during the Covid-19 pandemic in 2020 and 2021. The activities of the community center were presented from the perspective of a person starting work as the director of a local government cultural institution. The title „evolution” symbolizes the aspiration to introduce changes in the institution, while the title „revolution” refers to the pandemic realities in which the „evolution” starts. The author presents the initiatives undertaken by the Prudnik Cultural Center during the strict sanitary regime, with particular emphasis on strategic and long-term activities and on-line activities. The purpose of the article is not only to indicate the threats to cultural activity that emerged during the Covid-19 pandemic, but also to try to expose new qualities that materialized in non-standard circumstances.

Keywords: local government cultural institution, online culture, COVID-19, innovation in culture, culture management, audience research, local culture

¹ Prudnicki Ośrodek Kultury, Kościuszki 1A, 48-200 Prudnik. E-mail: dyrektor@pok-prudnik.pl. ORCID: 0000-0002-9100-4538

Wstęp

Kultura żywi się jednocześnie tradycją i zmianą, stanowiąc spoiwo pomiędzy tym, co mienione, tym, co teraźniejsze i tym, co przyszłe. Jak twierdził znakomity polski bard i poeta, Jacek Kaczmarski: [...] sztuka żywi się sztuką, kultura – kulturą. W ten sposób poprzez ciąg skojarzeń i odczytywania szyfrów, kodów kulturowych paru tysięcy lat historii cywilizacji śródziemnomorskiej mogą przeprowadzić ciągłość myśli i odczuwania od cywilizacji antycznej do siebie samego, czyli do dzisiaj. I na tym się zasadza moja główna idea sztuki (Gajda, 2003).

Tak rozumiana kultura stanowi nieprawdopodobnie cenny kapitał każdego człowieka. Wyraża jego tożsamość, umożliwia właściwe rozpoznanie otaczającej rzeczywistości i siebie samego, gwarantuje trwałość pamięci i otwartość na „nowe”. Przypomina o tym Wojciech Witkowski, który konstatuje: „Kultura stanowi «społeczne spoiwo», wytwarza poczucie wspólnoty w życiu każdej organizacji” (Witkowski, 2016). Podobne spostrzeżenie towarzyszy Katarzynie Hełpa-Liszkowskiej, która dziedzictwo kulturowe określa następująco: „Jest to przede wszystkim świadectwo tego, jak żyły kolejne pokolenia. [...] dziedzictwo stanowi historię miejsc i ludzi, którzy w tych miejscach żyją” (Hełpa-Liszkowska, 2013). Moim zdaniem, z powyższego rozpoznania wynika status instytucji kultury i strategiczna rola, którą pełni ona zarówno w życiu jednostkowym, jak i społecznym. Czas pandemii był dla każdej instytucji kultury poważnym zagrożeniem i wyzwaniem. Konsekwencje tej nadzwyczajnej, kryzysowej sytuacji dotyczyły także kondycji Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku, samorządowej instytucji kultury Gminy Prudnik.

Z doświadczeń zawodowych

Moment, w którym rozpoczęłam pracę na stanowisku dyrektora Prudnickiego Ośrodka Kultury (1 grudnia 2020 roku), był czasem apogeum obowiązujących obostrzeń sanitarnych, co oznaczało całkowity brak możliwości prowadzenia działalności stacjonarnej. Był to czas poszukiwania sensownych form realizacji kultury w nowych, nieznanych dotąd okolicznościach. Wówczas, Prudnicki Ośrodek Kultury nie był przygotowany do realizacji oferty kulturalnej on-line. Instytucja nie posiadała możliwości technicznych, infrastrukturalnych i merytorycznych do stworzenia efektywnego wariantu działań kulturalnych w mijającym, 2020 roku.

Decyzją władz centralnych i w konsekwencji władz Gminy Prudnik odwołane zostały imprezy masowe i plenerowe takie jak: Dni Prudnika 2020 oraz XIV Jazz Prudnik Festival. Przesunięte zostały terminy realizacji polsko-czeskich projektów kulturalnych (w tym *Sztuka na Pograniczu*), wymagających realizacji stacjonarnej. Ciągła niepewność w zespole pracowników Prudnickiego Ośrodka Kultury wynikała nie tylko ze zmieniającej się rzeczywistości zewnętrznej. Była ona warunkowana „wewnętrznym” życiem instytucji. W 2020 roku na emeryturę odeszła wieloletnia kierownik działu organizacyjno-administracyjnego. Na powyższe stanowisko nie zatrudniono nowego kierownika. Ponadto, w tym samym czasie na emeryturę odszedł wieloletni dyrektor instytucji. Konkurs na stanowisko szefa Prudnickiego Ośrodka Kultury nie został rozstrzygnięty w pierwszym naborze. A zatem niepewność...

Wszystkie te czynniki nie sprzyjały perspektywie twórczej pracy, a przecież to właśnie ona, w połączeniu z interakcją odbiorcy oferty kulturalnej jest podstawą istnienia i funkcjonowania każdej instytucji kultury. Nowa sytuacja, w której znalazł się Prudnicki Ośrodek Kultury wymagała od każdego pracownika nowych kompetencji: elastyczności, odporności na stres, umiejętności reagowania na niestabilne warunki pracy, a także samodyscypliny.

Z perspektywy kadry zarządzającej instytucją w 2020 roku priorytetem stało się opracowanie procedur, dostosowanie warunków pracy do wytycznych Głównego Inspektora Sanitarnego. Ten podstawowy element reakcji na stan epidemii w Polsce, objął wszystkie elementy struktury organizacyjnej POKiBP: kino, wiejskie domy kultury, bibliotekę wraz z filiami i wreszcie – główną siedzibę jednostki. Podstawowym celem funkcjonowania jednostki stało się wówczas zapewnienie pracownikom bezpieczeństwa.

Co istotne, w 2020 roku w Prudnickim Ośrodku Kultury nie została wprowadzona praca zdalna. Było to możliwe dzięki potężnej powierzchni, którą zajmuje siedziba instytucji. W oparciu o wytyczne Ministerstwa Zdrowia, Głównego Inspektora Sanitarnego oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego zostały opracowane nowe zasady bezpieczeństwa. We wszystkich budynkach wchodzących w skład infrastruktury Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku wyeksponowane zostały stosowne instrukcje. W Prudnickim Ośrodku Kultury, od 13 marca 2020 roku, zawieszono zostały wszystkie zajęcia z zakresu edukacji artystycznej, w tym: wokalne, plastyczne, taneczne, akrobatyczne, próby wokalne chóru „Jutrzenka”, próby muzyczne orkiestry dętej, zajęcia wokalne w Młodzieżowym i Dziecięcym Studiu Piosenki. Ponowna realizacja zajęć artystycznych (w reżimie sanitarnym) rozpoczęła się dopiero od września 2020 roku.

Ich ponowne zawieszenie miało miejsce już 14 października. Od 13 marca 2020 roku nie odbyły się wszystkie planowane na 2020 rok wydarzenia kulturalne: piętnaście spotkań autorskich, czternaście spektakli w ramach „Tygodnia Teatralnego”, osiem spotkań podróżniczych, dziesięć cyklicznych spotkań seniorów, cztery wernisaże wystaw plastycznych, osiem spotkań amatorskiej grupy literackiej „Klub Ludzi Piszących”. Odwołane zostały także wszystkie konkursy artystyczne dla dzieci i młodzieży oraz wszystkie wydarzenia okolicznościowe takie jak obchody Święta Konstytucji 3 maja, czy obchody Narodowego Święta Niepodległości. W 2020 roku w wyniku stanu epidemicznego w sposób znaczący zmniejszyły się dochody z wynajmu pomieszczeń, sprzedaży biletów kinowych, dochody z opłat za stałe zajęcia artystyczne dla dzieci, wpływy z wynajmu sal Prudnickiego Ośrodka Kultury, z wynajmu sali widowiskowo-kinowej oraz sal w wiejskich domach kultury.

Wymienione powyżej okoliczności stanowiły niezwykle trudny grunt do rozpoczęcia pracy na stanowisku dyrektora samorządowej instytucji kultury. Wskazanie na ów osobisty kontekst nie służy artykulacji trudności, z którymi jako „debiutujący” dyrektor musiałam się zmierzyć. Moją intencją jest wyeksponowanie wyzwania – a ściślej rzecz ujmując – podwójnego wyzwania, które pojawiło się na mojej zawodowej drodze. Podjęcie próby wprowadzenia samorządowej instytucji kultury na drogę wielopłaszczyznowej ewolucji jest wyzwaniem samym w sobie, zaś wprowadzenie owej ewolucji w czasie pandemicznej rewolucji jest wyzwaniem podwójnym.

Rozpoczęliśmy od działań internetowych. 4 grudnia 2020 roku zrealizowaliśmy pierwszą produkcję on-line – koncert zespołu *Pół na pół*. Nagranie koncertu zostało opublikowane na stronie fanpage Prudnickiego Ośrodka Kultury². Propozycję pierwszego wydarzenia kulturalnego realizowanego w formule on-line obejrzało ponad dziesięć tysięcy użytkowników. Trzy tygodnie później, nagraliśmy teledysk do utworu „Na odległość” zespołu *anYkara* z Nysy. Planem zdjęciowym klipu stała się przestrzeń wystawy fotograficznej „Na ślubnym kobiercu”, której przez wzgląd na reżim sanitarny, nie mogli obejrzeć odbiorcy. Tym sposobem wystawa zyskała drugie życie. W zbliżonym czasie, zrealizowaliśmy także minirecital kołęd i pastorałek w wykonaniu solistów Dziecięcego i Młodzieżowego Studia Piosenki. Formuła on-line okazała się niezwykle emocjonująca, zarówno dla samych wykonawców, jak i ich rodzin³.

Od 1 stycznia do 12 lutego 2021 roku prowadziliśmy działalność wyłącznie w trybie on-line. Podobnie, od 20 marca do 26 kwietnia 2021 roku, kiedy to stacjonarna

² Koncert dostępny pod adresem: youtube.com/watch?v=zckGRlspR3c

³ Teledysk dostępny pod adresem: youtube.com/watch?v=Wvfl2u4BVBY

działalność instytucji kultury na terenie województwa opolskiego została zawieszona. W Prudnickim Ośrodku Kultury odwołane zostały planowane wydarzenia artystyczne, seanse kinowe, spotkania autorskie, spotkania podróżnicze, koncerty, wernisaże, zawieszono także zajęcia z zakresu edukacji artystycznej. Ten trudny czas staraliśmy się wykorzystać twórczo, efektywnie i – co najistotniejsze – realnie. Oznacza to, że podejmowane przeze mnie, jako dyrektora POKiBP w Prudniku, decyzje i zlecenia zadań, wynikały z bieżących potrzeb instytucji, ale jednocześnie były zakorzenione w myśleniu długofalowym, strategicznym.

W czasie braku możliwości prowadzenia działalności stacjonarnej Prudnicki Ośrodek Kultury zrealizował działania związane między innymi z: porządkowaniem przestrzeni pracowni muzycznej, sal prób, porządkowaniem przestrzeni studia nagrań, piwnicy i holu galerii *Wykrzyknik*, produkcją nagrań wideo, realizacją działań on-line, szkoleniem pracowników merytorycznych w zakresie prowadzenia *social mediów* instytucji kultury. Czas „zamknięcia” był także okazją do tworzenia, redagowania i wysyłania wniosków o dofinansowanie projektów w ramach programów dotacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowego Centrum Kultury, programu dotacyjnego „Niepodległa” oraz Instytutu Literatury.

Z początkiem 2021 roku postanowiłam wykonać dwa strategiczne działania, zawarte w dokumencie z dnia 1 grudnia 2020 roku: „Autorski program realizacji zadań w zakresie bieżącego funkcjonowania i rozwoju Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Prudniku”⁴. Warto nadmienić, że kategorię strategii rozumiem tu jako ambicje i plany rozwoju instytucji oraz określenie najważniejszych pól jej aktywności (zob. Wiśniewski i in., 2012).

Pierwszym z podjętych przeze mnie działań w tym zakresie był audyt informatyczny, który umożliwił zdiagnozowanie realnych potrzeb infrastruktury informatycznej instytucji oraz kondycji informatycznej i cyfrowej Prudnickiego Ośrodka Kultury. Efekty audytu stały się punktem odniesienia, wykorzystywanym do tworzenia projektów z zakresu konwersji cyfrowej instytucji, a także do ewolucji w zakresie kompetencji cyfrowych pracowników. Drugim strategicznym działaniem było przeprowadzenie wśród społeczności lokalnej ankiety badania potrzeb publiczności. Ankieta „Moja kultura” realizowana została w dwóch wariantach: w wersji papierowej oraz elektronicznej. Celem ankiety było zdiagnozowanie potrzeb odbiorców reprezentujących wszystkie grupy wiekowe (dzieci, młodzież,

⁴ Całość dokumentu dostępna jest w Biluetyne Informacji Publicznej oraz pod adresem: pok-prudnik.pl/upload/pliki/Program_realizacji_zadan_w_zakresie_funkcjonowania_i_rozwoju_POKna_lata_2021-2028.pdf

osoby dorosłe, seniorzy). Działanie inspirowało pracowników merytorycznych do efektywnego wykorzystania czasu pandemii, który uniemożliwił prowadzenie działalności stacjonarnej, a jednocześnie było ono próbą stworzenia przestrzeni dla autonomicznego i szczerego głosu lokalnej społeczności. Jak słusznie zauważa Marek Krajewski: „[...] instytucja kultury ma sens wyłącznie wtedy, kiedy ma swoją publiczność i ta publiczność nie jest zmuszona do tego, żeby w tej instytucji być” (Krajewski, 2011). Odbiorcy oferty kulturalnej otrzymali od instytucji kultury wyraźny sygnał o otwartości na jej potrzeby.

W badaniu wzięło udział blisko 1000 osób (mieszkańców Prudnika oraz Gminy Prudnik). Pytania ankietowe zostały opracowane w oparciu o praktyki ankiet Narodowego Centrum Kultury oraz w trakcie spotkań roboczych z udziałem: działu programowego, administracyjno-organizacyjnego, działu kinowego, kierowników wiejskich domów kultury z Moszczanki, Szybowic, Wierzbca, Rudziczki, Łąki Prudnickiej, Piorunkowic, Mieszkowic oraz Czyżowic. W ankiecie wzięło udział 66% kobiet oraz 34% mężczyzn. Dominującą grupą wiekową stanowiły osoby w wieku 36–50 lat (około 44% ankietowanych). Głównym źródłem wiedzy o ofercie kulturalnej, na którą wskazali ankietowani był Internet. Ta odpowiedź dominowała wśród ponad 80% ankietowanych. Niezwykle istotną informacją wynikającą z ankiety „Moja kultura” okazało się stanowisko 95% odbiorców, którzy określili swoje uczestnictwo w życiu kulturalnym jako ważne. Na pytanie o przyczynę rezygnacji z udziału w wydarzeniach kulturalnych ankietowani odpowiadali najczęściej: „nieatrakcyjna oferta kulturalna”. Takiej odpowiedzi udzieliło nam 52% osób. W pytaniu dotyczącym ulubionych form uczestnictwa dominowały: koncerty (86,4%), kino, spektakle, wernisaże, warsztaty artystyczne.

Dominującą odpowiedzią na pytanie o najbardziej potrzebny rodzaj działań kulturalnych była odpowiedź: „jednorazowe wydarzenia kulturalne, takie jak koncerty” (ponad 80) oraz „stałe zajęcia artystyczne”. Na pytanie: „Jaka grupa wiekowa wymaga podjęcia inicjatyw kulturalnych?” w 62% odpowiedziano: młodzież oraz osoby dorosłe. Jako główną przeszkodę uczestnictwa w kulturze określono: „niewystarczające środki materiale” (66,7%).

Ankieta „Moja kultura” stwarzała odbiorcy możliwość do dłuższej, bardziej osobistej i refleksyjnej wypowiedzi na temat oferty kulturalnej Prudnickiego Ośrodka Kultury. Na tego typu pytania opisowe odpowiedziało 298 osób. Warto zaznaczyć fakt, że odpowiedzi te były niezwykle obszerne. Świadczy to o dużym zainteresowaniu tematyką kulturalną i problemami lokalnej kultury, twórców, animatorów. Ankieta miała charakter dokumentu roboczego i stanowi punkt odniesienia przy

kreowaniu kolejnych, nowych propozycji programowych, zarówno na terenie miasta Prudnika, jak i na terenach wiejskich Gminy Prudnik. Wyniki ankiety „Moja kultura” są dostępne dla wszystkich zainteresowanych, w dziale programowym Prudnickiego Ośrodka Kultury.

Realizacja badania potrzeb lokalnej społeczności w czasie pandemii stała się inspirująca dla pracowników merytorycznych i kierowników poszczególnych działów. Odpowiedzi w niej zawarte to osobiste refleksje mieszkańców dotyczące form komunikacji „naszej” instytucji kultury, dostępności oferty, konieczności jej urozmaicenia, a także wprowadzenia wydarzeń na wysokim poziomie, (w tym wydarzeń biletowanych).

Kolejnym, podjętym przeze mnie „mikro-krokiem” w ramach „makro-ewolucji” był zakup kamery, oddelegowanie pracownika kina (kinooperatora) do działalności z zakresu produkcji materiałów wideo i montażu nagrań, umożliwiającego publikację materiałów on-line. Wśród działań zrealizowanych w formule on-line znalazły się między innymi: odsłuch płyty zespołu *Z prochu w proch* w czasie wielkopostnym; koncert z okazji Międzynarodowego Dnia Kultury Romskiej zatytułowany: *Jedno jest niebo dla wszystkich*⁵; recital solistów Dziecięcego Studia Piosenki *Nie ma jak u mamy* (z okazji Dnia Matki), minirecital *Muzyczna Laurka dla taty*, oprowadzanie kuratorskie po wystawie fotograficznej *Na ślubnym kobiercu*⁶, oprowadzanie kuratorskie po wystawie fotograficznej *Praca i życie na Pograniczu*, spotkanie autorskie z poetą, Waldemarem Jocherem, słuchowisko *Wiwat Wszystkie Stany!* z udziałem mieszkańców Prudnika, spotkanie autorskie z Bartoszem Suwińskim, autorem książki *Anegdota o istnieniu O twórczości Haliny Poświatowskiej*. Wśród nowych, dodatkowych działań merytorycznych on-line znalazły się: działania promujące czytelnictwo (cykl recenzencki *Lektornik* prezentowany w każdy czwartek na stronie internetowej pok-prudnik.pl, a także na *fanpage* biblioteki oraz Prudnickiego Ośrodka Kultury), działania promujące twórczość młodzieży (konkurs *COVIDEO* – twórcze wideo z czasów zarazy).

On-linowym novum stał się także program z zakresu edukacji historycznej pod nazwą: *Historyczne Eksploracje* emitowany systematycznie na stronie *fanpage* prudnickiej biblioteki. Stworzenie programu wpierało promocję pracowników merytorycznych biblioteki, a także wzmacniało umiejętność współpracy pomiędzy pracownikami poszczególnych działów naszej instytucji. W czasie ferii

⁵ Realizację koncertu on-line „Jedno jest niebo dla wszystkich” obejrzało na stronie *fanpage* Prudnickiego Ośrodka Kultury ponad 3 000 użytkowników.

⁶ Oprowadzanie kuratorskie obejrzało 3 500 użytkowników.

zimowych w 2021 roku zrealizowaliśmy cykl działań edukacyjnych on-line pod nazwą *Cyberferie*. W ramach powyższego przedsięwzięcia Prudnicki Ośrodek Kultury zrealizował siedemnaście działań edukacyjnych on-line, reprezentujących różne dyscypliny sztuki, w tym: *homerecording*, produkcję dźwięku, sztukę filmową, teatr, fotografię, sztuki plastyczne.

Interakcje odbiorców „wirtualnej” kultury świadczyły o tym, że działalność on-line proponowana przez Prudnicki Ośrodek Kultury stopniowo wykształca swoją odbiorczą przestrzeń. Krok po kroku, tydzień po tygodniu, miesiąc po miesiącu, niepewnym jeszcze krokiem, jak przez wąski most, przechodziliśmy na nowy grunt: kulturę w sieci. Czas pandemii staraliśmy się wykorzystać na działania związane ze zwiększeniem potencjału technicznego instytucji. Korzystając z kompetencji merytorycznych pracowników z wykształceniem z zakresu realizacji dźwięku, przygotowaliśmy specyfikację techniczną sprzętu nagłośnieniowego i oświetleniowego na potrzeby przeprowadzenia modernizacji nagłośnieniowej sali kameralnej, sali reprezentacyjnej, sceny plenerowej, sali widowiskowo-kinowej. Opracowana specyfikacja stała się dokumentem pomocnym w opracowaniu wniosku do programu dotacyjnego Infrastruktura Domów Kultury⁷.

Do najważniejszych działań stacjonarnych pandemicznego, 2021 roku, należały dwie duże realizacje artystyczne: cykl wydarzeń kulturalnych *Wyszyński. Błogosławiony* oraz XIV Jazz Prudnik Festival. Inspiracją dla pierwszej z nich była beatyfikacja Błogosławionego Stefana Wyszyńskiego⁸. Cykl został objęty patronatem honorowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach przedsięwzięcia, w dniu beatyfikacji Prymasa Wyszyńskiego zrealizowaliśmy koncert pod nazwą: *Skrawek nieba – dziękczynny koncert beatyfikacyjny*. Wystąpili w nim między innymi: Stanisław Soyka z zespołem oraz Ygor Przebindowski z zespołem. Trzygodzinny koncert został zrealizowany w miejscu uwięzienia Kardynała Wyszyńskiego w Prudniku-Lesie. Wydarzenie rejestrowała i retransmitowała TVP 3 Opole.

W koncercie uczestniczyło blisko tysiąc odbiorców bezpośrednich, zaś łączna liczba odbiorców pośrednich wyniosła około pięć tysięcy osób. Kolejnym wydarzeniem zrealizowanym w ramach wspomnianego cyklu była konferencja naukowa dedykowana postaci Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Przedsięwzięcie to

⁷ Decyzją Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego projekt ten otrzymał dofinansowanie w wysokości 95 000 zł w 2022 roku. Otrzymana dotacja była realnym efektem działań podjętych przez pracowników w czasie pandemii.

⁸ Prudnik był jednym z miejsc internowania Prymasa Tysiąclecia, stąd idea kreacji działań artystycznych, które umożliwią mieszkańcom Prudnika godne przeżywanie tego historycznego wydarzenia.

organizowaliśmy wspólnie z Kuratorium Oświaty w Opolu w formule stacjonarnej połączonej ze streamingiem.

Ponadto, dzięki współpracy z TVP 3 Opole, ramach cyklu *Wyszyński. Błogosławiony* zrealizowaliśmy retransmitowany przez TVP Polonia koncert *Polskę w sercu mam* w wykonaniu wybitnego polskiego aktora teatralnego, Jerzego Zelnika. Treścią spektaklu były listy Prymasa Wyszyńskiego. Koncert, z udziałem publiczności realizowany był w miejscu uwięzienia Prymasa, w klasztorze franciszkanów w Prudniku-Lesie. Drugą, wspomnianą uprzednio, istotną realizacją stacjonarną w 2021 roku był *XIV Jazz Prudnik Festival – międzynarodowy festiwal jazzowy w Prudniku*. Festiwal zyskał nową, dwudniową formułę, identyfikację wizualną, zaś jego program został rozszerzony o wydarzenia towarzyszące, w tym: warsztaty wokalne, wystawę fotograficzną, kino plenerowe, strefę animacji dla dzieci czy muzyczną czytelną. Powyższe wydarzenia zostały opracowane koncepcyjnie i merytorycznie w czasie obowiązującego reżimu sanitarnego.

Podsumowanie

Moje, nieco ponad roczne, doświadczenie pracy na stanowisku dyrektora samorządowej instytucji kultury w czasie pandemii wskazuje, że na owe okoliczności należy spojrzeć nie tylko z perspektywy trudności, ale także z perspektywy potencjału, jaki mogą one uruchomić. Ów czas stał się – w przypadku Prudnickiego Ośrodka Kultury – przyczynkiem do autodiagnozy. Umożliwił pracownikom i kadrze zarządzającej refleksję dotyczącą własnych możliwości, zaowocował świeżością spojrzenia na podejmowaną dotychczas działalność kulturalną. Jednocześnie, czas pandemii odarł ze złudzeń. Okazało się bowiem, że współczesna działalność kulturalna nie jest możliwa bez zaplecza technologicznego i cyfrowego, zaś kompetencje pracowników instytucji kultury muszą być nieustannie rozwijane. Potwierdzają to słowa Wojciecha Witkowskiego: „Instytucja kultury powinna działać w przekonaniu, że kompetentny pracownik stanowi jej najcenniejsze dobro” (Witkowski, 2016). Nie ulega wątpliwości, że brak rozwoju kompetencji pracowników instytucji kultury, zwłaszcza w małych miastach i na terenach wiejskich tworzy przepaść, a wręcz czyni ich outsiderami współczesnej aktywności kulturalnej.

Podobne zagrożenia mogą wynikać z braku inwestycji w zakresie zakupu wyposażenia informatycznego, nagłośnieniowego, oświetleniowego, technicznego i scenicznego. Innowacyjność stanowi dziś nieodłączny element rozwoju instytucji

kultury. Innowacyjność czyli nowe koncepcje, nowe rozwiązania, nowe drogi. W mojej opinii, współczesna instytucja kultury winna dążyć do promowania tradycji, wartości i naszego dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem i wykorzystaniem współczesnych narzędzi komunikacji. Zauważmy, że pandemia wyeksponowała wartość więzi międzyludzkich, obecności i bliskości. To właśnie dla istnienia tych jakości naszego życia, każda instytucja kultury stwarza przestrzeń. Taki grunt chcemy stworzyć w Prudnickim Ośrodku Kultury. Nasza aspiracja jest prosta i czytelna: chcemy być dla lokalnej społeczności wyborem a nie koniecznością. Ewolucja bez rewolucji.

Bibliografia

- Borkowska, S. (2005). *Zarządzanie talentami*. Warszawa: IPSIS.
- Gajda, J. (2009). *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gajda, K. (2003). *Jacek Kaczmarski w świecie tekstów*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Gawrońska-Baran, A., Fisher, I., Krywan, T., Mędrala, M. (2019). *Vademecum dyrektora instytucji kultury*. Warszawa: C.H.BECK.
- Hełpa-Liszkowska, K. (2013). Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 6 (255), s. 5-18.
- Mierzecka, A., Zybert, E. B. (2017). *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Jurkiewicz, J. (2022). Wpływ ograniczeń sanitarnych COVID-19 na funkcjonowanie instytucji kultury w Polsce. *Acta Politica Polonica*, 1, s. 89-100.
- Koczanowicz, L. (2010). Czy kulturoznawstwo potrzebuje filozofii? Warburg i Agamben o filozofii i nauce o kulturze. *Teksty Drugie*, 1–2, s. 208-2017.
- Kowalik, W. (2017). Partycypacja w zarządzaniu organizacjami publicznymi na przykładzie gminnych instytucji kultury. *Zarządzanie Publiczne*, 2(40), s. 65-79.
- Kozielecki, J. (2002). *Transgresja i kultura*, Warszawa: PWN.
- Krajewski, M. (2011). Instytucje kultury a uczestnicy kultury. Nowe relacje. W: M. Śliwa (red.), *Strategie dla kultury. Kultura dla rozwoju. Zarządzanie strategiczne instytucją kultury*, Kraków: Małopolski Instytut Kultury.
- Łysiński, J. (2012). Paradygmaty współczesnego zarządzania kulturą w Polsce. *Zeszyty naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 20(1), s. 99-111.

- Melnikov, A. (2020). Rewolucja uważności i instytucjonalizacja refleksyjności w praktykach społeczno-kulturowych. *Kultura współczesna*, 3(20), s. 24-34.
- Stańczyk, X. (2018). *Macie swoją kulturę. Kultura alternatywna w Polsce 1978-1966*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Sójka, J., Kieliszewski, P., Poprawski, M., Landsberg, P. (2009). *Instytucje kultury w czasach kryzysu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Bogucki.
- Witkowski, W. (2016). Zarządzanie zasobami ludzkimi w instytucjach kultury – wybrane aspekty. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 256, s.30-45.
- Wiśniewski, R., Pol, G., Pląsek, R., Bąk, A. (2012). *Oswajając zmienność. Kultura lokalna z perspektywy domów kultury*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

DOM KULTURY W DOBRODZIENIU – ZMAGANIA Z PANDEMIĄ COVID-19

Abstract: The activities of the Commune Cultural Sports Center and the Public Library (originally known as House of Culture in Dobrodzień) are open to any grassroots initiative of the residents themselves operating in various cultural, social and sports clubs or groups. Just when it was possible to bring the described model to become common and indispensable, the Covid 19 coronavirus pandemic appeared and stopped everything. The beginning of the pandemic and the total lockdown meant that the building, which was teeming with life on a daily basis, suddenly and unexpectedly emptied, froze and fell silent. Not knowing how long this condition will last, we decided to use the closing period to renovate two rooms - art and music and theater. To sum up, the House of Culture in Dobrodzień, due to its location and possession of a building with full infrastructure, rooms for organizing events and meetings, and due to running the facility as a meeting center, has become the main place of animation of the local social life of the Dobrodzień commune, and the Covid 19 coronavirus pandemic has not destroyed its role. The staff of the facility had to rethink many activities, reorganize, adapt to the circumstances and believe that the pandemic will end and we will be needed by the community

Keywords: house of culture, culture, animation, local community

¹ Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Biblioteki Publicznej, Plac Wolności 24, 46-380 Dobrodzień. E-mail: a.hurnik@dokis.nazwa.pl

Wstęp

Dom Kultury w Dobrodzieniu istnieje od 1971 roku, co oznacza że w roku 2021 obchodził swoje 50-lecie. W ciągu tego półwiecza przybierał różne struktury organizacyjne, ale zawsze pełnił bardzo ważną rolę w życiu społeczności lokalnej. W latach 90. nosił nazwę Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury (MOK), od 2001 roku Dobrodzieński Ośrodek Kultury i Sportu (DOKiS), a od 1.06.2021 r. Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Biblioteka Publiczna w Dobrodzieniu (GOKSiBP). Obecnie jest to jedyna instytucja kultury w Gminie Dobrodzień. Zawiera w swoich strukturach: Dom Kultury; Kino; Muzeum Regionalne w Dobrodzieniu; Bibliotekę Publiczną w Dobrodzieniu wraz z trzema filiami – w Szemrowicach, Myślinie i Pludrach; Informację Turystyczną; UTW, Krytą Pływalnię „Delfin”; Stadion Miejski oraz Stawy Habas. Dodatkowo prowadzi dyżury animacyjne w świetlicach wiejskich, organizuje urodziny dzieciom na prośbę rodziców oraz prowadzi wypożyczalnię kostiumów. Zgodnie ze swoim przeznaczeniem zajmuje się również organizowaniem wydarzeń artystycznych oraz prowadzeniem różnorodnych kół zainteresowań.

Jak widać struktura jednostki jest bardzo rozległa, niemniej jednak w świadomości mieszkańców pozostaje zawsze jako Dom Kultury. Ta nazwa, zamieszczona dodatkowo na budynku, przypadła mieszkańcom najbardziej do serca i jest najczęściej używana, nawet zdarza się, że niektórzy ze zdumieniem odkrywają istnienie jakiejś innej oficjalnej nazwy.

Misją naszego Domu Kultury jest rozbudzenie, rozwijanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych, estetycznych i emocjonalnych mieszkańców i turystów oraz aktywizacja do działania by zapobiegać nudzie i beczynności. Ponadto integrowanie różnych grup społecznych, uwrażliwianie na piękno, zwiększanie poczucia własnej wartości, a także skupienie lokalnych artystów i podtrzymywanie tradycji w nawiązaniu do wielokulturowości regionu. Dodatkowo kształtowanie nawyków korzystania i współpracy z tak wielopłaszczyznową placówką kultury.

Nasza instytucja stara się być koordynatorem wszelkich działań kulturalnych w Gminie Dobrodzień zgodnie z wykorzystaniem koncepcji Centrum Aktywności Lokalnej (Jedlewska, Skrzypczak, 2009). Metoda ta polega przede wszystkim na ciągłym badaniu rynku potrzeb i zainteresowań lokalnych, a także na aktywizowaniu społeczności lokalnych do własnej wspólnej działalności. Ośrodek stara się aktywizować mieszkańców nie tylko miasta Dobrodzień, ale również wszystkich 16 sołectw. Począwszy od bardzo prostych działań polegających na koordynacji wydarzeń w poszczególnych miejscowościach, by nie pokrywały się ich terminy,

po współtworzenie świetlic środowiskowych oraz innych inicjatyw zgodnych z potrzebami mieszkańców.

Staramy się być miejscem przyjaznym rozwojowi talentów, odkrywaniu siebie, nawiązywaniu kontaktów, aktywnego uczestnictwa w kulturze i rekreacji, czytelnictwie, sporcie i turystyce. Staramy się łączyć tradycję z nowoczesnością, naukę z przyjemnością, a indywidualny rozwój z ideą wspólnego rozwoju środowiska lokalnego. Jesteśmy instytucją otwartą wychodzącą naprzeciw potrzebom i problemom lokalnym, prowadzącą szeroko rozumianą animację oraz równie szeroką współpracę ze wszystkimi organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie gminy. Wymienić tu należy: Stowarzyszenie Promocji Pływania „Vega”, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Szemrowice, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Rzędowickiej, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Kocury i Malichów „Brzozowa Dolina”, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Bzinica Stara, Bzinica Nowa, Bąki, Kolejka, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Pludry i Pietraszów, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Głowczyce, Gosławice, Zwóz, Stowarzyszenie Dobrodzień Potrzebującym, Międzygminne Towarzystwo Regionalne Dobrodzień-Zębówice, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Polski Związek Wędkarski Koło Dobrodzień, Ogólnopolski Związek Pszczelarzy Koło Dobrodzień, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Myślina i Turza, Stowarzyszenie „Karolinka”, Klub sportowy „Start Dobrodzień”, Ochotnicze Straże Pożarne (OSP) z poszczególnych sołectw. Ponadto bardzo ważna jest współpraca ze stowarzyszeniem siedmiu sąsiednich gmin LGD „Kraina Dinozaurów”.

Ten sposób postrzegania roli i funkcji instytucji ma bezpośredni związek z nurtem zmian, który rozpoczął się po 1989 roku. Wraz z postępującymi w galopującym tempie zmianami społecznymi oraz technologicznymi i rozwojem cywilizacyjnym zmienił się odbiorca kultury, a zatem zmieniona została formuła instytucji kultury. W naszym przypadku największa zmiana zaszła w ciągu ostatnich 10 lat – wyszliśmy z roli instytucji impresaryjnej w kierunku bardzo mocno animacyjnym. Działalność GOKSiBP jest otwarta na wszelką inicjatywę oddolną samych mieszkańców działających w różnych klubach czy grupach tak kulturowych, społecznych jak i sportowych.

Organem wspomagającym działania i ułatwiającym rozpoznawanie potrzeb oraz dobranie metod dotarcia do odbiorcy pozostała, funkcjonująca od 1997 roku, Rada Kultury. W jej skład, poza dyrektorem placówki, wchodzi przedstawiciele wszystkich stowarzyszeń, sołectw, placówek edukacyjnych oraz miejscowi działacze angażujący się w życie społeczne. Wspólnie zależy nam na tym, żeby dom kultury

tętnił życiem nie tylko popołudniami, podczas weekendów i przerw wakacyjnych w szkołach, ale także w czasie edukacji – wspólne działania i projekty.

Działalność Domu Kultury

Dokonując dogłębnej analizy działalności Domu Kultury w Dobrodzieniu (GOKSiBP) można wprowadzić podział na pewne sektory:

1. Dom Kultury:
 - Animacja kulturalna oraz wspieranie amatorskiej twórczości artystycznej: Sekcje kulturalne oraz zespoły działające przy Domu Kultury; Sekcje sportowe działające przy Domu Kultury; Imprezy cykliczne - około 50 rocznie; Akcje ogólnopolskie lub światowe.
 - Edukacja kulturalna: Konkursy; Kursy; Wystawy; Projekty i akcje.
 - Usługi kulturalne: Wypożyczalnia kostiumów; Organizowanie urodzin dla dzieci.
2. Kino: Edukacja filmowa „Nowe Horyzonty”; Letnie „Kino pod gwiazdami”.
3. Biblioteka: Lekcje biblioteczne; Spotkania z pisarzami; Spotkania z dziećmi – zabawy w bibliotece; Akcja „Mała książka – wielki człowiek”.
4. Muzeum Regionalne: Ochrona tradycji i dziedzictwa kulturowego; Lekcje muzealne; Działalność wydawnicza; Działalność wystawiennicza.
5. Uniwersytet Trzeciego Wieku.
6. Informacja Turystyczna: Orowadzanie po mieście w historycznym stroju (rekonstrukcja) królowej Karoli; Dystrybucja materiałów reklamowych o gminie, obszarze LGD oraz województwie.
7. Zajęcia w świetlicach.
8. Kryta pływalnia „Delfin”: Sekcja pływacka „Vega”.
9. Stadion miejski.
10. Stawy na Habasie: Sekcja wędkarska „Habas”.
11. Zrealizowane i zaplanowane projekty.

Uzasadnione staje się w tym miejscu postawienie pytania czy ten kierunek rozwoju i prowadzenia działalności placówki jest słuszny i czy mieszkańcy pozytywnie go oceniają. Przesłanki pozwalające potwierdzać słuszność naszych działań płyną głównie z praktyki oraz z sygnałów docierających do nas od odbiorców naszych działań, czyli mieszkańców Gminy Dobrodzień. Pozyskiwanie informacji zwrotnej, czyli

ewaluacja, jest naszą stałą praktyką. Dodatkowo przeprowadziliśmy dwie duże diagnozy społeczne realizując dwukrotnie program *Dom Kultury + Inicjatywy Lokalne* w 2018 (Nycz, Hurnik, 2017) oraz 2021 roku (Czyżewska i in., 2021). Rozpoznawalność i zasięgi naszych portali społecznościowych potwierdzają również tezę, że mieszkańcy Gminy Dobrodzień świetnie odnaleźli się w społecznym modelu prowadzenia instytucji.

Właśnie wtedy, kiedy udało się doprowadzić opisany model do tego by stał się powszechnym i nieodzownym, pojawiła się pandemia koronawirusa Covid 19 i zastopowała wszystko. Zgodnie z zaleceniami ogólnokrajowymi instytucja została zamknięta 12.03.2020 roku (aż do 27.03). Szybko okazało się, że zaskoczona sytuacją społeczność odczuła brak wystarczającej ilości maseczek, a ponieważ mieszkańcy już przywykli do tego, że realizujemy każdego roku akcję „Uszyj jasia” – czyli poszewkę na poduszkę dla instytucji świadczących pomoc socjalną – i zbieramy materiał do szycia, w naturalny sposób przynieśli materiały, by szyć maseczki. Odbyła się cała akcja szycia maseczek przez Sekcję Rękodzieła we współpracy ze skazanymi z Zakładu Karnego w Sierakowie Śląskim.

Działalność Domu Kultury w czasie pandemii COVID-19

Początki pandemii i całkowity lockdown spowodował, że budynek, który na co dzień tętnił życiem, nagle i niespodziewanie opustoszał, zamarł i ucichł. Nie mając wiedzy jak długo potrwa taki stan postanowiliśmy okres zamknięcia wykorzystać na remont dwóch sal – plastycznej i muzyczno-teatralnej. Zamieniliśmy je rolami i samodzielnie, odnawiając meble oraz malując na nowo ściany, odświeżyliśmy. Powstały dwie piękne sale: plastyczna, z zapleczem krawieckim, i teatralno-muzyczna, czyli stało się coś na co nigdy nie byłoby czasu i możliwości w czasie pełnej pracy instytucji. Nieoczekiwana korzyść. Pracownicy przychodzili w innych godzinach – zachowując dystans społeczny – i pracowali każdy w swojej sali, a następnie wykorzystaliśmy przestrzeń Internetu, by pokazać naszą pracę mieszkańcom (jeszcze nie mogliśmy ich zaprosić). Okazało się, że założony, w 2019 roku po raz pierwszy, kanał na You Tube „Dom Kultury Dobrodzień”, który pokazywał zaledwie dwa filmy, teraz może być niezastąpionym narzędziem do komunikowania się z dotychczasowymi uczestnikami – naszą społecznością lokalną. Nagraliśmy pierwszy film pokazujący dzieciom nową salę plastyczną i zapewniający,

że już nie możemy się na nie doczekać². Kiedy film został udostępniony na naszym Facebooku okazało się, że to był bardzo dobry pomysł. Nie znaleźliśmy zasad kręcenia takich krótkich filmów, ale wspaniałym zbiegiem okoliczności zrealizowaliśmy w 2019 roku projekt „Seniorzy w Akcji” Polsko Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz „Towarzystwa Inicjatyw Twórczych «ę»” polegający na nagrywaniu wspomnień mieszkańców Dobrodzienia, dzięki któremu kupiliśmy sprzęt do nagrywania i montowania. To okazało się kluczowe w kolejnych miesiącach.

Minął marzec 2021 roku, a w kwietniu odwołano wszystkie duże imprezy – wprowadzono zakaz gromadzenia się, nakaz noszenia maseczek wewnątrz i na zewnątrz oraz zachowywanie dystansu społecznego i zdalne nauczanie. Już wiedzieliśmy, że sytuacja nie będzie przejściowa, ale długotrwała i musieliśmy przystosować się do zaistniałej rzeczywistości – animować życie i czas naszych mieszkańców bez spotkania się z nimi. Sposobem na kontakt okazał się Internet i wszelkie dostępne nam możliwości z nim związane.

Pierwsza akcja zorganizowana przez Internet to *Akcja Żonkil* – ogólnopolska akcja Muzeum Żydów Polskich POLIN. Zwykle polega na wspólnym robieniu papierowych żonkili i rozdawaniu ich potem na ulicach miasta. W 2020 roku została przeprowadzona w formie instruktażowego filmiku – jak zrobić papierowy żonkil oraz wyjaśnieniu, na czym polega akcja³. W okresie Świąt Wielkanocnych nagraliśmy lekcje muzealne o zwyczajach wielkanocnych⁴.

Czas płynął, a my nadal nie widzieliśmy się z uczestnikami poszczególnych sekcji – dzieci zostały zamknięte w domach przed swoimi komputerami. Nagrywaliśmy im np. czytane książki jako zajęcia teatralne⁵. W maju zezwolono na organizowanie przedsięwzięć na świeżym powietrzu, więc stworzyliśmy w rynku miasta (nasze podwórko przechodziło gruntowny remont) *Strefę Kultury*. Kupiliśmy stoliki, również dla dzieci, i wystawiliśmy tablicę do malowania kredą. To była pierwsza namiastka spotkania się – oczywiście w maskach.

Ten sam czas, w którym my uczyliśmy się funkcjonować w nowych warunkach – w tzw. sieci – i mierzyliśmy się np. z kwestiami praw autorskich czytanych książek czy utworów muzycznych, inni robili to samo. Kultura przeniosła się do sieci. Powstawało mnóstwo filmów nie tylko informacyjnych, ale również szkoleniowych. Dawało to zupełnie nowe możliwości podnoszenia kompetencji pracowników. Korzystaliśmy z tych możliwości, by jeszcze lepiej przygotować się do spotkań na

² https://youtu.be/BJVvmy5H_vs

³ https://youtu.be/uPU3KD_FqcQ

⁴ https://youtu.be/ODFAdQLdO_k, <https://youtu.be/CiBjdzmbMNw>, <https://youtu.be/4ePvz-GyrSE>

⁵ <https://youtu.be/Zwixbd2PI-E>

żywo z naszymi uczestnikami kultur. Jednocześnie organizowaliśmy kameralne spotkania na świeżym powietrzu, podczas których przestrzegaliśmy zasad reżimu sanitarnego. I tak w czerwcu odbył się Światowy Dzień Dziergania, czyli sztrykowania, w rynku miasta. Panie, które brały udział w imprezie pracowały daleko od siebie, ale mogły ze sobą rozmawiać. Była to już namiastka spotkań, których tak nam brakowało.

Kiedy nadeszły wakacje i dzieci w końcu wstały od komputerów, mogliśmy się już spotykać. Zbieraliśmy się nadal wyłącznie na świeżym powietrzu. Odbywały się Zajęcia Wakacyjne dla dzieci i młodzieży raz w tygodniu: „Bajkowe Lato z Fontanną” – 75 urodziny Pippi Pończoszanki, Wioska dzieci z Bullerbyn, Dzień Włóczykija, 80 Dni Dookoła Opolszczyzny, Święto Pszczółki Mai, Święto Delfina, Przygody Krasnala Hałabały oraz Bajkowe pożegnanie lata. Pierwszy raz zorganizowaliśmy tak mało zajęć wakacyjnych, po raz pierwszy odbywały się one wyłącznie poza naszą siedzibą, nie zdarzyło się wcześniej też tak, że dzieci nigdzie z nami nie wyjechały. Zwykle wakacje spędzaliśmy w drodze – na wyraźne życzenie dzieci i rodziców wskazane w diagnozie.

Skoro nie mogliśmy zapraszać na koncerty do sali, zaczęliśmy je organizować na świeżym powietrzu i tak powstał cykl „Letnie Koncerty Orkiestr Dętych” – w każdą niedzielę wakacyjną. Zwłaszcza że zostały odwołane Dni Dobrodzienia i Dożynki.

Rynek ma ogromną przestrzeń, szeroko ustawione ławki, ale dookoła mnóstwo kamienic, więc mieszkańcy mogli słuchać muzyki także z własnych mieszkań.

Również w rynku schronienie znalazła akcja „Narodowe Czytanie” – akcja Prezydenta RP – czytaliśmy *Balladynę* J. Słowackiego oraz akcja „Europejskie Dni Dziedzictwa”. Nie odbył się natomiast w pełnym wymiarze coroczny „X Dobrodzień Classic Festival”. Odbył się jedynie koncert w Opolu w ramach Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim i to tylko w wersji transmitowanej on-line.

Największym wyzwaniem były wtedy jednak projekty animacyjne, które pisane w czasie przed pandemią nastawione były na spotkanie się i wspólne działanie. My musieliśmy się zmierzyć z projektem EDUKO „Otwieramy księgę tajemnic. Kronika Dobrodzienia i jej autor” polegającym na warsztatach z uczniami. Postanowiliśmy nagrać prowadzącego i udostępnić w ten sposób warsztaty⁶.

Późną jesienią Polska doświadczyła drugiej fali pandemii koronawirusa Covid-19 i zarządzono ponowne zamknięcie instytucji. Koncertu dzieci z okazji 11 listopada

⁶ Efektem projektu było wydanie publikacji – Zeszyt Dobrodzieński 2020, A. Hurnik, Paweł Mrozek, Otwieramy księgę tajemnic. Kronika Dobrodzienia i jej autor, Dobrodzień 2020.

można było odsłuchać w Internecie dzięki nadesłanym przez nie nagraniom⁷. Podobnie uczciliśmy Święto Pluszowego Misia – dzieci mogły posłuchać opowieści misiowych. Zamknięcie i odosobnienie trwało, a my już coraz sprawniej odnajdywaliśmy się w przestrzeni tzw. sieci. Postanowiliśmy zatem zrobić coś, czego nigdy do tej pory jeszcze nie robiliśmy – nagrać 24 opowieści świąteczne dla dzieci, na każdy dzień Adwentu⁸.

Nagraliśmy również koncerty „Dokisiaków”, zespołu „Alleluja” oraz Zespołu Pieśni Regionalnej.

Mimo dużej ilości pracy wkładanej w przygotowania do nagrań zamknięcie instytucji znowu dało nam nieco czasu na przygotowanie dwóch nowych pracowni: ceramicznej oraz stolarskiej (wraz z zakupem potrzebnego sprzętu).

Mimo panującej pandemii przepisy pozwalały sekcjom sportowym na ćwiczenia i branie udziału w zawodach – sekcja „Vega” wyjeżdżała i brała czynny udział w zawodach przywożąc medale.

Tak przeszliśmy przez pierwszy i najtrudniejszy czas pandemii, a mimo że skończył się rok 2020⁹ nic nie wskazywało na to, że ta sytuacja się skończy. Musieliśmy się z tym pogodzić i przystosować pracę do odmiennych warunków – sprawić, żeby Dom Kultury wrócił w miarę możliwości do swojego rytmu pracy.

DOM KULTURY

Animacja kulturalna oraz wspieranie amatorskiej twórczości artystycznej na terenie Domu Kultury, a także Dobroteki – przestrzeni salonów meblowych Dobrodzienia. Zakaz spotykania się spowodował również, że bajkę, którą zwykle grali dla dzieci nasi mali aktorzy, teraz zagrali dorośli – pracownicy Domu Kultury – i została ona wyświetlona na rynku jako film wraz z filmami śpiewających przedszkolaków¹⁰. Kolejnym wyzwaniem było zorganizowanie przesłuchań eliminacyjnych do Międzynarodowego Festiwalu Kolęd i Pastorałek im. ks. Kazimierza Szwarlika w Będzinie „Dobre Kolędowanie” – w tym wypadku wykorzystaliśmy filmy z występami nadesłane przez uczestników zgłoszonych do konkursu. Byliśmy nie tylko organizatorami takich konkursów w tym czasie, ale również uczestnikiem – sekcja mażorettek wzięła udział w konkursie on-line „Sierpecki Turniej Tańca”.

⁷ <https://youtu.be/ptFtoCvcv4k>, https://youtu.be/7NfvYa_bS9M

⁸ <https://youtu.be/cIES1aw527w>

⁹ Sprawozdanie z działalności GPKSiBP w Dobrodzieniu za 2020 rok

¹⁰ <https://youtu.be/A7naqjqR3S4>, <https://youtu.be/91oQ6duznBQ>

SEKCJE ORAZ ZESPOŁY DZIAŁAJĄCE PRZY DOMU KULTURY

Sekcja rękodziela artystycznego „Pasjonata”

Jest to jedna ze starszych sekcji z największymi tradycjami i członkiniami, które przychodzą do Domu Kultury od lat. Panie rozwijają swoje pasje i zainteresowania w każde piątkowe popołudnie, inspirując się nawzajem nowo poznanymi technikami prac manualnych. Pracują z użyciem papieru, drewna, wikliny, włóczki, masy porcelanowej, wszelkiego typu materiałów nadających się do recyklingu oraz – ostatnio – przywracają w Dobrodzieniu tradycję malowania porcelany opolskim wzorem z naciskiem na wzór typowy dla samego Dobrodzienia.

Sekcja bierze udział w wystawach, kiermaszach, a także konkursach organizowanych przez Muzeum Wsi Opolskiej, a także wystawach i jarmarkach, które organizuje Dom Kultury w Dobrodzieniu. Każdego roku również wyjeżdża do Ustronia na zloty rękodzielników.

Sekcję prowadzi rękodzielniczka Beata Kupiec, która co roku jest delegowana na szkolenie, podnoszące kompetencje, organizowane przez Narodowe Centrum Kultury – „Letnia Akademia Sztuki”. Zdobyte umiejętności przekazuje swoim podopiecznym oraz wykorzystuje je do wykonywania dekoracji podczas imprez organizowanych przez Ośrodek.

Stały rozwój pracowników oraz stały kontakt z mieszkańcami pod kątem diagnozy potrzeb spowodował, że sekcja rozszerzyła swoją działalność – powstały zajęcia uczące kroju i szycia (przy pomocy maszyn do szycia) pod nazwą „Guzik z pętelką” cieszące się ogromną popularnością.

Sekcja posiada w holu gabloty ze stałą ekspozycją swoich prac. Ponadto sekcja każdego roku (od 2014 roku) jest głównym organizatorem cyklicznego przedsięwzięcia „Uszyj jasia”. Podczas tego wydarzenia członkinie sekcji szyją poszewki na poduszki do wcześniej wybranej placówki opiekuńczej. Ostatnio były to Dom Dziecka w Sowczycach, Zakład Opieki Leczniczej w Dobrodzieniu czy Zespół Placówek Edukacyjnych. Niemal każdego roku akcja organizowana jest we współpracy z osadzonymi w Zakładzie Karnym w Sierakowie Śląskim. Akcja opiera się na wykorzystaniu materiałów wcześniej zebranych przez mieszkańców, a po jej zakończeniu uszyte elementy zawożone są do wybranej placówki.

W czasie panującej pandemii kiedy dokonywano odświeżenia sal oraz zamiany ich funkcji powstała pracownia plastyczna, z prawdziwego zdarzenia, oraz krawiecka, a w końcu ceramiczna i stolarska. Można powiedzieć, że – paradoksalnie – pandemia przyniosła najwięcej korzyści tej sekcji i pozwoliła, właśnie poprzez

dotatkowy czas, na zatrzymanie się i nowy początek. W pierwszej połowie 2021 roku panie spotykały się w mniejszym gronie, powoli, aż w końcu mogły wrócić do dawnego rytmu spotkań. Wszystkie jednogłośnie twierdziły, że pozostawanie w domu i w osamotnieniu bardzo źle wpływało na ich kondycję psychiczną. Zaczęliśmy obserwować napływ również nowych chętnych do grupy malarek porcelany. Panie odkrywały swoje ukryte talenty i spotykają się konsekwentnie nadal. Aktualnie sekcja rękodzieła przygotowuje się do wielkiej wystawy swoich prac.

Dziecięca sekcja plastyczna

W ramach tej sekcji dzieci spotykają się z instruktorką Beatą Kupiec w każdy wtorek. Pracują z wykorzystaniem różnorodnych technik – rysują, malują, wycinają, poznają techniki bardziej skomplikowane jak decupage. Również korzystają z umiejętności przywiezionych przez instruktorkę ze szkoleń. Przygotowują własnoręcznie zrobione przedmioty – prezenty dla swoich bliskich z okazji różnego typu świąt. Samodzielnie również ozdabiają swoją pracownię, która jest tak przygotowana przez pracowników ośrodka żeby dzieci mogły czuć się swobodnie i nie krępowały się w wyrażaniu siebie i swoich umiejętności. Co jakiś czas małym artystom organizowane są wernisaże ich prac.

Instruktorka prowadząca sekcję organizuje również różnego rodzaju konkursy plastyczne dla wszystkich uczniów, nie tylko tych, którzy uczęszczają na zajęcia. Uczniowie mają również wernisaże pokonkursowe. Wiosną w czasie majówek instruktorka organizuje plenery malarskie dla dzieci i ich rodziców w parku miejskim.

Wyciągając wnioski z rozmów z dziećmi oraz ich rodzicami zaproponowaliśmy zajęcia dla dzieci z tatusiami – „Tato zróbmy coś fajnego”, które odbywają się raz w miesiącu. Polegają na wspólnej pracy ojców z dziećmi, z wykorzystaniem drewna i narzędzi stolarskich. Dzieci wykonują przy pomocy taty np. zegary, choinki, gry domino, karmniki itp. Do prowadzenia tych zajęć Dom Kultury zakupił kilka sprzętów stolarskich, natomiast materiały pozyskujemy od miejscowych stolarzy. Sami rodzice dopytują czy mogą coś przynieść.

Pandemia spowodowała również, w przypadku tej sekcji, radość z posiadanej własnej pracowni z tablicami do malowania kredą, do przypinania swoich prac, z półkami do przechowywania czy akcesoriami plastycznymi na wyciągnięcie ręki. W czasie ferii 2021 roku, kiedy nadal nie mogliśmy się spotykać, Pani Beata przygotowała pakiety do samodzielnego wykonania przedmiotów. Nagrany film pokazywał jak skorzystać ze wszystkich elementów w pakiecie. Rodzice te pakiety

odbierali i zanosili dzieciom do domu, a następnie dzieci przysyłały nam zdjęcia wykonanych prac¹¹. Te i inne filmy są dostępne na naszym kanale.

Sekcje teatralne

Przy domu kultury istnieją dwa teatry – dziecięcy „MaMeMik” oraz dla dorosłych – „Mimowolny”. Oba kontynuują swoją działalność po otwarciu sceny 21 lipca 2021 roku. Teatr dziecięcy przygotowuje każdego roku spektakl mikołajowy dla dzieci z całej Gminy Dobrodzień. Odbywa się on w ramach dużej imprezy „Wieczór z Mikołajem”. Niejednokrotnie w tym świątecznym spektaklu łączą się siły obu teatrów. Teatr dziecięcy przetrwał brak dużej sceny korzystając z małej, która znajduje się w sali kameralnej. Natomiast teatr dla dorosłych musi przejść reaktywację i nowy nabór. Nie będzie to stanowiło problemu ponieważ mieszkańcy sami dopytują i wyrażają chęć uczestniczenia w takiej formie amatorskiej twórczości.

Oba teatry prowadzi Dyrektorka Agnieszka Hurnik. Obecnie coraz częściej z dziecięcym teatrem pracuje instruktorka Karolina Fidelus. Dzieci, które brały udział w wakacyjnej formie zajęciowej w Strefie Kultury w Rynku miasta wzięły udział w spektaklu z okazji Dnia Pszczelarza.

Wspomniana instruktorka w tym roku bierze udział w doskonaleniu zawodowym w ramach „Teatroteki Szkolnej” organizowanej przez Instytut Teatralny im. Raszewskiego (mimo pandemii edycja jest kontynuowana w wersji on-line). Do programu należało złożyć aplikację i pani Karolina Fidelus została wybrana. Jest to kolejny element współpracy naszej placówki z Instytutem. Współpracujemy od 2013 roku.

Każdego roku sekcja wraz z instruktorem odpowiedzialna jest za zorganizowanie cyklicznej imprezy – od 2013 roku – „Dobrodzieńskie Konfrontacje Teatralne” rozwijającej amatorski ruch teatralny. Impreza polega na zaproszeniu wszystkich placówek edukacyjnych z terenu gminy do zaprezentowania swojego spektaklu teatralnego. Każdego roku wybierana jest inna technika teatralna, według której grupy szkolne przygotowują spektakl. Szkolna część konfrontacji odbywa się przed południem, natomiast wieczorem odbywa się spektakl na dużej scenie.

Z powodu pandemii znowu musieliśmy skorzystać z formy nadesłanych nagrań¹², niestety spektakl dla dorosłych nie mógł się odbyć. Ewidentna tęsknota za sceną i byciem razem wzmacnia w nas pomysł na „Niedzielny Teatr Rodzinny” polegający na tym, że podczas jednej niedzieli w miesiącu będziemy zapraszać

¹¹ <https://youtu.be/SMorTVrzGjI>

¹² <https://youtu.be/SFiBzXWChsQ>

rodziców z dziećmi na spektakle dziecięce teatrów przyjezdnych, tzw. objazdowych, korzystając z doświadczenia jakie już posiadamy.

Zespół Pieśni Regionalnej

Zespół istnieje od 40 lat. W 2013 roku napisaliśmy projekt grantowy UE PROW na zakup nowych strojów dla zespołu. Został na nich wyhaftowany wzór dobrodzieńskiego haftu, a fartuchy ozdobiono w śląskimi wzorami kwiatowymi. Zespół bierze udział we wszystkich lokalnych uroczystościach oraz przeglądach i konkursach dotyczących pieśni ludowych. Stale współpracuje z Muzeum Wsi Opolskiej oraz zespołami partnerskimi. Zespół zbiera dawne i mało znane pieśni ludowe. Prowadzi go Stanisław Werner grający na akordeonie.

W okresie pandemii zespół rzadko się spotykał ze względu na wiek uczestników – martwiliśmy się o nasze seniorki, więc nagrywaliśmy również ich występy z okazji świąt oraz pojedyncze utwory.

Chór Kantata

Chór był jednym z przykładów na to, jak może zaowocować inicjatywa samych mieszkańców. Powstał bowiem jako efekt pomysłu, by dorośli zaśpiewali dzieciom z okazji świąt. Potem okazało się, że sporo osób chciałoby to robić nadal i w ten sposób powstał chór. W 2013 roku napisany został projekt UE PROW mały grant LGD, dzięki któremu zaprojektowano i uszyto togi dla członków chóru. Od tej pory chór występował na wszystkich wewnętrznych uroczystościach gminnych oraz brał udział w konkursach pieśni patriotycznej czy kolędowych, występował również na zaproszenie okolicznych placówek.

Niestety chór nie przetrwał czasu pandemii i zamknięcia instytucji czy braku możliwości prowadzenia prób. Jego skład – w dużej mierze – tworzyli nauczyciele. Przepuszczalnie zatem, ta grupa zawodowa mocno została wyeksploatowana przez nauczanie zdalne i to może być przyczyną rozpadu chóru.

Dziecięcy zespół wokalny „Dokiaki” i „Dokisiaczki”

Zespoły są kontynuacją istniejących kiedyś zespołów „Dropsy” i „Dropsiki”. Były one prowadzone przez inną instruktorkę, dawną śpiewaczkę operową, która zmarła. W 2013 roku zaproponowaliśmy prowadzenie zespołu nauczycielce muzyki Beacie Sikorze i – od tamtej pory – zespół rozwija się w dwóch grupach wiekowych. Po zakończeniu projektu Dom Kultury+ zakupiono dzieciom jednolite koszulki,

wykorzystywane podczas występów. Zespoły koncertują na imprezach gminnych oraz biorą udział w różnych konkursach.

W okresie pandemii dzieci były wielokrotnie nagrywane, np. do występów mikołajowych czy podczas własnego koncertu. W okresie odosobnienia kontaktowały się z instruktorką przez platformy do nauczania żeby wspólnie śpiewać i nie myśleć o pandemii.

Dziecięcy zespół mażoretkowy „Fantazja”

Dziecięcy zespół taneczny istnieje od 10 lat i jest zespołem cieszącym się największą popularnością wśród dziewcząt. Obecnie ćwiczy sześć grup mażoretkowych. Każda z nich wyróżnia się kolorem stroju i układem tanecznym. Dzieci występują na wszystkich uroczystościach gminnych. Jest to z pewnością, za każdym razem, najbardziej spektakularny pokaz. W życiu zespołu mocno angażują się rodzice. Ponoszą miesięczne opłaty, opłacają niektóre akredytacje konkursowe czy pokrywają koszty podróży związane z występami. Zespół rozwija się coraz bardziej i każdego roku prowadzony jest nowy nabór.

W okresie pandemii dziewczynki doskonaliły swoje umiejętności na podstawie filmików, które nagrywała instruktorka. Dziewczęta odsyłały potem filmiki ze swoimi ćwiczeniami. Dzięki temu zachowywały ciągłość i po zezwoleniu na spotkania nagrywały już swoje występy wspólne, a nagrania wysyłały na konkursy. Niejednokrotnie zdobywały nagrody. Skutkiem pandemii było jednak zmniejszenie ilości tancerek do końca 2021 roku. Teraz ilość tańczących dzieci znów jest imponująca, jednak wiele dziewczynek, które zrezygnowały w okresie pandemii, już nie wróciły. Na szczęście na ich miejsce przyszły inne.

Orkiestra Dęta Szemrowice

Orkiestra w Szemrowicach istnieje od ponad 70 lat. W 2019 roku obchodziła swój jubileusz. Przez pewien okres stanowiła część orkiestry działającej przy Domu Kultury. Ta jednak rozpadła się i powstała nowa. W ostatnich latach działa jako sekcja Domu Kultury. Prowadzący Alfons Witek uczy dzieci gry na instrumentach przyjeżdżając do Dobrodzenia, a także w świetlicy w Szemrowicach.

Orkiestra występuje na wszystkich ważnych uroczystościach w gminie oraz w dekanacie. Próby odbywają się w Szemrowicach, ale orkiestra ma status gminnej. W 2018 roku napisaliśmy projekt UE PROW, dzięki któremu zakupiliśmy dla orkiestry jednakowe koszule, z naszywkami logo, oraz kapelusze.

W czasie pandemii orkiestra spotykała się, w okresach dozwolonych, w liczbie stanowiącej połowę składu w dwóch grupach. Pomagała w tym sala w świetlicy w Szemrowicach. Orkiestra mogła również wziąć udział w Orszaku Trzech Króli w styczniu, jak co roku, ponieważ impreza odbywała się na świeżym powietrzu

Nauka gry na instrumentach – Ognisko GoArt

Dzieci i młodzież uczą się gry indywidualnej na pianinie i gitarze pod okiem dwóch nauczycieli – Doroty i Waldemara Porada. Każdego roku uczniów przybywa. Występują chętnie na koncertach i imprezach organizowanych w mieście np. w czasie koncertu fortepianowego „Urodziny fortepianu Frycek”. Koncert ten zawsze przypada jesienią, więc w 2021 roku odbył się już w okresie wygasającej pandemii, a zatem z obecnością publiczności i na scenie. Na naszej stronie internetowej znajduje się również nagranie z tego wydarzenia. To jest dowód na pozytywny skutek pandemii, która zachęciła nas do wykonywania takich nagrań i zatrzymywania w kadrze ludzi i czasu. Wcześniej takich nagrań prawie nie wykonywaliśmy.

SEKCJE SPORTOWE DZIAŁAJĄCE PRZY DOMU KULTURY

Sekcja modelarska

Modelarze spotykają się od ponad 50 lat. To sekcja z ogromnymi tradycjami i ogromnymi sukcesami! W ciągu tych lat wielokrotnie zdobywali mistrzostwa Polski, Mistrzostwa Europy, a nawet świata. Prowadzi ją instruktor Krystian Brylka. W ostatnich latach sekcja została mocno wyposażona dzięki projektowi UE PROW LGD „Wakacje z żaglówką”.

W okresie pandemii nie odbyło się bardzo wiele zawodów i mistrzostw. Również impreza organizowana w Dobrodzeniu pod nazwą „Pożegnanie lata” nie miała miejsca przez dwa sezony. Część sekcji modelarskich, które do nas przyjeżdżały, zawiesiły swoją działalność.

Sekcja brydża sportowego „Blotka”

Jest to kolejna sekcja istniejąca już 50 lat. Prowadzi ją emerytowany wieloletni dyrektor Stanisław Górski. Sekcja organizuje ogromny turniej brydżowy „O puchar Śnieżnego Płatka” oraz wyjeżdża na wiele innych turniejów zdobywając laury.

W czasie trwania pandemii w 2021 roku turniej odbył się drogą internetową. Wtedy okazało się, że ten największy w Polsce południowej turniej może mieć

jeszcze większy zasięg, ponieważ mogą w nim zagrać ludzie nie tylko z całej Polski, Europy ale i świata.

Klub rowerowy „Jednoślad”

Działał przy Domu Kultury od 9 lat. Sekcja organizowała atrakcje dla dzieci z okazji Dnia Dziecka oraz cykl wyjazdów rowerowych w sezonie letnim. Wspólnie organizowany był maraton „Dobrodzińska Seta” na 100 km.

W okresie pandemii rajd rowerowy został odwołany w 2020 roku. W 2021 roku rajd również się nie odbył, chociaż przepisy już na to pozwalały. Niestety tym razem zaważył stan dróg w powiecie oleskim. W konsekwencji tej dwuletniej przerwy klub rowerowy został rozwiązany ponieważ prezes nie znalazł następcy. Trudno tutaj doszukiwać się skutków bezpośrednich pandemii. Członkowie nadal jeżdżą na krótkie trasy, ale już nie stanowią klubu.

Sekcja wędkarska „HABAS”

Sekcja należy od Domu Kultury od wielu lat. Wędkarze zakupili, ze środków przyznawanych przez GPOKSiBP, kosiarkę. I w ten sposób dbają o koszenie trawy wokół stawów Habas. Dotacje przeznaczają również na narybek. Organizują zawsze Dzień Dziecka oraz Turniej Wędkarski o Puchar Dyrektora Domu Kultury.

Jest to sekcja, o której można powiedzieć, że pozostała bez wpływu pandemii na jej działanie. Stawy Habas są oddalone od centrum miasta i każdy mógł przebywać na świeżym powietrzu i w odosobnieniu. Sekcja trwa nadal i prężnie się rozwija.

Sekcja karate „NIDAN”

Zajęcia odbywają się w sali dawnego gimnazjum. Klub ma swoją siedzibę na terenie gminy Zawadzkie. W Dobrodzeniu ćwiczy jego odłamek – dzieci i młodzież z naszej gminy. Sekcja odnosi bardzo wiele sukcesów. Najbardziej utytułowana zawodniczka pochodzi z Pluder, a zawodnik z Szemrowic.

Sekcja nie wyjeżdżała na zawody i ćwiczyła w ograniczonym i dzielonym składzie, kiedy było to konieczne

Sekcja morsów „Sopel”

W sezonie morsy wchodzi do wody co tydzień, do zbiornika będącego pozostałością po dawnym basenie odkrytym. Morsowali zgodnie ze zdrowym rozsądkiem i zaleceniami swoich lekarzy

Sekcja tenisa stołowego

Grupa tenisistów jest skupiona wokół wolontariusza prowadzącego zajęcia. Sekcja otrzymuje dotacje od Domu Kultury. Zajęcia odbywają się w hali Zespołu Szkół. Używają naszego sprzętu oraz zakupionego przez sponsora stołu i stołów szkoły. W czasie pandemii mogli prowadzić zajęcia zgodnie z otwarciem i zamknięciem szkół. Grupa przetrwała okres zamknięcia.

Sekcja szachowa

Grupa szachistów spotyka się w każdy piątek od bardzo wielu lat. Obecnie różna jest frekwencja ze względu na wiek i pracę uczestników. Grupę stanowią głównie panowie. Przychodzili grać parami i dlatego mogli się spotykać nawet w okresach kiedy funkcjonowały obostrzenia ograniczające kontakt do czterech osób.

IMPREZY CYKLICZNE

Organizowane są według kalendarza – zgodnie z myślą przewodnią, że każdy rok powinien się nieco różnić stosownie do oczekiwań mieszkańców. Kalendarz zawiera imprezy biblioteczne, kinowe, muzealne i sportowe: Korowód Trzech Króli; WOŚP – Koncert z okazji Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy ; Zajęcia dla dzieci i młodzieży podczas ferii zimowych; 50. Ogólnopolski Turniej Brydżowy o Puchar „Śnieżnego Płatka”; Dzień Kobiet „Kolory kobiecości”; Dzień Sołtysa; Święto Stolarza w Dobrodzieniu; V Dobrodzieńskie Konfrontacje Teatralne; Święto Wielkanocnej Kroszonki – jarmark; Konkurs Recytatorski dla Dzieci i Młodzieży Szkół Podstawowych i Szkół Średnich; Konkurs wiedzy o Ziemi Dobrodzieńskiej – „Dobrodzienianin, to ja” – etap szkolny i międzyszkolny (brak w 2020 roku); Dobrodzieńskie Święto Poezji oraz Uwolnij Książkę; Dobrodzieńska Majówka; Marsz Nordic Walking w rocznicę Konstytucji 3-go maja; Minifestiwal Piosenki Przedszkolnej „Wesoła Nutka”; Festiwal Piosenki dla szkół podstawowych i średnich „Wesoła Nutka”; Dzień Bibliotekarza; Turniej indywidualny w brydża im. Stanisława Bary; Noc w Domu Kultury; Majówka z modelami pływającymi (brak w 2020 i 2021 roku); Dzień Animatora Kultury „Dobrodziej Kultury”; Dzień Dziecka – piknik i bajka dla dzieci; Światowy Dzień Dziergania; „Kino pod gwiazdami”; Rodzinna gra terenowa „Poznaj swój Dobrodzień”; „Źródło” (brak w 2020 i 2021 roku); „Dobrodzieńska Dycha” (brak w 2020 i 2021 roku); Dni Dobrodzienia (brak w 2020 i 2021 roku); Zawody wędkarskie o Puchar Burmistrza Dobrodzienia; Zajęcia wakacyjne dla dzieci i młodzieży; Lato w Strefie Kultury – Bajkowe lato i Koncerty

Orkiestr; Maraton kolarski „Dobrodzieńska Seta” (brak w 2020 i 2021 roku); X Dobrodzień Classic Festival (brak w 2020 roku); Dzień postaci z bajki; Święto Odzyskania Niepodległości; Bieg i Marsz o Pierścień z Orłem w Koronie ; Wielkie Święto Pluszowego Misia; Jarmark Bożonarodzeniowy; Wieczór z Mikołajem; Dobre kolędowanie w Dobrodzieniu – Regionalne Przesłuchania do Międzynarodowego Festiwalu Kolęd i Pastorałek w Będzinie; Koncert Kolęd Piotra Lempy w Kościele Św. Marii Magdaleny; Dożynki gminne (brak w 2020 i 2021 roku)¹³.

EDUKACJA KULTUROWA

Edukacja kulturowa jako jedna z podstaw działalności, czyli kształcenie odbiorcy kultury nawet jeśli jest w wieku dojrzałym – rozwój duchowy, zawsze rozwija atmosferę społeczną zwłaszcza w małych społecznościach. Polega na realizacji projektów animacyjnych związanych z kinem, czytelnictwem, dziedzictwem oraz turystyką i sportem.

Wystawy

Działalność wystawiennicza – prezentujemy sztukę wysoką, wystawianą przez artystów profesjonalnych, jak również ludową, amatorską, a także dziecięcą. Ten rodzaj działalności był bardzo trudny w okresie pandemicznym, ale wykonalny przy pomocy Internetu.

Kursy

Ośrodek kultury spełnia również swoją funkcję przez organizowanie lub umożliwianie innym instytucjom prowadzenia różnego typu kursów doszkalających. Odbywają się one dla rolników, dla mieszkańców zainteresowanych środkami UE i prowadzone są przez LGD itp. Często też odpowiadamy na potrzebę mieszkańców. Również w tym obszarze pojawiła się możliwość pracy przy pomocy platform typu Zoom czy Teams.

PROJEKTY I AKCJE

Ośrodek jako instytucja ma możliwość włączania się w różne akcje edukacyjne organizowane przez duże instytucje, ministerstwa czy organizacje międzynarodowe. Staramy się robić to tak często jak to jest możliwe i zachęcamy do tego gminne placówki edukacyjne, by młodzież nie miała poczucia, że coś traci mieszkając

¹³ Sprawozdanie z działalności GOKSiBP w Dobrodzieniu za rok 2021

w małym mieście. W ten sposób uczestniczymy w akcjach: Żonkil, Europejskie Dni Dziedzictwa czy Narodowe Czytanie. Również w tych przypadkach okazało się, że Internet pozwala uniknąć wykluczenia ze względu na odległość od wielkich metropolii i uczestnicy z małego miasta również mogli wziąć w nich udział właśnie w sieci.

USŁUGI KULTURALNE

Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Biblioteka Publiczna w Dobrodzieniu prowadzi działalność gospodarczą dlatego może zapewniać mieszkańcom różne usługi. Z dużym powodzeniem prowadzimy wypożyczalnię kostiumów i organizujemy dzieciom urodziny oraz wynajmujemy sale.

Wypożyczalnia kostiumów

W okresie pandemii wypożyczanie właściwie przestało mieć miejsce, ponieważ zapotrzebowanie na kostiumy związane jest głównie z imprezami karnawałowymi w przedszkolach i szkołach, a te nie miały wtedy miejsca. Jednak zdarzało się, że pojawili się chętni na wypożyczenie stroju dla potrzeb indywidualnych, dlatego nie zawiesiliśmy tej działalności zupełnie.

Organizowanie urodzin dla dzieci

Realizując różnego rodzaju projekty animacyjne zaopatrzyliśmy się w materiały i przybory do zabawy z dziećmi (np. uwielbiana przez dzieci chusta Klanzy), dlatego mamy możliwość prowadzenia takich działań. Niestety zakaz spotykania się dotknął nas w tym temacie mocno, ale okresowe zezwolenia na spotkania do pięciu osób już pozwalały rodzicom na danie dzieciom namiastki normalności i chętnie z tego korzystali.

W obu tych przypadkach pojawia się kwestia straty finansowej w założonym budżecie. Podobnie rzecz się ma z biletowanymi koncertami czy spektaklami, które nie mogły się odbywać. Prócz strat społecznych instytucja poniosła również straty finansowe.

Kino

Nasza sala kinowa nie zwiera jeszcze profesjonalnego sprzętu kinowego, nie możemy prowadzić pełnej działalności kinowej. Natomiast prowadzimy edukację filmową „Nowe horyzonty”. I ją właśnie udało się zachować ze względu na wielkość

sali – 300 foteli. Obostrzenia mówiły o konieczności zajmowania co drugiego fotela i projekcja mogła się odbyć.

Drugim świetnym rozwiązaniem było „Kino pod gwiazdami”, czyli letnie kino plenerowe. Prowadziliśmy je również w czasach przed pandemią, ale teraz okazało się tzw. strzałem w dziesiątkę, a dodatkowo z innego projektu kupiliśmy leżaki. Mieszkańcy dzięki temu mogli oglądać filmy na dziedzińcu Domu Kultury i mieć poczucie że wychodzą z domu po długotrwałym zamknięciu.

Biblioteka

Biblioteka gminna ma swoją główną siedzibę w Dobrodzieniu, ale podlegają pod nią również trzy filie biblioteczne – w Myślinie, w Pludrach i w Szemrowicach. Obecnie realizuje akcję „Mała książka – wielki człowiek”, a rozpoczęła ją tuż przed pandemią. Jest to akcja skierowana głównie do przedszkolaków, które stają się po raz pierwszy czytelnikami. Przedszkola to placówki, które pracowały bardzo długo w pandemii. Zamknięcie trwało krótko, dlatego jest to grupa wiekowa, która przychodziła do biblioteki wtedy, kiedy my jako instytucja mogliśmy przyjmować czytelników. W okresie zamknięcia mogliśmy obsługiwać pojedynczych czytelników, którzy nie mieli możliwości wejścia na teren biblioteki, ale mogli poprosić o książkę przy wejściu na ustawionym specjalnie stanowisku z zamontowaną osłoną odgradzającą bibliotekarza od czytelnika. Wtedy po książki mogli przychodzić rodzice. Oddawane egzemplarze przechodziły kwarantannę i wracały do księgozbioru. Pojawiła się też usługa dostarczenia książek do domu, a właściwie pod drzwi, jeśli ktoś przebywał na kwarantannie. Beneficjentami takich działań byli również seniorzy, którzy obawiali się wychodzenia i narażania zdrowia.

INFORMACJA I WIEDZA

Udostępnianie zbiorów związanych z informacją i wiedzą oraz bezpłatne udostępnianie komputerów, w tym Wi-Fi oraz urządzeń wielofunkcyjnych

Dostęp czytelników do komputerów był mocno ograniczony przez brak możliwości korzystania z przestrzeni biblioteki. W miarę jak obostrzenia się zmniejszały, pojedynczy czytelnicy mogli korzystać z komputerów z zachowaniem wszelkich środków ostrożności. Ogromną popularnością wtedy zaczęły się cieszyć kody Legimi do audiobooków i ebooków, którymi biblioteka dysponuje. Jest to usługa, której nasza biblioteka wcześniej nie świadczyła.

Spotkania i konsultacje z ekspertami/pisarzami lub inne formy dostępu do specjalistycznych informacji na dany temat

Spotkania z pisarzami nie mogły mieć miejsca na żywo, ale tu znowu świetnie sprawdził się Internet i transmisje spotkań z Biblioteki Wojewódzkiej, która zakupiła ogromny namiot i mogła prowadzić takie spotkania w ogrodach bibliotecznych transmitując je jednocześnie dla wszystkich. W ten sposób odbyła się akcja „Zaczytana Opolszczyzna”, która wcześniej polegała na odwiedzaniu przez pisarzy małych bibliotek w regionie.

MUZEUM REGIONALNE

Muzeum powstało w strukturach GOKSiBP w 2017 roku z przekształcenia Izby Regionalnej. Zostało powołane na podstawie zgody uzyskanej z Ministerstwa na podstawie uzgodnionego regulaminu. Zadaniem muzeum jest gromadzenie eksponatów i wiedzy na temat przeszłości regionu. Działania do jakich zobowiązuje ustawa o muzeach to głównie takie, które związane są z ochroną dziedzictwa i tradycji miejscowych.

Działania muzealne, które mogły mieć miejsce w czasie pandemii to lekcje muzealne i udostępnianie zbiorów – czyli przysłowiowe zwiedzanie w zależności od aktualnie obowiązujących obostrzeń co do ilości osób mogących razem przebywać w pomieszczeniach. Niestety szkoły, które uczyły zdalnie nie mogły korzystać z naszych propozycji. Zmieniło się dopiero wtedy, gdy uczniowie wracali okresowo do szkół. Wtedy też były możliwe wycieczki po gminie, a głównie spacer po Dobrodzieniu.

Częściowo została również zawieszona współpraca z Międzygminnym Towarzystwem Regionalnym Dobrodzień-Zębowice, które nie mogło organizować spotkań. Natomiast na czas pandemii przypadł nam finał nagrywania wspomnień mieszkańców w projekcie – udało się go dokończyć. Mieszkańcy nie bali się już zaprosić do siebie dwóch osób w maskach. Nie mógł się natomiast odbyć konkurs wiedzy o gminie Dobrodzień „Dobrodzianin to ja” – etap szkolny i międzyszkolny. Nie opanowaliśmy na tyle mocno platformy Teams, której używały szkoły, żeby do nich dołączyć z testami. Nie sprawdziliśmy tej metody i nie wiemy, czy byłaby skuteczna.

Przydatna okazała się za to aplikacja mobilna O!Polskie Muzea, która zaczęła powstawać tuż przed pandemią w ramach projektu, którego koordynatorem było Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu.

Zakończenie

Podsumowując, Dom Kultury w Dobrodzieniu, z racji położenia i posiadania budynku z pełną infrastrukturą, salami służącymi do organizacji imprez i spotkań oraz z racji prowadzenia placówki jako centrum spotkań, stał się głównym miejscem animacji lokalnego życia społecznego Gminy Dobrodzień, a pandemia koronawirusa COVID-19nie zniszczyła jego roli. Placówka musiała wiele działań przemyśleć, przeorganizować, dostosować do zaistniałych okoliczności, ale nie ma żadnych przesłanek poddających w wątpliwość sens takiej działalności i potrzeby takiej roli społecznej. Zwłaszcza że po zniesieniu obostrzeń praca ośrodka wróciła, można by powiedzieć, że ze zdwojoną siłą. Mieszkańcy w naturalny sposób podeszli do zmian, przyswoili je (filmy czy transmisje stały się normą), a do pozostałych wrócili z wyczuwalną ulgą i tęsknotą za spotkaniem z żywym człowiekiem, z którym można wejść w różne relacje i przede wszystkim porozmawiać i przywitać się w swobodny sposób¹⁴.

Bibliografia

- Bukraby-Rylska, I., Józef, W. (red.) (2011). *Burszty Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce. Kanon i rozproszenie*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Czyżewska, A., Studzińska, M., Hurnik, A., Fidelus, K. (2021). *Raport z diagnozy lokalnej „Dobrodzianie to my!” Dobrodzień*.
- Instytucje kultury w środowisku cyfrowym. Użytkownik. Zasoby. Strategie* (2016). Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny.
- Jacyno, M., Kukołowicz, T., Lewicki, M. (red.) (2018). *Kultura na peryferiach*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Janikowski, R., Krzysztof, K. (red.) (2009). *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych organizacji międzynarodowych*. Warszawa: Polski Komitet UNESCO.
- Jedlewska, B., Skrzypczak, B. (red.) (2009). *Dom kultury w XXI wieku. Wizje, niepokoje, rozwiązania*. Olsztyn: Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych.
- Nycz, E., Hurnik, A. (2017). *Diagnoza społeczna mieszkańców Gminy Dobrodzień, Potencjał kulturowy na tle życia codziennego - raport z badań terenowych*. Dobrodzień.

¹⁴ <https://youtu.be/e2GuX4Rl7II>

- Nycz, E., Nowacka, L., Wiendlocha, M. (2014). *Doskonalenie pracy instytucji kultury w Euroregionie Silesia*. Racibórz: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- SęPOCH, A. (2012). *Współczesny dom kultury w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych*. Lublin-Biała Podlaska: Wojewódzki Ośrodek Kultury.
- Wiecki, W. (1979). *Funkcja społeczna i organizacja domów kultury*. Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury.
- Wiśniewski, R., Pol, G., Płasek, R., Bąk, A. (2021). *Oswajając zmienność. Kultura lokalna z perspektywy domów kultury*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Żakowski, J. (red) (2016). *Reforma kulturowa 2020-2030-2040. Sukces wymaga zmian*. Warszawa: Krajowa Izba Gospodarcza.

ANALIZA FUNKCJONOWANIA KLUBÓW SPORTOWYCH I WYDARZEŃ SPORTOWYCH W OKRESIE PRZED, W TRAKCIE I PO PANDEMII COVID-19 W WYBRANYCH GMINACH NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Abstract: The article shows on a comparative basis how the COVID-19 pandemic affected not only sports clubs, but also life and functioning in the context of physical activity of residents in border municipalities. It is also an analysis of the actions of local governments, the implementation of countermeasures and the main problems faced by both society and public and non-governmental institutions. The publication also includes an assessment of the effects of operating during the pandemic.

Keywords: sport, sport clubs, pandemic, Euroregion, Czech-Polish border, data analysis

¹ Akademia Nauk Stosowanych – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Niedziałkowskiego 18, 45-085, Poland. E-mail: p.szastaj@g.wszia.opole.pl, ORCID: 0000-0001-8072-484X

Wstęp

Ruch i aktywność fizyczna towarzyszą człowiekowi od zarania dziejów. Nie sposób przytoczyć wszystkich badań i publikacji, które świadczą o pozytywnym wpływie ruchu na zdrowie i życie człowieka. Sport od zawsze pełnił funkcję rekreacyjną, integracyjną, zawodową, był elementem dydaktyki. W Polsce doczekał się nawet przysłowiowych powiedzeń: „sport to zdrowie” czy „w zdrowym ciele zdrowy duch”. Nie bez powodu więc zdrowie psychiczne łączyć można ze zdrowiem fizycznym i dobrym samopoczuciem.

Od pewnego czasu, za sprawą chociażby mediów społecznościowych i wyzwania zdrowotnych XXI wieku oraz chorób cywilizacyjnych, stał się nie tylko potrzebą i koniecznością, ale bardzo często stylem życia, zdrowym hobby i modą. Sport jednak powinniśmy traktować w ujęciu interdyscyplinarnym i analizować go na wielu płaszczyznach, bo ma on również wymiar społeczny i zdrowia psychicznego. Fizyczne korzyści płynące z uprawiania sportu i wykonywania ćwiczeń są szeroko znane i omawiane, m.in. poprawa wydolności płuc, utrata zbędnych kilogramów. Natomiast rzadziej mówi się o korzyściach psychologicznych płynących z aktywności fizycznej. W literaturze przedmiotu wyróżnia się m.in. takie benefity jak: poprawa nastroju, zmniejszenie poziomu hormonu stresu – kortyzolu – jak również stresu odczuwanego i zwiększenie zdolności do radzenia sobie z nim. Ponadto naukowcy zauważyli podniesienie pewności siebie, wyższe poczucie subiektywnego zadowolenia z siebie i satysfakcji osobistej (Sharma, Madaan, Petty, 2006). Oprócz tego odnotowano zwiększone poczucie energii i zmniejszenie objawów związanych z depresją (Guszkowska, 2004) – jednak należy tutaj podkreślić, że sama aktywność fizyczna nie jest remedium na poważne choroby i zaburzenia psychiczne. Natomiast osoby borykające się z przewlekłymi, poważnymi chorobami psychicznymi znajdują się w grupie ryzyka wystąpienia chorób związanych z siedzącym lub leżącym trybem życia. W literaturze przedmiotu znajdziemy bardzo dużo dowodów świadczących o tym, że aktywność fizyczna może realnie zmniejszyć wyżej wspomniane dolegliwości i często powinna być stosowana jako dodatkowa terapia (Richardson, Faulkner, McDevitt, i.in. 2005). Sport powinien być też analizowany poprzez pryzmat instytucjonalny i ekonomiczny, związany chociażby z działalnością klubów sportowych, a także jako część polityki regionalnej. Uprawianie go nawet w sposób amatorski, wiąże się niejednokrotnie z kosztami, zatem ważne jest, żeby część jego form realizowały kluby sportowe, otrzymujące często dotacje celowe, czy też lokalne samorządy.

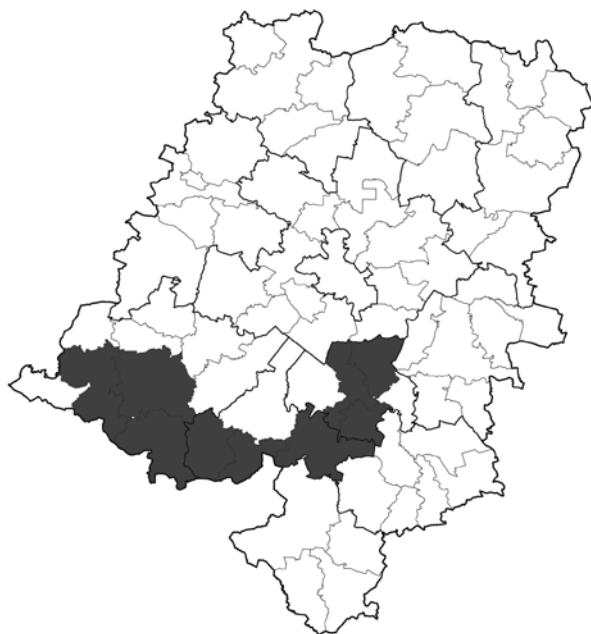
Sportu jednak nie powinniśmy rozpatrywać w aspektach ekonomicznych tylko pod kątem przynoszenia zysków czy ponoszenia kosztów, ponieważ inwestycje w sport przynoszą coś o wiele bardziej potrzebnego i pożytecznego – kondycję fizyczną społeczeństwa. Jednak żeby tak było, sport musi być ogólnodostępny, realizowany przez kadre i podmioty o odpowiedniej wiedzy, doświadczeniu oraz organizowany dla małych grup, jak również i na masową skalę. Jednym z czynników ograniczających realizację zajęć i wydarzeń sportowych, a także działalność klubów i innych podmiotów działających na rzecz propagowania kultury fizycznej była zdecydowanie pandemia COVID-19. Niejednokrotnie, nawet w unijnych interpelacjach, możemy przeczytać, że „Pandemia COVID-19 wywiera poważny wpływ na sektor sportu w UE. Na przykład odwołane duże i mniejsze imprezy sportowe na różnych poziomach oraz utrata lokalnych sponsorów i składek członkowskich odbijają się poważnie na dochodach organizacji i klubów sportowych, zwłaszcza na poziomie najbliższym obywatelom. Wiele małych organizacji i klubów sportowych musi zwolnić swoich pracowników i ich przyszłość jest bardzo niepewna. Może to wywołać bardzo poważny efekt domina dla przyszłości sportu powszechnego w Europie i zagrozić możliwościom aktywności sportowej wszystkich Europejczyków. Biorąc pod uwagę, że w czasach kryzysu aktywność fizyczna ma zasadnicze znaczenie dla zdrowia psychicznego i fizycznego, jeszcze bardziej pogorszyłoby to aktualną sytuację.” (Pytanie poselskie - 002411/2020. Skutki pandemii COVID-19 dla sektora sportu, 2020). Zatem prowadzone w ramach projektu badania miały również potwierdzić stawianą tezę, że pandemia dotknęła nie tylko kluby sportowe, ale też jednostki jakimi są gminy i lokalne społeczności.

Analiza funkcjonowania klubów sportowych i wydarzeń sportowych

Z weryfikacji danych z lat 2018-2021 z raportów gmin, danych statystycznych oraz wyników badania Euroregion wynika, iż pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na kulturę fizyczną, sport i rekreację gmin z pogranicza polsko-czeskiego. Przez ograniczenia sanitarne mieszkańcy badanych gmin nie mieli możliwości brania udziału w zorganizowanych imprezach sportowych czy uczestnictwa w zajęciach klubów sportowych w takiej formie i liczbie uczestników, jak miało to miejsce przed pandemią. Część gmin zmuszona była odwołać zaplanowane eventy, część

zmieniła formę uczestnictwa mieszkańców, wykorzystując możliwości połączeń online. Niektóre gminy nie były w stanie przenieść wszystkich form działalności do Internetu, ze względu na brak kompetencji, brak sprzętu, brak możliwości technicznych czy charakter imprez wymagających bezpośredniego kontaktu z uczestnikami (przykładowo sportowe zawody strażackie). Jednak skutecznie wprowadzały mechanizmy zaradcze i często proponowały nowe formy zajęć. Poniżej przedstawione zostały przykłady funkcjonowania zarówno samorządów, jak i sektora organizacji pozarządowych w kontekście szeroko rozumianego sportu, wobec kryzysu związanego z pandemią COVID-19, a także porównane dane statystyczne i wnioski z przeprowadzonych wywiadów. Pokazane zostaną również mechanizmy zaradcze, często autorskie, będące odpowiedzią na potrzeby klubów i lokalnych społeczności, które zostały wprowadzone przez badane gminy zaznaczone na poniższej mapce.

Rysunek 1. Mapa analizowanych gmin na tle województwa opolskiego (kolorem szarym zaznaczono badane gminy: Głogówek, Głuchołazy, Gogolin, Krapkowice, Lubrza, Nysa, Otmuchów, Prudnik, Walce)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.geoportal.gov.pl/dane/panstwowy-rejestr-granic>

Aby lepiej zrozumieć złożoność problemu i potrzebę pogłębionej analizy, poniżej przedstawiona została tabela, pokazująca wydatki gmin na kulturę fizyczną, stworzona z danych dostępnych w GUS. Analizowane gminy w 2018 roku przeznaczały średnio 2,43% wydatków z budżetu, co stanowiło 1 786 516,22 zł. W 2019 roku średnio 2,22%, co stanowiło 1 852 886,78 zł. Oczywiście poszczególne wartości zależały od wielkości gmin i liczby mieszkańców, co obrazuje poniższa tabela.

Tabela 1. Wydatki na kulturę fizyczną w poszczególnych gminach wraz z ich procentowym udziałem w budżecie

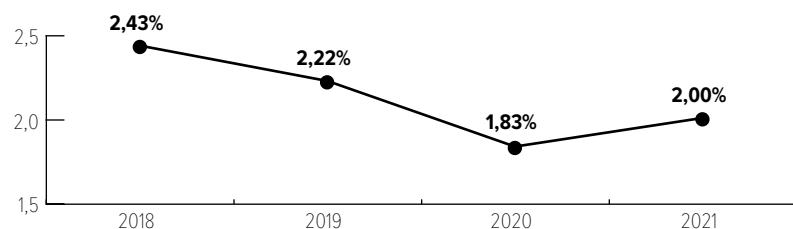
Gmina	2018		2019	
	Wydatki (zł)	Udział % w budżecie	Wydatki (zł)	Udział % w budżecie
Głogówek	1 071 518,73	1,8	850 422,03	1,4
Głuchołazy	3 002 625,63	3	3 443 457,59	3,1
Gogolin	3 345 888,34	4,5	3 491 378,75	4,9
Krapkowice	2 498 544,70	2,8	2 997 337,25	2,9
Lubrza	50 999,99	0,2	63 995,70	0,3
Nysa	6 276 929,14	2,7	2 071 928,22	0,7
Otmuchów	318 157,24	0,4	274 678,10	0,4
Prudnik	7 126 775,38	5,8	7.641.432	5,7
Walce	150 899,86	0,7	162 837,90	0,6

Gmina	2020		2021	
	Wydatki (zł)	Udział % w budżecie	Wydatki (zł)	Udział % w budżecie
Głogówek	824 456,83	1,3	1 143 706,68	1,6
Głuchołazy	2 959 032,59	2,9	3 236 563,95	2,9
Gogolin	3 076 020,89	4	3 217 380,48	3,8
Krapkowice	2 797 071,60	2,3	1 196 625,43	1
Lubrza	64 497,69	0,3	81 812,99	0,3
Nysa	1 171 531,44	0,4	3 361 703,41	1,1
Otmuchów	98 911,52	0,1	84 970,26	0,1
Prudnik	5 477 406,95	4,3	4 753 905,17	3,6
Walce	207 051,49	0,9	1 436 348,89	3,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analogicznie w 2020 roku gminy przeznaczały średnio 1,83% wydatków z budżetu, co stanowiło uśrednioną wartość w kwocie 2 057 001,92 zł. Natomiast w 2021 roku te wydatki stanowiły średnio 2%, co równało się kwocie 2 649 148,78 zł. Są to jednak tylko uśrednione dane statystyczne, a bez zestawiania ich z informacjami uzyskanymi w toku badań i bez analiz raportów gminnych pełen obraz zależności byłby niemożliwy oraz często niezgodny z rzeczywistością i mylący, szczególnie w ocenie działań samorządów. Kiedy bowiem dokonamy analizy danych zastanych, to ciekawym zestawieniem jest średni procent udziału w wydatkach gmin, skorelowany ze średnimi wydatkami z budżetów gmin przeznaczonymi na kulturę fizyczną.

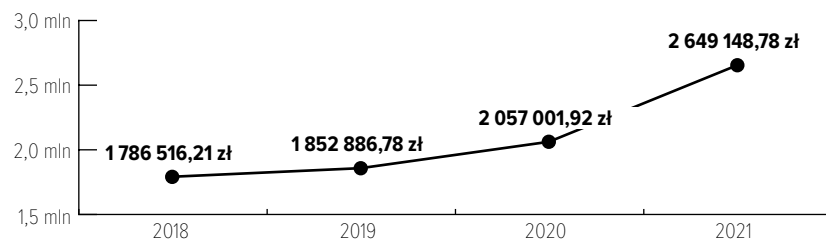
Wykres 1. Średni procentowy udział w wydatkach budżetu gmin

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Pomimo tego, że w ujęciu procentowym nastąpił znaczny regres i faktyczny spadek w okresie pandemicznym, zaobserwowano wzrost nakładów na kulturę fizyczną. Dlaczego tak ważne jest zestawienie i pokazanie obu ujęć? Przede wszystkim procentowy spadek nakładów nie przekłada się na faktyczny udział finansów w działaniach gmin, które niejednokrotnie wydatki zwiększały.

Wykres 2. Rysunek 3. Średnie wydatki z budżetu gmin przeznaczone na kulturę fizyczną

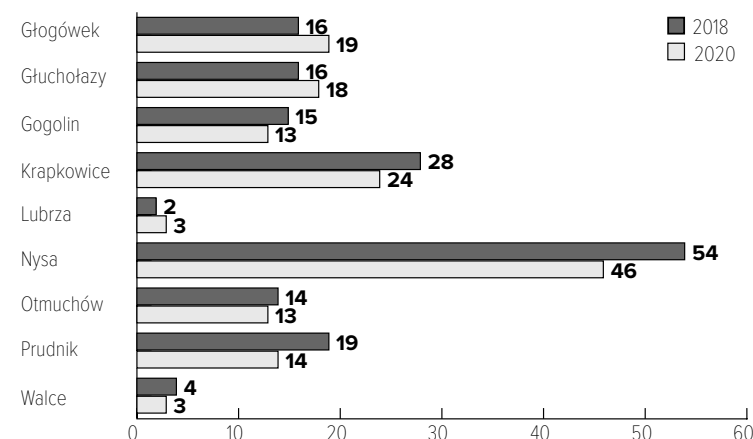

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Jak można przeczytać w analizowanych raportach gminnych, wiele jednostek samorządowych wykonywało w tym czasie naprawy i remonty oraz niezbędne inwestycje w infrastrukturę, np. modernizacja oświetlenia hali sportowej w Głogówku, rozbudowa siłowni w gminie Głuchołazy oraz modernizacja ścieżek pieszo-rowerowych, łączących Głuchołazy z Mikulowicami w Republice Czeskiej, budowa ścieżek pieszo-rowerowych w gminie Krapkowie, modernizacja infrastruktury sportowej w Walcach, modernizacja przyszkolnych obiektów sportowych w Gminie Prudnik, budowa Skate Parku w gminie Nysa. Zwiększone nakłady były też wynikiem aneksowania umów i realokacji środków na kolejne lata budżetowe. Warto tutaj podkreślić, że działania ukazane w raportach gminnych pokazują, że samorzady mocno i skutecznie reagowały na potrzebne zmiany w tym sektorze oraz wdrażały różne mechanizmy zaradcze, które z pewnością były korzystne dla organizacji sportowych. Przykładem może być tutaj gmina Nysa, która dała możliwość stowarzyszeniom oraz klubom sportowym aneksowania zawartych umów, a te oceniły, z perspektywy czasu, takie działania jako niezwykle potrzebne i przydatne. Pokazało to również elastyczność samorządów i podejmowanie adekwatnych i możliwych do zrealizowania działań na terenach swoich gmin.

Analizując dostępne dane dotyczące sekcji sportowych, okazuje się, że było ich zdecydowanie mniej w 2020 roku, niż w roku 2018. Wynikać może to z faktu, że niektóre dyscypliny sportowe, ze względu na swoją charakterystykę, nie mogły zostać przeniesione do formy on-line.

Wykres 3. Rysunek 4. Sekcje sportowe w analizowanych gminach w roku 2018 i 2020

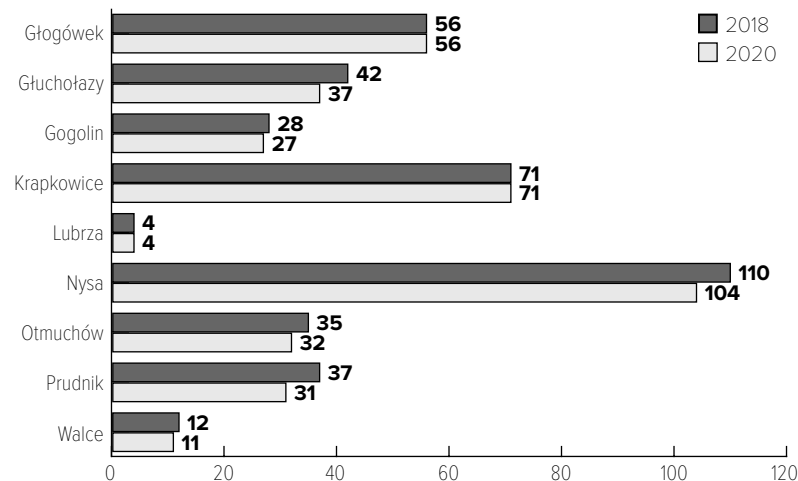

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Przykładem może być tutaj piłka nożna. W gminie Głuchołazy działalność zakończył piłkarski klub sportowy, a inne w dalszym ciągu mają problemy z powrotem do normalnej działalności. W badaniach Euroregionu LKS Rolnik Biedrzychowice podkreśliło, że sport, jakim jest piłka nożna, należy uprawiać na boisku i nie ma możliwości przeniesienia tego typu sekcji do formy on-line. Tak samo jak bezpośredniego kontaktu z trenerem, które pozwala na wychwytywanie błędów i pokazywanie techniki. Tam, gdzie zaobserwowane są tendencje wzrostowe, mogły być one wynikiem działań zaradczych gmin, które w trosce o zdrowie fizyczne i psychiczne mieszkańców, zdecydowały się na utworzenie nowych form działalności sportowej, łatwiejszych do organizacji i możliwości prowadzenia ich on-line albo w trybie hybrydowym. Przykładem może być tutaj gmina Prudnik, która zorganizowała zajęcia fitness on-line oraz gmina Gogolin i treningi online z instruktorami fitness, biegania i nordic walking.

Z pewnością o zamykaniu poszczególnych sekcji sportowych zadecydował również czynnik finansowy, związany z utrzymaniem kadry lub jej przebranzowaniem. Porównując dane statystyczne z 2018 i 2020 roku, można zauważyć ilościowy spadek, co obrazuje poniższy wykres. W trzech gminach liczba członków kadry klubowej nie zmieniła się.

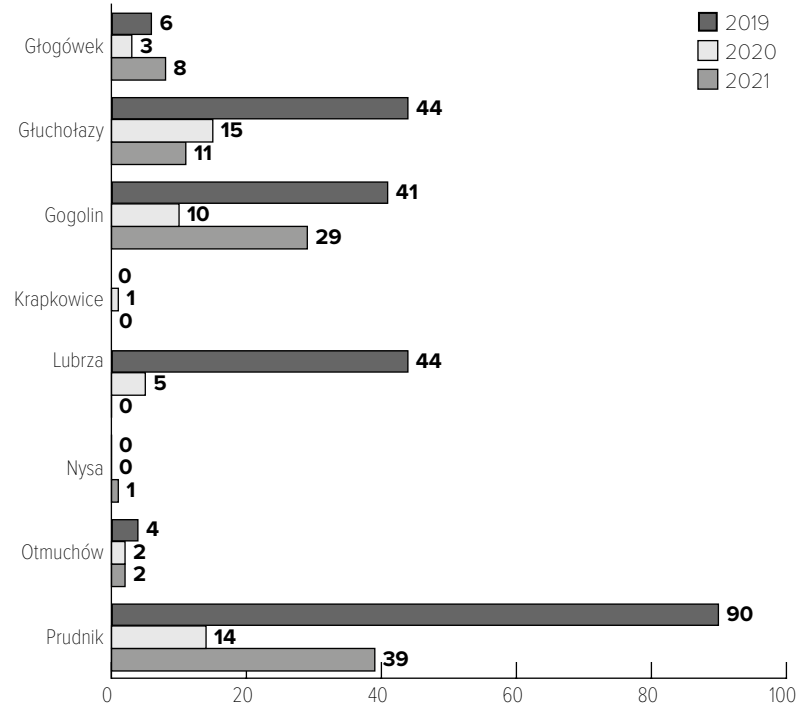
Wykres 4. Kadra klubowa w analizowanych gminach w roku 2018 i 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Zdecydowanie mniej było również imprez o charakterze sportowym – w 2020 i 2021 roku w różnych terminach obowiązywał całkowity zakaz ich organizacji albo organizacji w rygorze sanitarnym. Z dniem 13 marca 2020 roku wprowadzono zakaz zgromadzeń o charakterze publicznym powyżej 50 osób, zamknięte zostały m.in. siłownie, baseny, kluby taneczne, kluby fitness. Od 24 marca 2020 roku wprowadzono całkowity zakaz zgromadzeń. Od 4 maja otworzono niektóre obiekty sportowe. Została określona data wznowienia rozgrywek piłkarskiej ekstraklasy (29 maja) oraz żużlowej ekstraklasy (12 czerwca). 27 maja został zniesiony zakaz organizacji wydarzeń do 150 osób, otwarte zostały również baseny, siłownie, kluby fitness, sale zabaw i parki rozrywki. Kibice piłki nożnej, od 29 maja, mogli zająć do 25% miejsc na stadionach przy zachowaniu reżimu sanitarnego. 24 lipca ogłoszono zwiększenie limitów osób na trybunach, basenach, targach i konferencjach. 17 października został wprowadzony reżim sanitarny z podziałem na strefy żółte i czerwone, natomiast już 23 października cała Polska została ogłoszona strefą czerwoną i wprowadzono nowe zasady: max. 5 osób spoza wspólnego gospodarstwa domowego podczas imprez, spotkań i zebrań w przestrzeni publicznej. Od 28 grudnia 2020 roku do 17 stycznia 2021 roku wprowadzono możliwość korzystania z infrastruktury sportowej tylko w ramach sportu zawodowego (ZPP, 2021). Powyższe wybrane obostrzenia i termin ich obowiązywania pokazują jak utrudnione, czy wręcz niemożliwe było zorganizowanie imprez sportowo-rekreacyjnych w okresie pandemicznym.

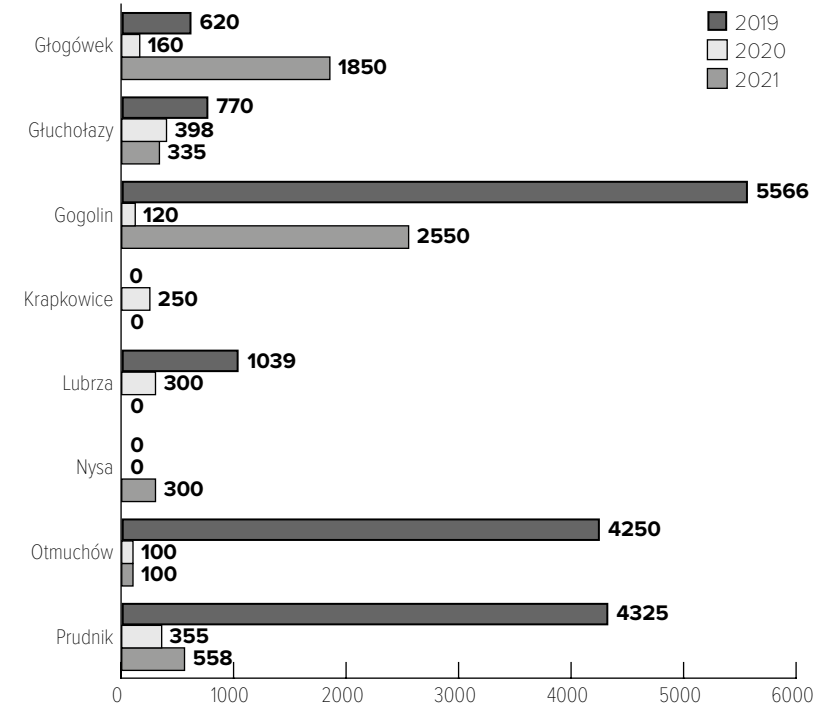
Po zakończeniu badań gminom postawione zostało również pytanie, z jakich działań byli zmuszeni zrezygnować przez pandemię COVID-19. Wiązała się ona bowiem z wprowadzeniem obostrzeń i reżimu sanitarnego dla wybranych aktywności i form kontaktu. Najbardziej odczuwalny był brak imprez masowych o charakterze rekreacyjno-sportowym. Warto podkreślić, że takie formy są niezwykle popularne ze względu na możliwość udziału w nich dużej ilości mieszkańców. Często imprezy takie były przed pandemią biletowane albo dostęp czy udział w nich był płatny, a zatem przynosiły realny dochód gminom lub też organizatorom. Istotne jest również to, że wiele aktywności, ze względu na pogranicze, miało formę międzynarodową, co zawsze stanowiło element integracji, wymiany kulturowej i współzawodnictwa, szczególnie jeśli chodzi o sport.

Wykres 5. Imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne w analizowanych gminach w latach 2019, 2020 i 2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

We wszystkich gminach obserwowano spadek uczestników, głównie imprez masowych i w obiektach sportowych, co przedstawia poniższy wykres.

Taki stan rzeczy potwierdza się również w wywiadach, np. coroczny Turniej Submission Fighting w Krapkowicach, organizowany w 2020 roku po raz dziewiąty przez Klub „Gladiatores” Krapkowice, odbywał się bez udziału widowni, a takie wydarzenia są często sporą atrakcją dla mieszkańców i zachęcają do uprawiania sportu. Również, według danych przekazanych przez władze klubu frekwencja, w porównaniu z rokiem 2019, była aż o 28% niższa. W roku 2021 było już to tylko 20% zawodników mniej. Warto podkreślić, że do 2019 roku był to najpopularniejszy ogólnopolski turniej w województwie opolskim skupiający zawodników „sportów chwytanych” – judo, zapasów, brazylijskiego jiu-jitsu, dając niejednokrotnie amatorom (zarówno młodzieży jak i dorosłym) możliwość swojego pierwszego startu na profesjonalnych zawodach. Co roku startowali również zawodnicy reprezentujący zagraniczne kluby, w tym spora ilość zawodników z Czech.

Wykres 6. Uczestnicy imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych w analizowanych gminach w latach 2019-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Z powodów związanych z reżimem sanitarnym, jak również obawami o zdrowie, największym problemem okazywały się zajęcia taneczne. O ile nie były one prowadzone przez „sportowe kluby taneczne”, to organizacja takich zajęć była mocno organiczna, a nawet całkowicie zakazana. Gminy w wywiadach wskazywały na to, że taka forma aktywności jest korzystna ze względu na wiele czynników – nie potrzeba do jej uprawiania specjalistycznego sprzętu, wystarczający jest strój sportowy, nie wymaga specjalnych predyspozycji i jest możliwa do prowadzenia dla osób prawie w każdym wieku. Zatem obostrzenia takie mocno wpływały na aktywność mieszkańców, szczególnie w małych miejscowościach. Ograniczone były również działania prowadzone przez Ochotnicze Straże Pożarne, które pełnią rolę nie tylko jednostek ratowniczo-gaśniczych, ale też integracyjnych, a same remizy są często miejscem spotkań lokalnych społeczności. Również zawody sportowo-pożarnicze stanowią element wpisany w krajobraz małych miejscowości. Taki sam problem dotyczył rozgrywek ligowych, które zostały zawieszono decyzją Polskiego Związku

Piłki Nożnej. Tutaj również warto podkreślić, że takie formy aktywności nie tylko były istotne z punktu widzenia zawodników, ale także publiczności. Stanowiły element zdrowia psychicznego. Po części ograniczenia związane z imprezami, które odbywały się bez udziału publiczności, miały negatywny wpływ na gastronomię, szczególnie tą nastawioną na obsługę takich wydarzeń. Na aspekt finansowy również zwracano również uwagę w odpowiedziach naszych badań i prowadzonych po nich wywiadów.

Na zakończenie badań Euroregionu rozesłano do gmin prośbę o odpowiedź na trzy pytania odnośnie funkcjonowania klubów sportowych i wydarzeń sportowych w okresie przed, w trakcie i po pandemii COVID-19 na pograniczu polsko-czeskim:

Pytanie 1: Jaki Pani/Pana zdaniem był największy problem (ekonomiczny, organizacyjny, społeczny) związany z wprowadzeniem ograniczeń, dotyczących szeroko rozumianej aktywności sportowej w Pani/Pana gminie?

Pytanie 2: Co Pani/Pana zdaniem było najbardziej efektywnym mechanizmem zaradczym, wprowadzonym przez Pani/Pana gminę, aby jak najbardziej zminimalizować skutki pandemii w kontekście sportu i działalności klubów sportowych?

Pytanie 3: Na jaką pomoc (nie tylko finansową) mogły liczyć kluby sportowe w czasie pandemii COVID-19?

W Tabeli 2 umieszczono skrócone odpowiedzi gmin na zadane pytania dotyczące funkcjonowania klubów sportowych i wydarzeń sportowych. Należy przy tym zaznaczyć, że kluby sportowe są podstawową formą organizacyjną realizującą cele i zadania w zakresie sportu. Termin „klub sportowy” został zdefiniowany w ustawie o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 roku W Art. 3 ust. 1 ustawy zaznaczone jest, że działalność sportowa prowadzona jest w szczególności w formie klubu sportowego. Zgodnie z art. 3 ust. 2 - kluby sportowe działają jako osoba prawna. Pojęcie to jest więc samo w sobie bardzo niejednoznaczne. Definiowane jest bowiem poprzez kryterium podmiotowe – jako osoba prawna – oraz poprzez kryterium funkcji, jaką jest prowadzenie działalności sportowej. Sam sport definiowany jest w tejże ustawie jako „wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. Za sport uważa się również współzawodnictwo oparte na aktywności intelektualnej, którego celem jest osiągnięcie wyniku sportowego.” W odniesieniu do powyższych danych, możliwymi formami prowadzenia klubów sportowych są stowarzyszenia (oprócz stowarzyszenia zwykłego, ponieważ nie posiada osobowości prawnej), w tym uczniowskie kluby sportowe oraz kluby

działające jako stowarzyszenia, ale nie prowadzące działalności gospodarczej; fundacje, spółki kapitałowe (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, spółka akcyjna lub prosta spółka akcyjna).

Tabela 2. Funkcjonowanie klubów sportowych i wydarzeń sportowych w okresie przed, w trakcie i po pandemii COVID-19

Gmina	Pytanie 1: Jaki Pani/Pana zdaniem był największy problem (ekonomiczny, organizacyjny, społeczny) związany z wprowadzeniem ograniczeń, dotyczących szeroko rozumianej aktywności sportowej w Pani/Pana gminie?
Głogówek	Spółeczność gminy pozbawiona możliwości uprawiania sportu amatorsko; utrata przez gminę dochodów z tytułu wynajmu obiektów sportowych; problemy organizacyjne planowanych przedsięwzięć sportowych.
Głucholazy	Kluby fitness i siłownie najdłużej objęte zakazem (realny wpływ na problem walki z otyłością dziecięcą); problem z realizacją zdalnych zajęć z wychowania fizycznego; wprowadzanie ograniczeń bez konsultacji z ekspertami.
Gogolin	Ograniczenia czy zakaz korzystania z obiektów sportowych.
Krapkowice	Ogólnopolskie zamknięcie obiektów sportowych i rekreacyjnych; brak wpływu z opłat za korzystanie z obiektów sportowo-rekreacyjnych.
Lubrza	Brak możliwości prowadzenia treningów sportowych oraz rozgrywania meczów; konieczność dostosowania się do wymogów i restrykcji; ponoszenie dodatkowych kosztów.
Nysa	Brak możliwości uczestniczenia w grupowych zajęciach sportowych, zamknięte kluby sportowe i brak możliwości treningów na siłowniach.
Otmuchów	Brak problemów ze względu na fakt, iż działalność statutowa organizacji obejmowała długi okres realizacji zadań statutowych od marca do grudnia 2022r.
Prudnik	Ograniczenie lub całkowity brak możliwości korzystania z obiektów sportowych; drastyczny spadek aktywności ruchowej uczniów (spowodowany zajęciami online) oraz sportowców amatorów (spowodowany brakiem możliwości korzystania z obiektów sportowych).
Walce	Aktywność sportowa mieszkańców była ograniczona; wprowadzenie izolacji społecznej, ograniczeń w przemieszczaniu się i restrykcji dotyczących dystansowania społecznego, sprawiały problemy w uprawianiu sportu w zorganizowanych grupach na salach gimnastycznych, boiskach.
Gmina	Pytanie 2: Co Pani/Pana zdaniem było najbardziej efektywnym mechanizmem zaradczym, wprowadzonym przez Pani/Pana gminę, aby jak najbardziej zminimalizować skutki pandemii w kontekście sportu i działalności klubów sportowych?
Głogówek	Dopasowanie oferty sportowej do potrzeb społecznych; zapropozowanie nowych form aktywności; korzystanie przez mieszkańców z zajęć online.
Głucholazy	Dzielenie stadionu miejskiego na sektory oddzielone strefami buforowymi, tak aby bezpiecznie mogło trenować kilka 6-cio osobowych grup.
Gogolin	Pomoc w zakresie rozliczenia środków finansowych z dotacji, co ułatwiło Stowarzyszeniom funkcjonowanie.

Pytanie 2: Co Pani/Pana zdaniem było najbardziej efektywnym mechanizmem zaradczym, wprowadzonym przez Pani/Pana gminę, aby jak najbardziej zminimalizować skutki pandemii w kontekście sportu i działalności klubów sportowych?	
Krapkowice	Natychmiastowe otwieranie obiektów sportowo-rekreacyjnych (zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa); udostępnianie obiektów sportowo-rekreacyjne na tzw. świeżym powietrzu.
Lubrza	Brak.
Nysa	Gmina zrezygnowała z organizacji wszystkich imprez, w tym też sportowych, jakie były zaplanowane w okresie pandemii.
Otmuchów	Obowiązek noszenia maseczek, dezynfekcja dłoni oraz ograniczenia kontaktów z chorymi.
Prudnik	Minimalizacja kontaktów większych grup sportowców poprzez ograniczenie dostępu do obiektów sportowych tylko dla sportu wyczynowego, organizacja zajęć sportowych online.
Walce	Instruktorzy i trenerzy w czasie epidemii prowadzili swoją działalność poprzez prowadzenie treningów online oraz nagrywanie filmików instruktażowych. Była to doskonała forma przekazu dla osób, które uprawiają sport.
Pytanie 3: Na jaką pomoc (nie tylko finansową) mogły liczyć kluby sportowe w czasie pandemii COVID-19?	
Głogówek	Pomoc w zakresie spełnienia kryteriów bezpieczeństwa.
Głuchołazy	Wsparcie klubów w koordynacji zajęć; patronowanie zajęciom sportowym w terenie.
Gogolin	Pomoc finansowa; pomoc w zakresie interpretacji prawnej nakładanych obostrzeń.
Krapkowice	Brak danych.
Lubrza	Konsultowanie z organizacjami projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji; wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności; organizacja szkoleń i konferencji; pomoc w nawiązywaniu kontaktów i współpracy; doradzanie i współpraca przy pozyskiwaniu przez organizację środków finansowych z innych źródeł; pomoc merytoryczna; obejmowanie patronatem Wójta Gminy Lubrza inicjatyw realizowanych przez organizację; nieodpłatne udostępnianie, w miarę możliwości, pomieszczeń lub sprzętu.
Nysa	Kluby sportowe mogły aneksować zawarte umowy w zakresie harmonogramu i kosztorysu.
Otmuchów	Zaopatrywanie w maseczki oraz środki dezynfekcji dłoni.
Prudnik	Zabezpieczenie środków do dezynfekcji dłoni, montaż na obiektach sportowych dozowników łokciowych oraz automatycznych na płyn do odkażania; bieżące informowanie dot. możliwości korzystania z obiektów sportowych.
Walce	Kluby sportowe, w czasie pandemii, realizowały swoje zadania zgodnie z powierzonymi przez gminę umowami oraz wprowadzanymi ograniczeniami.

Źródło: Opracowanie własne

W większości odpowiedzi gmin na pytanie 1 pojawiał się problem zamknięcia lub ograniczenia dostępności do infrastruktury sportowej, co wiązało się z brakiem dostępu do szeroko rozumianej aktywności rekreacyjno-sportowej oraz ograniczenia w ilości osób mogących brać udział w zajęciach grupowych. Społeczności gmin uprawiające sport amatorsko zostały pozbawione tej możliwości w momencie pojawienia się zakazów. Dużym problemem okazały się również zajęcia zdalne z lekcji wychowania fizycznego, które często były niemożliwe do przeprowadzenia. Zgłaszane problemy organizacyjne dotyczyły planowania przedsięwzięć sportowych i zmieniających się obostrzeń oraz wymogów bezpieczeństwa. Problemem ekonomicznym, z jakim najczęściej mierzyły się gminy, był brak wpływów finansowych z tytułu wynajmowania obiektów sportowych oraz ponoszenie dodatkowych kosztów celem dostosowania się do wymogów i restrykcji, które zostały wprowadzone, aby można było wznowić sportową działalność. Społecznym problemem była natomiast pojawiająca się otyłość u dzieci i dorosłych wcześniej trenujących. Przykładem może być tutaj gmina Głuchołazy, która poprosiła największy klub dziecięcy na swoim terenie o informację, jak pandemia i ograniczenia z nią związane wpłynęły na ich działalność oraz na zawodników. W klubie trenowało ponad 130 dzieci, a u 30% z nich zaobserwowano nienaturalny wzrost wagi, która sprawdzana jest przy okazji badań sportowych. Kilkunastu z nich, ze względu na obawy rodziców, zrezygnowało z treningów, a z całej grupy niespełna połowa nie wróciła już do zajęć. Innymi społecznymi skutkami był negatywny wpływ braku dostępu do zajęć sportowych na dobrostan fizyczny i psychiczny oraz strach mieszkańców przed zarażeniem się, co skutkowało brakiem uczestnictwa w zajęciach sportowych w momentach luzowania obostrzeń, zarówno dzieci, jak i dorosłych.

W odpowiedziach na pytanie 2, najefektywniejszym mechanizmem zaradczym, który został wprowadzony, aby jak najbardziej zminimalizować skutki pandemii w kontekście sportu i działalności klubów sportowych, gminy określały dopasowanie oferty zajęć sportowych do istniejących możliwości. Najczęściej decydowały się przenieść niektóre formy zajęć do sieci. Gdy tylko obostrzenia na to pozwalały, gminy natychmiastowo umożliwiały ponowne korzystanie z infrastruktury sportowej. Ważnym elementem mechanizmów zaradczych była pomoc w rozliczaniu środków finansowych, dzięki czemu funkcjonowanie organizacji sportowych było ułatwione. Okres pandemiczny w znaczący sposób wpłynął również na organizowanie imprez sezonowych i cyklicznych, w tym również sportowych, dlatego część gmin zdecydowała się zrezygnować z ich organizacji celem uniknięcia potencjalnych zarażeń wśród mieszkańców. Niestety dla gminy Głuchołazy przyniosło to

również negatywne skutki. Od trzech lat gmina nie ma możliwości przeprowadzenia cyklicznego turnieju „Oldbojów” w piłce nożnej. Wiąże się to z faktem, iż nawet po zniesieniu obostrzeń, wielu starszych piłkarzy nie powróciło do towarzyskiego grania w piłkę nożną. Pomimo tego, że powstały mechanizmy zaradcze, takie jak chociażby wskazywane w raportach gminnych wirtualne spacerki, czy też zajęcia organizowane jako e-sport, to przedłużająca się izolacja spowodowana pandemią COVID-19 miała i nadal ma negatywny wpływ na psychikę dzieci i młodzieży. Uczniowie doświadczyli niepokoju i stresu w związku z poczuciem osamotnienia, przejściem dotychczasowych relacji rówieśniczych ze spotkań osobistych na spotkania online, a także nauką przeniesioną ze szkoły do domu. Młode pokolenie straciło wiele rzeczy, w tym szansę na zabawę na placu zabaw, wycieczki, które zostały pominięte, obchody urodzin, które zostały przełożone, oraz zajęcia i spotkania grupowe. Wartym szczególnego podkreślenia jest tutaj fakt, że sytuacja ta nie tylko odcisnęła swoje piętno w okresie występowania ograniczeń, ale faktycznie i realnie wpływa obecnie na takie elementy jak: nawyki żywieniowe, motywacja, potrzeba ruchu, zdrowie psychiczne itp.

Gminy, udzielając odpowiedzi na trzecie pytanie, określały swoją pomoc udzielaną klubom sportowym jako opierającą się głównie na aspektach finansowych. Gmina Nysa przykładowo umożliwiła aneksowanie zawartych umów w zakresie harmonogramu i kosztorysu. W gminie Gogolin realna pomoc finansowa obejmowała umożliwienie wykorzystania środków z dotacji w późniejszym terminie, kiedy możliwe było wznowienie działalności klubów sportowych w zakresie organizacji wydarzeń sportowych. Kluby mogły liczyć również na bieżące informowanie o obostrzeniach i porady prawne je interpretujące. W gminie Krapkowice, w czasie trwania prawie 2,5-letniego okresu pandemii COVID-19 nie zrezygnowano z przeprowadzenia konkursów ofert na realizację zadań publicznych oraz konkursów na wsparcie rozwoju sportu. Ponadto gminy pomagały zapewnić odpowiednie środki bezpieczeństwa, takie jak maseczki i środki dezynfekcyjne.

Zakończenie

Niniejszy artykuł pokazał, że pandemia COVID-19 była sporym wyzwaniem na wielu płaszczyznach, zarówno życia społecznego, jak i funkcjonowania instytucji publicznych oraz organizacji pozarządowych. Pomimo znacznych utrudnień, udało się na bieżąco wprowadzać, jak i udoskonalać oraz dopasowywać do potrzeb,

mechanizmy zaradcze, ułatwiające funkcjonowanie w tym trudnym okresie. Tak kluby jak i organizacje sportowe oraz samorządy wspierały się we wzajemnych działaniach i nie pozostawały obojętne na potrzeby szeroko rozumianego zdrowia społecznego. Ograniczenia związane z pandemią pokazały również, że sport to istotny element społecznej integracji Euroregionu. To dzięki sąsiedztwu łatwiej jest organizować sport, nawet amatorski, na międzynarodowym poziomie. Pokazane przykłady mogą być z pewnością dobrymi praktykami dla innych jednostek administracyjnych w Polsce.

Bibliografia

- Bujak, P. (2020). *Raport o stanie Gminy Głogówek za 2019 r.* Głogówek.
- Bujak, P. (2021). *Raport o stanie Gminy Głogówek za 2020 r.* Głogówek.
- Bujak, P. (2022). *Raport o stanie Gminy Głogówek za 2021 r.* Głogówek.
- Guszkowska, M. (2004). Effects of exercise on anxiety, depression and mood. *Psychiatria Polska*, 38, 611-20.
- Kasiura, A. (2020). *Raport o stanie Gminy Krapkowice za 2019 r.* Krapkowice.
- Kasiura, A. (2021). *Raport o stanie Gminy Krapkowice za 2020 r.* Krapkowice.
- Kasiura, A. (2022). *Raport o stanie Gminy Krapkowice za 2021 r.* Krapkowice.
- Kolbiarz, K. (2020). *Raport o stanie Gminy Nysa za 2019 r.* Nysa.
- Kolbiarz, K. (2021). *Raport o stanie Gminy Nysa za 2020 r.* Nysa.
- Kolbiarz, K. (2022). *Raport o stanie Gminy Nysa za 2021 r.* Nysa.
- Kozaczek, M. (2020). *Raport o stanie Gminy Lubrza za 2019 r.* Lubrza.
- Kozaczek, M. (2021). *Raport o stanie Gminy Lubrza za 2020 r.* Lubrza.
- Kozaczek, M. (2022). *Raport o stanie Gminy Lubrza za 2021 r.* Lubrza.
- Richardson, C.R., Faulkner, G., McDevitt, J., Skrinar, G.S., Hutchinson, D.S., Piette, J.D. (2005). Integrating physical activity into mental health services for persons with serious mental illness. *Psychiatric Services*, 56, 324-331.
- Sharma, A., Madaan, V., Petty, F.D. (2006). Exercise for mental health. *Primary Care Companion to the Journal of Clinical Psychiatry*, 8(2), 106.
- Skutki pandemii COVID-19 dla sektora sportu.* Pobrane z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2020-002411_PL.html.
- Szupryczyński, E. (2020). *Raport o stanie Gminy Głucholazy za 2019 r.* Głucholazy.
- Szupryczyński, E. (2021). *Raport o stanie Gminy Głucholazy za 2020 r.* Głucholazy.
- Szupryczyński, E. (2022). *Raport o stanie Gminy Głucholazy za 2021 r.* Głucholazy.

- Śmiech, M. (2020). *Raport o stanie Gminy Walce za 2019 r.* Walce.
- Śmiech, M. (2021). *Raport o stanie Gminy Walce za 2020 r.* Walce.
- Śmiech, M. (2022). *Raport o stanie Gminy Walce za 2021 r.* Walce.
- Wojtala, J. (2020). *Raport o stanie Gminy Gogolin za 2019 r.* Gogolin.
- Wojtala, J. (2021). *Raport o stanie Gminy Gogolin za 2020 r.* Gogolin.
- Wojtala, J. (2022). *Raport o stanie Gminy Gogolin za 2021 r.* Gogolin.
- Woźniak, J. (2020). *Raport o stanie Gminy Otmuchów za 2019 r.* Otmuchów.
- Woźniak, J. (2021). *Raport o stanie Gminy Otmuchów za 2020 r.* Otmuchów.
- Woźniak, J. (2022). *Raport o stanie Gminy Otmuchów za 2021 r.* Otmuchów.
- Zawiślak, G. (2020). *Raport o stanie Gminy Prudnik za 2019 r.* Prudnik.
- Zawiślak, G. (2021). *Raport o stanie Gminy Prudnik za 2020 r.* Prudnik.
- Zawiślak, G. (2022). *Raport o stanie Gminy Prudnik za 2021 r.* Prudnik.
- Związek Przedsiębiorców i Pracodawców. (2021). *Podsumowanie lockdown-u w Polsce.* Pobrane z: <https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2021/01/25.01.2021-Business-Paper>

ZAKOŃCZENIE

Analiza działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych na pograniczu polsko-czeskim pozwoliła na poznanie problemów ich funkcjonowania w czasie trudnym, jakim była pandemia COVID-19.

Główne problemy były związane z ograniczeniami bezpośrednich kontaktów z odbiorcami działań tych instytucji oraz z członkami organizacji i stowarzyszeń, wynikających z konieczności ograniczenia rozprzestrzeniania się pandemii. Instytucje kultury, kultury fizycznej, organizacje non-profit, stosownie do rozporządzeń Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego musiały zawiesić działalność od 12 marca 2020 roku do czerwca tego roku i od 1 listopada do końca grudnia 2020 roku. W pozostałych okresach działalność ta została bardzo ograniczona do małych grup. Stało się zrozumiałe, że większości form działalności realizowanych przez te instytucje i organizacje czy stowarzyszenia nie może być prowadzona w dotychczasowych formach, rozmiarach i w obiektach tych placówek. Należało zrezygnować z imprez masowych w pomieszczeniach zamkniętych, koncertów, pokazów, wystaw, seansów filmowych, prób zespołów tanecznych, muzycznych, plastycznych, rękodzieła, spotkań autorskich itd., a w okresach zmniejszania ograniczeń prowadzić formy w małych grupach (do 6 osób). Cała uwaga pracowników domów kultury, muzeów, bibliotek została skoncentrowana na możliwości przeniesienia części form działalności do sieci (on-line), co okazywało się z kilku powodów rzeczą bardzo trudną, gdyż nie wszystkie formy były możliwe do przeniesienia ich do sieci. Przenoszenie do sieci narażało wiele kłopotów: natury technicznej (połowa domów kultury nie posiadała komputerów, które mogłyby być wykorzystane do komunikowania się z odbiorcami). W lepszej sytuacji były biblioteki gminne i miejskie, gdyż te pręcej posiadały sprzęt komputerowy

i oprogramowanie biblioteczne, a także pracowników mających doświadczenie w wykorzystaniu techniki komputerowej. Jeśli nawet domy kultury posiadały sprzęt, to często jakość sieci, szybkość przesyłania informacji była mała lub serwery miały małą wydajność i przekaz „zawieszał się”, do transmitowania zajęć z małych grup czy imprez bez widzów potrzebne były mikrofony, miksery, nagrywarki DVD, kamery, oprogramowanie do montowania materiałów, reflektory itd. W 4 domach kultury korzystano początkowo, ze sprzętu prywatnego, podobnie było w skali kraju ok. 60% placówek korzystało ze sprzętu prywatnego pracowników (Buchner, A, Urbańska, M. Wierzbicka N. Cetera, N., Janus, A., 2021). Dopiero w trakcie trwania pandemii 3 placówki uzyskały wsparcie z grantów Narodowego Centrum Kultury na zakup laptopów, pozostałe zakupiły sprzęt z własnych środków.

Poważnym problemem był brak kompetencji wśród pracowników domów kultury w zakresie wykorzystania techniki komputerowej, a także prawa autorskiego. Faktem jest, że NCK organizowało wiele szkoleń on-line dla pracowników domów kultury w zakresie możliwości nabycia takich kompetencji. Z wypowiedzi dyrektorów placówek wynika, że okres pandemii został przez wielu wykorzystany pracowników do nabycia umiejętności obsługi sprzętu i jego oprogramowania.

Istotnym zagadnieniem była konieczność dopasowania form, środków i treści do potrzeb i oczekiwań odbiorców z jednej strony a możliwościami ich przekazu poprzez sieć (posiadanie sprzętu i kompetencji). Należało się przy tym wykazać się pomysłowością, aby oferta placówki była atrakcyjna i aktywizująca, podtrzymująca więzi z placówką.

Pracownicy badanych instytucji wykazali się pomysłowością w przenoszeniu form stacjonarnych do Internetu, czy do lokalnych telewizji, w całości lub hybrydowo (np. Konkurs recytatorski, przegląd kolęd i pastorałek, spotkania z podróżnikami, wycieczki po okolicy, a nawet naukę gry na instrumentach). Należy podkreślić umiejętne wykorzystanie różnych komunikatorów i miejsc do informowania o swojej działalności.

Badane placówki, ze względu na obostrzenia, musiały wyraźnie ograniczyć swoją działalność, mniejsze zrealizowały o 15-20% mniej zadań niż przed pandemią, te większe w miastach powiatowych zrealizowały nawet o 50% mniej zadań. Na przykład Prudnicki Ośrodek Kultury musiał zrezygnować w 2020 roku z 64 imprez, a Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik odwołał 63 imprezy sceniczne. W 2019 roku sprzedano w tym domu kultury na takie wydarzenia 7 957 biletów a w 2020 roku tylko 1086 biletów. W rezultacie 6 placówek odnotowało zmniejszenie przychodów własnych, największe odnotowały domy kultury, które prowadzą kina

i imprezy sceniczne. Nie oznaczało to strat, ponieważ po stronie kosztów zmniejszeniu uległy wydatki na energię elektryczną, należności z tytułu umów zleceń, kosztów organizacji imprez. W pięciu placówkach w budżecie na rok 2020 wydatki na kulturę były niższe niż na rok 2019 średnio o 7,25%, w dwóch placówkach były większe o średnio o 8%.

Przeprowadzone badania na pograniczu polsko-czeskim pozwalają na stwierdzenie, że zarówno pod względem form, treści jak i rozmiarów działalność placówek kultury nie różniła się zbyt wiele od funkcjonowania podobnych instytucji i ich wielkości w innych częściach Polski.

Instytucje te dopracowały się wielu form realizowanych on-line, które były bardzo atrakcyjne. Podobnie jak w innych placówkach kultury w kraju „Przerwy w działalności zostały wykorzystane na przeprowadzenie remontów, udział w doskonaleniu, na realizację projektów, umiejętność obsługi sprzętu potrzebnego do organizowania imprez i komunikowania się on-line” (Dom kultury+, 2020).

Badani dyrektorzy placówek uważają, że zdobyte doświadczenia funkcjonowania placówek kultury w okresie mogą być spożytkowane w okresie, który nie będzie narzucał tak daleko idących ograniczeń. Czas pandemii, pracownicy badanych instytucji kultury wykorzystali na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych i cyfrowych, tworzenie lepszej bazy i klimatu do spełniania swojej misji, utrzymania ciągłości oddziaływań w środowisku.

Biblioteki opracowały także własne procedury korzystania z zasobów placówek uwzględniając swoje uwarunkowania i możliwości dotyczące m.in. zasobów cyfrowych, finansowych, infrastruktury, kadry merytorycznej, administracji i obsługi.

Podczas pandemii badane biblioteki działały w dwóch formach: stacjonarnej (z zachowaniem zasad i reżimu sanitarnego) i on-line.

Funkcjonowanie przeniosło się w świat wirtualny, cyfrowy, w korzystniejszej sytuacji były biblioteki, które miały już zdigitalizowane wszystkie czy w dużym procencie zbiory i dysponowały określonym sprzętem komputerowym i oprogramowaniem. Tu warto dodać, że biblioteki te i ich czytelnicy miały dostęp do Śląskiej Biblioteki Cyfrowej i Opolskiej Biblioteki Cyfrowej, co pozwoliło korzystać im z zasobów bibliotecznych on-line.

W bibliotekach – podobnie jak w innych instytucjach kultury – szereg form działalności przeniesiono do sieci np. spotkania autorskie, wystawy prezentowane na żywo on-line m.in. live na FB, czy nagrane imprezy i filmy prezentować na YouTube. Działania on-line na platformach internetowych były skierowane do wszystkich grup czytelników, co było szczególnie ważne do osób starszych

i samotnych. Biblioteki podobnie jak i badane inne placówki kultury kontaktowały się ze swoimi czytelnikami m.in. poprzez listy, e-maile i plakaty. Podobnie też zamierzają wykorzystać w pracy z czytelnikami niektóre doświadczenia z okresu pandemii.

Wszystkie badane placówki kultury odnotowały spadek bezpośredni odbiorów swojej działalności, a wzrost korzystających on-line.

Większość badanych placówek kultury nie jest dostosowana pod względem infrastruktury do korzystania z ich działalności przez osoby niepełnosprawne.

Niektóre badane biblioteki odnotowały niewielkie zmniejszenie budżetu, dlatego ważne było wsparcie pozabudżetowe w okresie pandemii, głównie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Bibliotekę Narodową oraz środki z funduszy obywatelskich, europejskich funduszy, na współpracę transgraniczną, w formie ogłaszanych projektów i grantów.

To wsparcie zarówno w Polsce jak i Republice Czeskiej sprawiło, że instytucje kultury w obu krajach nie zerwały kontaktu z odbiorcami, udało się im podtrzymać więź ze swoimi uczestnikami, dzięki wykorzystaniu techniki komputerowej, przeniesienie swojej działalności w dużej części do sieci, ale także wsparciu poza budżetowemu. Czescy partnerzy projektu – Natalie Uhrová, Boris Navrátil – stwierdzają, że „ogólnie rzecz biorąc, kryzys gospodarczy miał łagodniejszy wpływ na kulturę niż na większość innych branż”. Przytaczają szereg interesujących danych. Mimo spadku frekwencji na imprezach własnych placówek kultury w okresie pandemii o 50% dochody własne spadły zaledwie o 10%, płace wzrosły o 6% a zwolnienia z pracy wyrażały się w nieznaczącym procencie. podczas gdy publiczne środki finansowe kierowane do sektora kultury wzrosły w 2020 roku o prawie 6% w stosunku do 2019 roku, to wydatki gospodarstw domowych na kulturę spadły o 8,5% Uważają, że okres pandemii pogłębił kryzys w czeskiej kulturze po kryzysie z lat 2011-2013.

Realizowany projekt obejmował także funkcjonowanie organizacji pozarządowych na pograniczu polsko-czeskim. W niektórych gminach jest ich wiele. Np. w Gminie Paczków zarejestrowanych jest 36 organizacji pozarządowych, w gminie Głubczyce 25, a w gminie Prudnik 37.

Zajmujemy się tu organizacjami pozarządowymi, ze względu na role jakie odgrywają w społeczeństwie, w różnych obszarach jego funkcjonowania. Uzupełniają luki w zaspakajaniu potrzeb społecznych, których z różnych względów nie mogą spełnić instytucje państwowe czy samorządowe. Mogą wspomagać państwo w realizacji

ważnych zadań dla społeczeństwa w dziedzinie zdrowia, opieki społecznej, ekologii, opieki nad uchodźcami, aktywizacji środowisk, organizatorów czasu wolnego itd.

W przypadku małych środowisk lokalnych powstają z autentycznej chęci pomocy innym, dostarczenia okazji do wspólnych spotkań (kluby, związki emerytów, chóry) rekreacji (kluby i drużyny sportowe), zabawy lub wspólnego rozwiązywania określonych spraw swojej miejscowości (założenia szkoły, budowy drogi). Taka była geneza powstania pierwszych ochotniczych straży pożarnych, kół gospodyń wiejskich, kółek rolniczych czy czytelni. W Polsce działa ok. 140 tys. organizacji pozarządowych różnego rodzaju natomiast w Republice Czeskiej ok. 136 tys. To „około” związane jest z tym, że nie wszystkie organizacje są zarejestrowane, a te które są zarejestrowane nie zawsze prowadzą działalność. Stąd na wykazach organizacji pozarządowych w gminach widnieją uwagi, „zamknięta” lub „zawieszona”. Jest to rezultat uwarunkowań działalności organizacji pozarządowych, brak stałego lokalu, trudności w zgromadzeniu środków na działalność, nikle zainteresowanie środowiska, brak wsparcia ze strony władz samorządowych, wreszcie starzenie się organizacji i wypalenie liderów organizacji. W naszym przypadku dodatkowym czynnikiem działalności opisywanych organizacji była pandemia COVID-19.

W kraju morawsko-śląskim na badanych 41 organizacji pozarządowych 21 z nich (51%) nie przerwało swojej działalności w czasie pandemii, 27% częściowo zawiesiło swoją działalność a 2% (9 organizacji) całkowicie zwiesiło swój działalność. Na polskim pograniczu 20 na 28 (71,4%) organizacji pozarządowych zawiesiło swoją działalność w czasie pandemii, a więc więcej niż na pograniczu czesko-polskim. 21 badanych organizacji w Polsce stwierdziło, że warunki prowadzenia działalności znacznie się pogorszyły. Ich powodem były głównie trudności jakie się pojawiły, podobne po obu stronach granicy, takie jak:

- ograniczenia wynikające z pandemii,
- brak możliwości organizacji imprez masowych,
- utrudniony kontakt z odbiorcami,
- zachorowanie na koronawirusa i kwarantanny,
- ograniczenia finansowe.

Trudności te sprawiły, że organizacje miały kłopot z realizacją swoich planów działalności: trzy organizacje (14,3%) stwierdziły, że w 2020 roku udało im się zrealizować zadania zaplanowane w przedziale 91-100%, po stronie czeskiej (19,04%); kolejnych pięć (20%) w przedziale 71-80%, (po stronie czeskiej 25%), jedna w przedziale 61-70% (po stronie czeskiej 15%).

Badane organizacje zarówno czeskie jak i polskie poniosły straty finansowe. Ich przyczyną były ograniczenia związane z organizacją imprez. Badacze zwracają także na straty pozafinansowe takie same po obu stronach granicy: 1. Przerwanie tradycji w działalności, 2. Brak możliwości organizacji imprez masowych, 3. Spadek zainteresowania działalnością organizacji w środowisku, 4. Brak bezpośredniego kontaktu, 5. Spadek liczby uczestników na organizowanych imprezach.

Sytuacja organizacji pozarządowych była trudniejsza niż instytucji kultury, te pierwsze swoją działalność opierają na wolontariuszach, natomiast drugie korzystają z etatowych pracowników i zabezpieczonych środków na swoją działalność. Wolontariusze organizacji pozarządowych dysponowali bardzo skromnym wyposażeniem technicznym i kompetencjami w zakresie wykorzystania techniki komputerowej. Dlatego też organizacje pozarządowe w większej liczbie ograniczyły swoją działalność nie tylko na rozmiary, ale także ze względu na formy.

Zarówno instytucje kultury, jak i organizacje pozarządowe, poradziły sobie w dużym stopniu, w przeniesieniu wielu form do sieci lub ich realizowanie hybrydowe, oczywiście tych, które możliwe były do realizacji w tej formule. Było to możliwe, dzięki dużemu kapitałowi społecznemu jakim dysponowali pracownicy instytucji kultury i wolontariusze organizacji pozarządowych, ich oddaniu i zaangażowaniu w realizację zadań i misji społecznej.

Zdobyte doświadczenia w okresie pandemii COVID-19, w instytucjach kultury, organizacjach pozarządowych, głównie w zakresie komunikowania się z odbiorcami, świadczenia usług online, transmitowanie imprez na żywo lub ich nagrywanie i odtwarzanie w dowolnym czasie mogą i zapewne będą wykorzystywane w czasach bez pandemii.

Faktem jest, że badane instytucje i organizacje odnotowały zmniejszenie liczby bezpośrednich odbiorców, spadek liczby członków, ale wzrosła liczba odbiorów w sieci, w części instytucji i organizacji doszło do zmniejszenia dochodów własnych, ale nie zniknęły one z przestrzeni społecznej, co jest dla kultury i funkcjonowania środowisk lokalnych sprawą istotną.

Zenon Jasiński, Sławomir Śliwa

Bibliografia

- Buchner, A., Urbańska, M., Wierzbicka, A., Janus, A., Cetera N. (2021). *Kultura w pandemii. Doświadczenie polskich instytucji kultury. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Centrum Cyfrowe. Pobrane z: https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2021/04/Raport_Kultura_w_pandemii.pdf.
- Dom Kultury+ w czasach pandemii. Podsumowanie konwentów tegorocznej edycji programu, 2020*. Pobrane z: <https://nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/dom-kultury/aktualnosci/podsumowanie-konwentow-dk-plus>.

DODATEK

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamioł

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamiot

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamiot

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonał Marcin Michalski

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamiot

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamioł

Źródło: Zasoby Prudnickiego Ośrodka Kultury - zdjęcie wykonała Kamila Jamioł